

Sindre Henden Lien

Imperialisme i historiefaget

En diskursanalyse av lærebøker i historiefaget på VGS

Masteroppgave i fag- og yrkesdidaktikk og lærerprofesjon.

Studieretning: Samfunnsfag

Veileder: Trond Risto Nilssen

Mai 2019

Sindre Henden Lien

Imperialisme i historiefaget

En diskursanalyse av lærebøker i historiefaget på
VGS

Masteroppgave i fag- og yrkesdidaktikk og lærerprofesjon.
Studieretning: Samfunnsfag
Veileder: Trond Risto Nilssen
Mai 2019

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for lærerutdanning

Sammendrag

Denne oppgaven tar utgangspunkt i begrepet imperialism, og benytter kritisk diskursteori og modell for diskursanalyse hentet fra Faircloughs teorier til å belyse problemstillingen: hvordan fremstilles imperialism i lærebøker i den videregående skolen?

Forskning viser at læreboka fortsatt er en viktig kilde til kunnskap i norske klasserom. Empirien i denne oppgaven er hentet fra fem utvalgte læreverk i fellesfaget historie i den videregående skolen, med formålet om å undersøke hvordan lærebøkene bruker imperialismebegrepet, hvilke representasjoner som blir fremmet, og hvilke problemer og løsninger som blir presentert. Her har jeg identifisert fire diskurser sammenfaller med de fire delene bøkene deler inn temaet i. I tillegg har jeg identifisert en femte diskurs som tar for seg det læreboka ikke presenterer. Gjennom en komparativ diskursanalyse av datamaterialet ser jeg på hvilke kunnskaper som har dominerende roller i diskursene. Dette gjør jeg ved å sammenligne innholdet i de ulike lærebøkene. Oppgaven har et sosialkonstruktivistisk utgangspunkt hvor man ønsker å se om man kan si noe om hvordan det undervises om imperialism ut ifra hvordan det snakkes om begrepet i lærebøkene.

Den første diskursen sier noe om hva imperialism er, hvor tankene stammer fra, og kjennetegn på perioden. Den andre diskursen jeg har identifisert handler om hvilke faktorer som muliggjorde imperialism. Her ligger fokuset på utvikling i de europeiske landene, samt fremveksten av tanker om at europeisk kultur og sivilisasjon er den ledende. Den tredje diskursen jeg har identifisert handler om hvordan de koloniserte opplevde å bli styrt av en kolonimakt. Her ser jeg på hvilke perspektiver historien fortelles ut ifra, og et eurosentrisk perspektiv er gjennomgående. Fortellingene blir fortalt fra et europeisk perspektiv, noe som har påvirkning på hvordan historien forstås. Den fjerde diskursen handler om avkolonialiseringens rolle i forståelsen av imperialismebegrepet. Her ser vi blant annet at det fortsatt er slik at man har en beskrivelse av «oss» og «dem». Det er fortsatt slik at maktfordelingen mellom rike vestlige land, og fattige afrikanske land opprettholdes i læreboktekstene – og lærebøkene er med og bidrar til utdaterte stereotypiske holdninger. Den femte og siste diskursen jeg har identifisert handler om hva det ikke fortelles om i lærebøkene. Her ser jeg nærmere på hvordan forfattere bevisst kan unnlate å fortelle om viktige hendelser fordi det ikke passer overens med en nasjons selvilde, eller fordi det kan virke negativt på nasjonens innflytelse på den internasjonale scenen. Oppgaven påpeker hvordan eurosentriske fortolkningsrammer opprettholdes, og det argumenteres for nødvendigheten av en postkolonial rekonstruksjon av lærebøkens fremstilling av Europa og et europeisk tankesett, som vil kunne åpne opp for mer nyanserte representasjoner og gi rom for de kolonialisertes perspektiver.

Formålet med denne oppgaven er å vise lærere hvilke ulike muligheter og utfordringer man som lærer kan møte når man skal undervise i ulike tema i historiefaget.

Abstract

This thesis is based on the concept of imperialism, and uses critical discourse theory and a model for discourse analysis based on Fairclough's theories to elucidate the issue: how imperialism is presented in textbooks in upper secondary school?

Research shows that the textbook is still an important source of knowledge in Norwegian classrooms. The empirical work in this thesis is taken from five selected textbooks in the subject of history in upper secondary school, with the purpose of examining how the textbooks use the concept of imperialism, which representations are being promoted, and which problems and solutions are presented. Here I have identified four discourses coinciding with the four parts the books divide the theme into. In addition, I have identified a fifth discourse that addresses what the textbook does not present. Through a comparative discourse analysis of the data material, I look at what knowledge has dominant roles in the discourses. I do this by comparing the contents of the various textbooks. The thesis has a social constructivist point of departure where one wants to see if one can say something about how teachers teach about imperialism based on how it is talked about the term in the textbooks.

The first discourse says something about what imperialism is, where the ideas came from, and characteristics of the period. The second discourse I have identified is about what factors enabled imperialism. Here, the focus is on development in the European countries, as well as the emergence of ideas that European culture and civilization are the leading. The third discourse I have identified is about how the colonists experienced being ruled by a colonial power. Here I see what perspectives the story is told from, and a Euro-centric perspective is consistent. The stories are told from a European perspective, which has an influence on how the story is understood. The fourth discourse is about the role of decolonization in the understanding of the concept of imperialism. Here we see, among other things, that it is still the case that one has a description of "us" and "them". It remains so that the power distribution between rich western countries and poor African countries is maintained in textbook texts - and textbooks contribute to outdated stereotypical attitudes. The fifth and final discourse I have identified is about what it is not told in the textbooks. Here I look more closely at how writers can deliberately fail to tell about important events because it does not match a nation's self-image, or because it can adversely affect the nation's influence on the international scene. The thesis points out how Euro-centric interpretation frameworks are maintained, and it argues for the necessity of a post-colonial reconstruction of the textbooks' presentation of Europe and a European mindset that could open up more nuanced representations and allow for the perspectives of the colonized.

The purpose of this thesis is to show what different opportunities and challenges one can meet as a teacher when teaching different topics in the history subject.

Forord

Det føles ganske rart å skulle skrive forordet til sin egen masteroppgave. Dette er det siste som skrives, og det første som leses. Fem år med frykt, nerver, slit og hardt arbeid kuliminerer i disse ordene. Arbeidet med denne masteroppgaven har vært en lang og delvis frustrerende prosess, selv om selve skrivingen bare har vært lagt til ett semester. Når man ser tilbake på oppgaven vil man alltid se forbedringer som kan gjøres, men en gang må man bare si at nok er nok, og si seg ferdig.

Å skrive en masteroppgave har innebært å bevege seg ut i ukjent terreng. Skriveprosessen har vært preget av frustrasjon, lyst til å gi opp, men også koselige stunder hvor man føler alt flyter av seg selv. Jeg ønsker med dette å takke for hjelpen fra min veileder Trond Risto Nilssen for innspill og gode tips underveis i skriveprosessen.

I tillegg til veileder ønsker jeg å takke mamma, pappa og min søster for å ha hatt tro på at jeg kunne gjennomføre denne oppgaven, i perioder hvor jeg selv har vært i tvil. Avslutningsvis ønsker jeg å takke Håkon for støtten underveis, både i faglige diskusjoner så vel som i mindre faglige diskusjoner.

Trondheim, 26. mai 2019

Sindre Henden Lien

Innhold

1	Innledning	2
1.1	Bakgrunn og mål for oppgaven	3
1.2	Problemstilling	4
2	Tidligere forskning	5
3	Teori	7
3.1	Imperialisme som begrep	7
3.2	Postkoloniale perspektiv	10
3.3	Diskursteorier	11
3.3.1	Diskursanalyse	11
3.3.2	Michel Foucault	12
3.3.3	Faircloughs kritiske diskursanalyse	13
4	Metodologi og metode	16
4.1	Et komparativ design	16
4.2	Forforståelse	16
4.3	Avgrensning	16
4.4	Aktører	17
4.5	Datainnsamling	17
4.6	Metodiske utfordringer	18
4.7	Tre-stegsmodell for diskursanalyse	20
5	Diskursanalysen	23
5.1	Diskursordenen	23
5.2	Sosial praksis	24
5.3	Begrunnelse for valg av analysemateriale	24
6	Analyse av tekstene	26
6.1	Perspektiver - Gyldendal	26
6.1.1	Gamle kolonier – nye stater	28
6.2	I ettertid – Aschehoug	29
6.3	Portal – det norske samlaget	31
6.3.1	Imperier og kolonier	31
6.3.2	Imperiene rakner	32
6.4	Alle tiders historie – Cappelen Damm	33
6.4.1	Fra avkolonisering til nye utfordringer	34
6.5	Historie vg 3 – Cappelen Damm	35
7	Drøfting/ diskusjon	37

7.1	Innledning.....	37
7.2	Hva er imperialismen?	37
7.3	Hva muliggjorde imperialismen?	42
7.4	Hvilke konsekvenser fikk imperialismen for de berørte?	45
7.5	Avkolonialisering – nye utfordringer	47
7.6	Hva sies det ikke noe om i lærebøkene?	50
7.6.1	Innvandring og rasisme	51
8	Konklusjon	53
8.1.1	Konklusjoner	55
9	Litteraturliste	59
9.1	Lærebøker.....	62

1 Innledning

I år er det 17 år siden det siste tidligere kolonilandet oppnådde selvstendighet. Siden oppdagelsesreisene fra midten av 1400-tallet og frem til slutten av 1800-tallet har europeiske stormakter tatt landområder i andre verdensdeler. Denne perioden refereres til som en imperialistisk periode hvor særlig europeiske land skaffer seg økonomisk, politisk, kulturell og militært herredømme i områder utover sine egne grenser. For oss nordmenn er imperialistisk tankegang en fjern virkelighet som skiller seg fra våre verdier, holdninger og syn på oss selv som nasjon. I denne avhandlingen skal jeg se nærmere på hvordan imperialismen blir presentert i et utvalg norske lærebøker i historie i den videregående skolen.

De senere årene har det vært en debatt rundt lærebøkernes rolle i fremtidens skole. Flere bøker har fått uønsket oppmerksomhet i media de senere årene, på grunn av sitt vanskelige språk. «jålete», «kvasiakademisk», «kryptisk», «ugjennomtrengelig» og «tåkete» er blant karakteristikkene som har blitt brukt om lærebøker (Hovdenakk, 2019). Det rettes blant annet sterk kritikk mot kvaliteten på lærebøkene, prisen og kvalitetskontrollen. Debatten sirkles inn rundt at leserne tvinges til å kjøpe dyre bøker med ofte til dels elendig kvalitet som er produsert av et lite fagmiljø som både skriver, underviser, evaluerer og anmelder de samme bøkene. I leserinnlegget kommer det blant annet frem at fagmiljøene ofte avfeier all kritikk utenfra med den begrunnelse at bare de som kan faget har noe de skulle sagt om innholdet. Debatten begynte med Harald Eia, som i Mandagsklubben på TvNorge i 2017 raste over datterens lærebok i KRLE. Der gikk han så langt som å mene at lærebøkene har skyld i at ungdom dropper ut fra skolen (Røsland, 2017). Debatten består av flere aktører med forskjellige innfallsvinkler og forskjellige intensjoner. På den ene siden har du de som livnærer seg av å skrive lærebøker, fagmiljøene bak dem, mens du på den andre siden har de som leser bøkene – og som oppfatter dem som vanskelige.

Bakgrunnen for denne oppgaven er interesse for debatten omkring lærebøker i skolen, fordi det angår meg som fremtidig lærer. Lærebøkene har tradisjonelt sett hatt en sterk rolle i den norske skolen, men denne statusen er i ferd med å endres med innføring av nye, digitale hjelpemidler.

I denne avhandlingen skal jeg se nærmere på hvordan fem ulike læreverk i fellesfaget historie for studiespesialiserende studieprogram tar for seg temaet imperialisme. Jeg har valgt dette temaet ut fra en genuin interesse for hvordan historie fremstilles, og hvordan fenomenet imperialisme minnes i dag. Læreverkene jeg har valgt er «*Historie vg3 – fra 1700-tallet til i dag*» og «*Alle tiders historie*», fra Cappelen Damm, «*I ettertid*», fra Aschehoug, «*Portal*» fra Det norske samlaget og «*Perspektiver*» fra Gyldendal.

Alle læreverkene er skrevet ut fra gjeldende læreplan, og er i bruk i skolen i dag. Selv om alle lærebøkene i denne undersøkelsen forholder seg til gjeldende læreplan er det så mye som åtte år mellom de eldste og nyeste bøkene som er brukt som datamateriale i undersøkelsen.

Den norske læreplanen regnes som moderne og oppdatert, men den gjeldende læreplan er fortsatt fra 2006. Det har skjedd en enorm utvikling i denne perioden, og det vil også vises i lærebøkene, da jeg har benyttet meg av bøker fra perioden 2008- 2016. I tillegg til å tradisjonelt ha vært elvenes hovedkilde til kunnskap har lærebøker en sentral minnepolitisk funksjon ved at de overfører den kunnskapen som regnes som sosialt relevant i samfunnet på gjeldene tidspunkt (Fuchs & Otto, 2013). Det vil altså si at lærebøkens tekster til enhver tid vil overføre den kunnskapen som regnes som dominerende på det tidspunktet boka blir skrevet. Hensikten med oppgaven er se på hvilke deler av imperialismen som fortelles, hvordan det fortelles, og hvordan imperialismen som diskurs forstås gjennom lærebøkene.

Med lærebøker som utgangspunkt skal jeg gjøre en diskursanalyse av utvalgte kapitler fra de valgte læreverkene. Her har jeg valgt kapitler som sier noe om forutsetninger for imperialismen, hva fenomenet er, og hvilke følger det har fått for de involverte landene. Ut fra datamaterialet har jeg funnet fem diskurser som begrunner begrepet imperialisme i læreverkene.

1.1 Bakgrunn og mål for oppgaven

Bakgrunnen for denne oppgaven er min interesse for imperialisme som periode, samt debatten omkring hvilken rolle lærebøkene vil få i den fremtidige skolen. Fra egen skolegang husker jeg at imperialisme som periode sies å ha sluttet med avkolonialiseringen av Afrika. Med dette som utgangspunkt har jeg fått en interesse for å se hva lærebøkene sier noe om, og ikke minst hva de velger å ikke si noe om. Dette er bakgrunnen for valg av diskursanalyse som metode. Ved å velge denne metoden har jeg muligheten til å se på maktstrukturene som ligger til grunne, og hvilke konflikter som finnes i diskursen. Dersom man ser samfunnsstrukturer, økonomi og utvikling vil man raskt kunne finne kjennetegn og arv etter imperialisme frem til i dag. Gjennom denne oppgaven ønsker jeg å se nærmere på hva elevene lærer om imperialisme gjennom lærebøkene, og se nærmere på hva som kjennetegner imperialismediskursen i historiefaget. Gjennom oppgaven skal jeg se nærmere på konflikter mellom ulike aktører om å få definisjonsmakt, som igjen påvirker hvilken historie som blir fortalt, og hvilket perspektiv den blir fortalt ut ifra.

Denne oppgaven bidrar til å rette fokus på lærebøkens objektivitet og deres evne til å formidle kunnskap på en objektiv måte. Gjennom oppgaven er målet å se på hvilket perspektiv fortellingene blir fortalt fra, og om det kun er en side historien som kommer frem, eller om flere sider som blir belyst. Innenfor temaet lærebokanalyse finnes det utallige analyser av forskjellige temaer, men jeg har til gode å finne studier som ser nærmere på diskursen; imperialisme i norske lærebøker. Det finnes flere analyser som

ser på innholdet i lærebøkene, med kolonitiden som utgangspunkt, men disse skiller seg fra min oppgave i at de sammenligner fagstoffet uten å se på hvilke konflikter som har ført til at akkurat denne kunnskapen har fått status som dominerende. Siden min oppgave har en annen inngangsvinkel og vil fokusere på begrepet imperialism og hvordan det fremstilles i lærebøkene, bakgrunnen for begrepet, og hva lærebøkene sier om temaet vil min oppgave fylle et gap i forskningsfeltet. I tillegg ønsker jeg med denne oppgaven å vise lærere hvilke ulike muligheter og utfordringer man kan møte på når man skal undervise i ulike tema i historiefaget.

1.2 Problemstilling

Målet med denne oppgaven er å undersøke hvordan norske lærebøker i den videregående skolen omtaler og fremstiller imperialism. Jeg skal legge frem kjennetegn ved begrepet, og skal gjennom en diskursanalytisk tilnærming forsøke å besvare følgende problemstilling:

Hvordan fremstilles imperialism i lærebøker i den videregående skolen?

Studiens problemstilling er ment å fange opp hvordan lærebøkene forholder seg til begrepet imperialism, og hvordan, eller om det i hele tatt benyttes i læreboktekstene. Grunnen til at jeg valgte imperialism som begrep for analyse er fordi jeg av egen erfaring sjeldent hører begrepet bli brukt av andre på min alder. Dette har ført til at jeg har et ønske om å se hvorfor begrepet ikke brukes i særlig grad av personer på min alder, ved å se på hvordan begrepet har forandret seg. I perioden etter avkolonialiseringen av Afrika var imperialismebegrepet sett på som et begrep med negative konnotasjoner. Begrepet globalisering ble innført som en slags erstatning, som flere har stilt seg kritiske til. Eriksen (2004) skrev blant annet om globalisering, og hvordan dette bare var kapitalismens imperialism. Han skriver videre at det er et begrep som trekker i trådene i denne perioden og som kan bidra til å klargjøre hva som er systemets drivkrefter – nemlig imperialism. Imperialismebegrepet har i perioden etter avkolonialiseringen av Afrika fått negative assosiasjoner som har ført til at det har vært tabu å benytte seg av. Gjennom denne undersøkelsen ønsker jeg å se om dette også er tilfelle i norske lærebøker.

For å utfylle problemstillingen har jeg valg å benytte meg av tre forskningsspørsmål.

- Hvordan brukes imperialismebegrepet i lærebøkene?
- Hvilken rolle har avkolonisering i utviklingen av imperialismebegrepet?
- Hvilken rolle har Danmark-Norge i imperialismediskursen?

Målet med disse forskningsspørsmålene er at de skal være med å belyse problemstillingen min.

I dette kapitlet har jeg sett nærmere på bakgrunnen for valg av problemstilling, målet for oppgaven og debatten som la grunnlaget for denne oppgaven. I kapittel 2 skal jeg se nærmere på tidligere forskning gjort på feltet. Her har jeg i hovedsak hatt fokus på nyere forskning gjennomført i Norge.

2 Tidligere forskning

For å vise at min tilnærming til denne oppgaven kan bidra med noe nytt på forskningsfeltet, ønsker jeg å se nærmere på tidligere forskning på feltet. For å avgrense har jeg valgt å forholde meg til forskning som er gjort i Norden. Grunnen til dette er fordi det vil være mest relevant i mitt tilfelle å se på forskning gjort på lærebøker som er lik i oppbygning som de vi har i Norge. Med dette menes det at de ser på de samme temaene, og historiene som fortelles er nokså like. Særlig relevant vil forskning gjort på danske lærebøker være, i og med at vi i union i deler av den imperialistiske perioden. På denne måten vil historiene som fortelles kunne sammenlignes.

Det er blitt gjort en rekke lærebokanalyser i samfunnsfag de senere årene, men et fåtall av disse tar for seg imperialismen som begrep på en lignende måte som meg. Torjussen (2018) sin masteroppgave «*Fremstillingen av kolonialisme i norske lærebøker*», er den forskningen jeg har funnet som ligner mest på min oppgave. I tillegg til å omhandle noe av den samme problematikken, skiller den seg med at forfatteren benytter seg av lærebøker fra grunnskolen, mens min studie tar utgangspunkt i lærebøker i den videregående skolen. Oppgaven tar i likhet med min, utgangspunkt i norske lærebøker. Det er en komparativ analyse hvor forfatteren sammenligner bøkene. Oppgaven har hovedfokus på hvordan Norges rolle i kolonialismen fremstilles, og det avdekkes store forskjeller i hva de ulike læreverkene tar opp.

En annen interessant tilnærming har Eilertsen (2017) gjort i sin masteroppgave, hvor han sammenligner norske og danske lærebøker, for å se hvordan kolonitiden og kolonialisering fremstilles. Ved avkoloniseringen skjer det et viktig skille mellom bøkene, ettersom det er viet en del plass med forklaringer og problematiseringer rundt i de norske bøkene, mens det er et tema som nesten er forsvunnet ut av de danske bøkene. Det andre funnet i denne oppgaven er at hverken i norske eller danske lærebøker vies det noe særlig oppmerksomhet til avkoloniseringen av dansk-norske kolonier. Det kan kanskje forklares ved at hverken Danmark eller Norge var koloniherrer da disse landene fikk sin selvstendighet. Det er imidlertid påfallende all den tid det var Danmark-Norge som i stor grad stod for koloniseringen av landene. Det tredje funnet er at både i Norge og Danmark er det på tross av relativt stor faghistorisk interesse og litteratur om kolonitiden, svært lite i lærebøkene om Danmark-Norges rolle som kolonimakt. Funnene i denne oppgaven viser altså at det er mange likheter mellom danske og norske lærebøker, men at det også finnes vesentlige forskjeller, hvor den mest påfallende handler om avkolonialisering.

Randi Rønnings Balsviks «*Afrika i eit historiografisk perspektiv*» (2004) er en annen kilde som tegner ulike bilder av Afrika. Her tas det opp ulike tema og forskningstradisjoner innenfor Afrikansk historie. Rønning er opptatt av hva som blir viktige tema og posisjoner

når historien om den postkoloniale tiden skal fortelles. Denne boka handler om hvilke bilder man tegner av kontinentet Afrika, slavehandel, sivilisasjonsbygging og afrikansk motstand/ frigjøring. Jeg fant denne relevant fordi den tar et annet utgangspunkt enn mye annen litteratur. Mye av den litteraturen som finnes på området tar et postkolonialt perspektiv, sett fra europeiske øyne, mens denne boka forsøker å ha en annen innfallsvinkel, hvor man stiller kritiske spørsmål til hvordan historien om kolonitid og postkolonial tid skal fortelles. Denne er relevant for min masteroppgave fordi den tar et annet perspektiv enn mye annen forskning. Dette gjør at historier du vanligvis ikke får hørt, kommer frem.

Tendensen innenfor den norske forskningen er at lærebøkene skiller seg fra hverandre ved at de legger ulik vekt på hva som er viktig. Det er stor forskjell på hvordan informasjonen i de ulike bøkene formidles. Jeg mener dette masterprosjektet kan bidra med noe nytt på feltet ettersom formålet med oppgaven er å konkret se på hvordan et begrep – imperialisme, benyttes i lærebøkene. Det vil kunne potensielt gi ny kunnskap omkring hvordan man legger opp undervisning rundt dette emnet. I tillegg til å sammenligne de ulike bøkene vil min analyse ta utgangspunkt i diskursanalyse, som vil innebære å se på imperialisme som fenomen i lærebøkene. Det vil være historiefaget som vil være fokus i denne masteroppgaven.

I dette kapitlet har jeg sett nærmere på nyere forskning gjort på lærebøker i historie. Disse er relevante fordi de ser på samme emne som meg, men fra andre perspektiver, og med annet datamateriale som utgangspunkt. Videre i kapittel 3 skal jeg se på teori som vil utgjøre det teoretiske rammeverket for analysen og drøftingen jeg skal gjennomføre.

3 Teori

Neumann (2011, s. 50) hevder det er en nødvendig betingelse å ha kjennskap til det samfunnsmessige området diskursanalytikerens skal undersøke. Derfor er det nødvendig å komme med relevant teori som bakgrunn for analysen. Dette kapitlet tar for seg teori og forskning som er gjort på feltet, og hvilken rolle historiefaget og lærebøkene har i norsk skole, og til slutt ser den på makt i språk, som vil være relevant i forhold til diskursanalysen. Først skal jeg gjøre rede for begrepet imperialism, dets utvikling og dets historie. Før jeg ser på postkolonial teori og perspektiv, som er en måte å gå inn i analysen på. Deretter vil jeg se nærmere på bakgrunnen for diskursanalyse og teorien som ligger til grunn. Videre vil jeg ta for meg historiefagets rolle i denne sammenhengen for å få en bedre forståelse for hvorfor lærebøker kan være en fruktbar inngang når man skal se hvordan det undervises om temaet. Det har blitt gjort en del tidligere forskning på temaet, og i denne sammenhengen vil det være mest relevant å fokusere på forskning i en norsk sammenheng.

3.1 Imperialisme som begrep

I dette kapitlet skal jeg se nærmere på imperialism som begrep. Selv om selve begrepet er relativt nytt, har imperialism som politikk blitt ført til alle tider. Det romerske imperiet, gjennom de latinske begrepene imperator og imperium – er opphav til begrepet. Vi finner igjen eksempler på imperialism på 600- tallet med islam, og videre en kristen motbevegelse. Den tidligste imperialismen kan altså sies å ha vært religiøs og militært motivert. Senere får vi en mer økonomisk motivert handelsimperialisme. Denne preges av opprettelsen av kolonier, fjerntliggende områder styrt fra det imperialistiske senter. Denne politikken kalles gjerne kolonialisme. Videre har imperialismen utviklet seg i sammenheng med kolonialismen.

Imperialisme refererer til praksiser for et imperium. Imperialisme er et forhold, formelt eller uformelt, hvor en stat kontrollerer den politiske suvereniteten til et annet politisk samfunn. Det kan oppnås med makt, ved politisk samarbeid, med økonomisk, sosial eller kulturell avhengighet. Imperialisme er enkelt forklart den prosessen eller politikken som benyttes for å opprettholde et imperium. (Anghie, 2007, s. 11).

Uttrykket imperialism er forholdsvis nytt. Det kan spores tilbake til 1800- tallet. Begrepet ble i følge *Online Etymology Dictionary* først brukt i 1826, og begrepet ble registrert i *Oxford English Dictionary* først i 1878. Imperialisme ble i starten brukt i britisk debatt om utfordringene med å knytte det britiske imperium tettere sammen, både politisk, økonomisk og kulturelt. I denne sammenhengen ble imperialism sett på som noe positivt. Et sivilisert samfunn skulle sivilisere andre samfunn som var «mindre siviliserte». Denne tankegangen spredte seg fra Storbritannia til andre stormakter, noe som førte til konkurranse mellom stormaktene. Dette førte til at stormaktene utviklet en

overbevisning om at deres sivilisasjon var minst like god som den britiske. På denne måten utviklet man tanker om at man fortjente å spre kulturen verden over (Knudsen, 2018).

Selv om begrepet imperialism er relativt nytt, har fenomenet eksistert til all tid. Romerriket blir gjerne betraktet som et imperium på lik linje med stormaktene på 1800-tallet, men begrepet var ikke i bruk på denne tiden. Begreper som *regna*, *oecumene* og *sacerdotal* ble i tidligere tider brukt om samme fenomen (Jordheim, 2008, s. 21-26). Utover 1500- og 1600-tallet overføres begrepet til stadig nye områder og fenomener og ble et begrep på suverene stater. På denne tiden er *imperium* det dominerende begrepet. Etter hvert får begrepet en ny referent i form av betegnelse på politiske asymmetriske enheter der den ledende del var Europa og de avhengige deler var oversjøiske. På 1600- og 1700-tallet var det liten debatt om imperiet som form og imperiets moralske status. Imperium forstås i økende grad som en naturlig politisk organisering av et framskrittssprosjekt der de mer siviliserte delene av verden sikrer de mindre siviliserte. I andre halvdel av 1700-tallet kom filosofer som Kant, Diderot og Herder med kritikker som sa at *imperium* medførte fremmed styre og at dette var et onde (Jordheim, 2008, s. 26). Debatten omkring dette peker fremover mot temaet *nasjon* som ble relevant utover 1800-tallet. Utover 1800-tallet blir imperiebegrepet temporalisert og blir et «bevegelsesbegrep» med Kosellecks ord, og får en dynamisk og framtidsrettet betydning. *Imperium* blir *imperialisme*. Fra å være et spørsmål om politisk ordne og internasjonal rett er det nå maktkomponenten som får dominere. Nasjonalisme og imperialism smelter sammen i en fortelling om at «vi» siviliserer de fremmede. Mest slående er det likevel hvordan imperialismebegrepet i denne perioden forblir knyttet til spørsmålet om styreform, til en prosess innenfor nasjonalstaten selv. I Jordheim (2008, s.28) kommer det frem at man i det tyske leksikonet *Brockhaus* fra 1884 finner følgende definisjon: «*Imperialisme er tilstanden i en stat hvor regentens vilkårlige og militært begrunnede makt hersker ubegrenset*».

Her og i tilsvarende definisjoner er imperialism et annet ord for despoti eller generelt herredømme bygd på undertrykkelse og militærmakt. Selv om imperialism som strategi for å skaffe nye markeder også gradvis blir brukt, er det den tradisjonelt politiske betydningen som er dominerende. Utover 1800-tallet tar begrepet form som et kampbegrep. I Storbritannia benytter liberale politikere begrepet i bruk i innenrikspolitiske debatter, som et skjellsord mot kolonitilhengerne. I Tyskland derimot blir begrepet på samme tid brukt som en avgrensning mot og kritikk av engelsk kolonipolitikk. Imperialisme blir sett på som noe umoralsk og forferdelig som engelskmennene driver med. Tyskerne selv hadde kolonier, men i sine øyne var ikke dette imperialism, men verdenspolitikk. Bare det britene drev med ble sett på som imperialism. Her ser vi altså at begrepet blir et motbegrep. Hvor det samme begrepet blir brukt om to forskjellige ting. Man får et forhold mellom «vi» og «dem».

På begynnelsen av 1900-tallet skjer det en endring i tysk forståelse av begrepet. Imperialisme går fra å være et anti-engelsk kampbegrep til å bli et begrep og motbegrep. En kamp om retten til å definere begrepet finner sted. I den nasjonale tyske debatten fikk imperialismebegrepet først gjennomslag i og med den sosialdemokratiske

kritikken. Sosialdemokratene brukte begrepet til å kritisere det de kaller «den nye krigsbevegelsen». Parallelt forsøker tilhengere av en ekspansiv utenrikspolitikk og gi begrepet et positivt innhold – for å kunne bruke det som selvreferanse og selvbeskrivelse (Jordheim, 2008, s. 29). Sistnevnte lykkes ikke annet enn i å illustrere et interessant og avgjørende begrepshistorisk poeng. Det viser seg at det negative betydningsinnholdet med koblingen til despoti og militærmakt og koblingen til engelsk politikk lever videre i begrepet i den grad at det blir nærmerest umulig å bruke begrepet om noe positivt. I perioden mellom første og andre verdenskrig, i den nasjonalsosialismen er det fortsatt ikke mulig å bruke imperialismen som selvbeskrivelse, dels fordi kommunistene og sosialistene beholds sin definisjonsmakt.

Begrepet *imperialisme* og *imperium* spiller i dag en sentral rolle i ordsiftet om global politikk, der det sentrale spørsmålet er om vi befinner oss i en verden som uten videre kan deles opp i innside der «vi» deler oss som vi vil, og en utside der anarkiet råder, eller om vi er i ferd med å komme over i en ny orden der nettverkene er så tette statsgrensene så relative at å skille mellom innside og utside og innenriks og utenriks ikke lenger fungerer som et utgangspunkt. I en vestlig forstand dreier det seg om et forsøk fra den politiske høyresiden på å frata venstrekreftene deres neste monopol på å definere begrepet imperialismen. Å definere noe som imperialistisk eller kolonialistisk i dag vil i de fleste tilfeller referere til noe negativt. Det refererer til noe umoralsk og illegitimt (Howe, 2002, s. 9).

I nåtiden betegner begrepet fenomenene knyttet til europeisk ekspansjon, både med positivt og negativt fortegn. Begrepet er en sammenslåing av begreper med forskjellig innhold. Det dreier seg om stormaktenes politiske økonomi eller deres hegemonikamp. Alt dette sammenslått skal dekkes av et begrep som skal betegne en hel epoke. Begrepet dekker begreper som nå kan deles opp i; nasjonalisme, kolonialisme, militarisme og marinisme (Jordheim, 2008, s. 57). Imperialisme kan altså ikke ses på som kun kolonialisme selv om det henger tett sammen.

Den første bølgen av kolonisering anført av Spania og Portugal fra 1500-tallet hadde fått motgang gjennom de latinamerikanske koloniene frigjøring på 1800-tallet. På bakgrunn av dette hadde Portugal, Spania og Nederland vært tidlig ute med kolonier i Asia og Afrika. Det samme hadde Frankrike og Storbritannia, og et kappløp om de resterende områdene i Afrika og Asia oppsto. Det tyske keiserriket var sent ute, og mente de hadde fått en liten del av kaken. Belgia trengte seg fram i Kongo, mens det russiske tsarveldet bredte seg utover Sentral-Asia og Kaukasus. På denne måten fikk man ide om «rettmessig ekspansjon». Ringvirkningene fra denne ekspansjonen har blitt et sentralt tema i historieundervisningen de siste to århundrene (Curtin, 2002, s. VII). Under den første koloniseringen på 1500-tallet besto det meste av kulturell kontakt av handel mellom handelsmenn langs handelsruter. Disse handelsplassene var fredelige og man hadde et godt forhold til lederne i landene (Curtin, 2002, s. 3). Kunnskap er ikke uskyldig men er dypt sammenkoblet med makt. Denne innsikten fra Foucault refererer til Edward Saids orientalisme, som sier noe om hvordan kunnskap om «Orientens» og hvordan denne kunnskapen ble produsert og sirkulerte i Europa var en ideologisk fremstilling av kolonialistisk makt. Said viser hvordan denne kunnskapen ble konstruert samtidig som

europaisk ekspansjon foregikk. Kunnskapen har blitt spredt seg og blitt videreutviklet i flere forskningstradisjoner, slik som antropologi, arkeologi, litteratur, og historie. Orientalismen bruker begreper som diskurs for å studere kolonialisme. Den ser på hvordan en formell studie av «Orientens» (dagens Midtøsten), sammen med viktige tekster, konstruerer visse måter å tenke på, som har bidratt til kolonimaktens funksjon (Loomba, 2007, s. 42). Den orientalske måten å tenke på har ført til nye perspektiver på forskning innenfor kolonialisme. Said argumenterer for at representasjoner av Midtøsten i europeisk litteratur bidrar til en dikotomi mellom Europa og «de andre». En dikotomi som har vært sentral i utviklingen av europeisk kultur og opprettholdelsen av europeisk hegemoni over andre land (Loomba, 2007, s. 43).

I perioden frem mot første verdenskrig ble begrepet brukt mer allment om ekspansiv stormaktpolitikk. Første verdenskrig ble beviset på imperialismens skadevirkninger (Knudsen, 2018). Framveksten av demokrati og folkerett i perioden etter første verdenskrig forsterket inntrykket av at imperialisme var noe negativt. Likevel fantes det mennesker som så på imperialisme som en inspirasjon. I tiden frem mot andre verdenskrig ble begrepet brukt blant annet av fascistene, nazistene og det Sovjetiske imperiet i øst. I tiden etter andre verdenskrig så mange på USAs politikk som imperialistisk, men da av mer indirekte sort. Etter andre verdenskrig, med opprettelsen av de forente nasjoner fikk man slutt på formell kolonisering, men fortsettelsen av konsolidasjon og elaborering av imperialisme (Anghie, 2007, s. 12). I dag blir begrepet imperialisme brukt kritisk og negativt, selv om fenomenet fortsatt eksisterer i stormaktenes praksis. Det finnes fortsatt stater som på ulike måter forsøker å forme andre stater i sitt samfunnsbilde. I tillegg finner vi eksempler på stormakter som viser tegn til ekspansjon. Eksempel på dette er Russlands invasjon av Krimhalvøya og Kinas politikk i Sør-Kina-havet. Dette viser at imperialistiske tanker og politikk fortsatt finnes i dagens globale samfunn.

3.2 Postkolonialt perspektiv

I dette kapitlet skal jeg se nærmere på postkolonialt perspektiv, som er en måte å gå inn i analysen på. Et postkolonialt perspektiv kan forstås som et kritisk blikk på samtiden i lys av europeisk kolonialisme og kolonialismens ettervirkninger. Postkolonial teori kan beskrives som teoretisering av kolonialismen fra de koloniserte sine perspektiver, der dens funksjon er både motstand mot, og rekonstruering av kolonialisme (Ashcroft mfl. 2006, s.2). Postkolonial teori anses som et heterogent og tverrdisiplinært felt som rommer et mangfold av ulike teoretiseringer av europeisk imperialisme og imperialismens ettervirkninger. Et postkolonialt perspektiv vil altså være en måte å se teksten på, som innebærer at vi ser den fra nåtiden med et kritisk blikk. Det vil altså være som å sitte med fasiten å se tilbake på hva de gjorde feil tidligere.

3.3 Diskursteori

I denne oppgaven har jeg valgt å undersøke lærebøker i historie og analysere hvordan imperialisme fremstilles i disse. Innenfor det diskursanalytiske feltet er tanken at diskurser gir sosiale følger, det vil si at det kan være grunn til å anta at man ved å analysere lærebøker kan si noe om hvordan det er sannsynlig at det undervises i faget, og dermed få klarhet i om det elevene lærer er problematisk, eller uproblematisk. Formålet med dette kapitlet er å vise hvilke metodiske verktøy jeg har brukt i analysen, og hvilke syn jeg har på språk og tekst. Jeg vil innledningsvis se nærmere på hva en diskurs er, hva som kjennetegner diskursanalysen, hvor den kommer fra, og sentrale personer innenfor feltet. I dette delkapitlet skal jeg presentere og gjøre rede for diskursanalyse som metode og teori. Datamaterialet i denne oppgaven baserer seg på en kvalitativ metodetilnærming der all data består av skriftlig tekst, hentet fra lærebøker i den videregående skolen. Lærebøkene brukes i skolen i dag og har forskjellige inngangsvinkler til problematikken. Analysene bygger på en diskursanalytisk tilnærming. Ved hjelp av en komparativ tekstanalyse, hvor jeg sammenligner tekster fra ulike bøker og ser på elementer i tekstene. I tillegg vil jeg presentere en detaljert redegjørelse av teorier omkring kritisk diskursanalyse. Her vil det jeg i hovedsak ha fokus på Norman Faircloughs teorier, da disse er viktige i forbindelse med modellen jeg har valgt for gjennomføring av analysen. Innledningsvis skal jeg se nærmere på diskursbegrepet og hvor diskursanalysen stammer fra og hva som kjennetegner den som forskningsmetode.

3.3.1 Diskursanalyse

Diskursbegrepet defineres av Neumann (2017, s. 18) som; «*et system for frembringelse av et sett utsagn og praksiser som, ved å innskrive seg i institusjoner og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonsisterende for sine bærere og har en viss grad av regularitet i et sett sosiale relasjoner*».

Diskursbegrepet har flere fagspesifikke betydninger og er brukt innen flere deler av vitenskapen. Man betegner gjerne diskurs som et tankesett, forståelsesformer eller språklige, ideologiske og sosiale betingelser som gjør det mulig å forholde seg til verden på en bestemt måte (Grue, 2018). Diskursbegrepet ligger til grunn for den tverrfaglige forskningsretningen diskursanalyse. Diskursanalyse handler blant annet om å studere mening, der den oppstår, nemlig i språket i seg selv. Språk i seg selv er ikke uproblematisk, men ses på som et eget sosialt system med referanser til ting og fenomener. Diskursanalysen handler sammenfattet altså om å ta for seg språket ytret eller uttrykt i en gitt kontekst (Grue, 2018). I mitt tilfelle vil det altså handle om å ta for seg språket som blir brukt i lærebøkene i samfunnsfag i den videregående skolen. Dette kan blant annet handle om å se nærmere på hvordan man omtaler imperialisme som fenomen, og hvordan man fremstiller menneskene som levde i landene som ble utsatt for stormaktenes imperialisme. Diskursanalysen handler om å gi mening til teksten. Teksten er det talte eller skrevne ordet, mens konteksten i denne sammenheng er alt som ir ordene mening og virkning, altså sosial betydning (Grue, 2018). Diskursanalysen har til tider blitt kritisert for å være et trendfenomen og flere sentrale diskursanalytikere kritiserer verk som er blitt presentert som diskursanalyse for å være en ordinær tekstanalyse. Diskursanalyse gjør det mulig å spore koblinger mellom det synlige og det usynlige, det dominerende og det marginaliserte, ideer og institusjoner. Det lar oss se

hvordan makt virker gjennom språk, litteratur og kultur, og institusjonene som regulerer vårt daglige liv (Loomba, 2007, s. 45).

Det er i Frankrike på slutten av 1960-tallet at diskursanalysen forstått som noe annet enn en ren tekstlingvistisk analyse oppstår, med Foucault som det mest sentrale navnet. Diskursanalysen er en sentral del av en språklig vending i samfunnsvitenskapen. Det foregår hele tiden en kamp mellom de forskjellige diskursene om å kunne definere hva som danner vår verden. Kampen om diskursbegrepet i seg selv er et eksempel på en slik kamp. Foucault sier blant annet at diskurs og vitenskapelig diskurs spesielt er så kompleks at vi ikke kan tilnærme oss den på en bestemt måte, men at vi bør tilnærme oss på ulike nivå og med forskjellige metoder (Neumann, 2017, s. 22).

Hovedvekten av kjente diskursanalytiske verk har engelsk- eller franskspråklig bakgrunn, noe som gjør at de kan være vanskelig å sette seg inn i. Jeg har i denne oppgaven valgt å ta utgangspunkt i de originale verkene til de mest kjente diskursanalytikerne som mitt metodeteorigrunnlag. Som supplement til de engelskspråklige verkene har jeg valgt å ta utgangspunkt i Neumann (2017) som er et verk på norsk, hvor han forsøker å gjøre de viktigste tankene innenfor diskursanalysefeltet tilgjengelig for flere, ved å fremstille diskursanalysefeltet på en forståelig måte. Han forsøker her å samle viktige tanker og personer innenfor feltet, for å lage en slags oppsummering, som har vært med og gitt meg økt innsikt i feltet, og har klargjort begreper som var vanskelig å forstå i de engelske verkene. Bakdelen med å velge verker som er oversatt, er at man kan gå glipp av språklige nyanser, som oversettelsene ikke greier å fremstille på samme måte. Samtidig vil det å benytte seg av flere kilder kunne gi flere innspill og økt læring. Diskursanalysen er ikke bare en analysemetode, men en teoretisk og metodisk helhet, og kan forstås som en pakkeløsning (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 12) fordi den både gir konkrete teknikker for analyse og samtidig bygger på teoretiske antagelser om språket (Bratberg, 2014, s. 32). Ved å bruke en diskursanalytisk tilnærming vil man kunne se hvordan forestillingene i debatten om imperialismen er sosialt konstruert. Med andre ord skal analysen vise at kunnskap og sosiale praksiser konstitueres gjennom diskurser (Aakvaag, 2008, s. 312).

Videre skal jeg gjøre rede for diskursteori og kritisk diskursanalyse som er de to inngangene jeg har valgt å benytte i analysekapitlet. Disse inngangen har en del fellestrekk men også forskjeller som påvirker hvordan de arbeides med.

3.3.2 Michel Foucault

Når man arbeider med diskursanalyse, kommer ofte navnet Michel Foucault opp. Her tar han utgangspunkt i det han kaller arkivet, at det finnes et sett med praksiser som muliggjør frembringelse og vedlikehold av et sett utsagn. Alt dette kan til sammen forstås som en diskurs og analyseres ved hjelp av en metode han kaller arkeologi. Senere har Foucault utviklet andre metoder for å analysere diskurs, og det finnes en rekke andre teoretikere som har bidratt med andre synspunkter.

Foucault er en av de mest fremtredende diskursanalytikerne, og hans teorier er sentrale for å forstå feltet. Han utviklet både teorier og begreper som senere har blitt anvendt av andre. I utgangspunktet er han en påvirkningskilde til mange av diskursanalytikerne som er fremtredende i dag. Foucaults teorier og begreper har mange likheter mellom forståelse av diskurs – men også en del ulikheter. Blant annet skilles det mellom grunnleggende forståelser. En av de mest sentrale forskjellene er forståelsen av makt. I Foucaults teorier er makt spredt i sentrale sosiale praksiser – og skal ikke utelukkende forstås som undertrykkende, men også som noe produktivt og skapende. Sentralt for Foucaults teori er at han insisterer på flerfaglige tilnærminger. Han ønsker å frembringe nylesninger av det sosiale, og er kritisk i den forstand at han stiller spørsmål omkring hvordan en sosial orden er blitt frembragt og forholdet mellom kunnskap og makt.

Sentralt for Foucaults teori er at han insisterer på flerfaglige tilnærminger. Han ønsker å frembringe nylesninger av det sosiale, og er kritisk i den forstand at han stiller spørsmål omkring hvordan en sosial orden er blitt frembragt og forholdet mellom kunnskap og makt. Det finnes mye kritikk også av Foucaults teorier. Selv så han mange likheter mellom seg selv og Frankfurter- skolen som var opptatt av kritisk teori.

3.3.3 Faircloughs kritiske diskursanalyse

I dette delkapitlet vil jeg ha fokus på Norman Faircloughs teorier omkring kritisk diskursanalyse, da de er viktige for metoden jeg har valgt å benytte meg av. Modellen jeg har skal benytte for diskursanalyse tar utgangspunkt i Faircloughs teorier. Fra 1970-tallet og utover har mange diskursanalytikere ønsket å forene den idehistoriske makrotilnærmingen med den språkvitenskapelige mikrotilnærmingen. Norman Fairclough er blant de som er knyttet til det kritisk- diskursanalytiske prosjektet. Grunntanken i denne retningen er at språk i bruk aldri kan være et nøytralt medium, men det innebærer at brukeren har et bestemt perspektiv på verden. Men også grammatiske strukturer bærer sosial mening for kritisk diskursanalyse. Innenfor denne retningen er mange særlig opptatt av å spore forbindelsen mellom ord, grammatiske former og retoriske strukturer – og bruk og misbruk av makt. Hypotesen er at språkbruk kan opprettholde, styrke, eller svekke maktbærende relasjoner, noe som skiller seg fra Foucaults syn på makt (Grue, 2018).

Kritisk diskursanalyse setter opp teorier og metoder slik at man teoretisk kan problematisere og empirisk undersøke relasjonene mellom diskursiv praksis og sosiale og kulturelle utviklinger i forskjellige sosiale sammenhenger (Jørgensen & Philips, 1999, s. 66). Kritisk diskursanalyse er kritisk i den forstand at den ser det som sin oppgave å avsløre den diskursive praksis sin rolle i opprettholdelsen av den sosiale verden og herunder sosiale relasjoner som innebærer ulike maktforhold. Formålet er å bidra til sosial forandring i retning av mer jevnbyrdige maktforhold i kommunikasjonsprosessene og samfunnet som helhet. Teorien i kritisk diskursanalyse bidrar til å forklare hvordan språk og samfunn påvirker hverandre, mens tilnærmingene og metodene brukes for å undersøke spesifikke samfunnsområder der språket er med på å opprettholde eller forverre skjevheter i de politiske, økonomiske og sosiale maktforholdene (Grue, 2011, s. 113).

Innenfor kritisk diskursanalysefeltet vil jeg trekke frem Norman Fairclough og hans retning, da dette er den mest kjente innenfor feltet. Det finnes flere andre teoretikere innenfor kritisk diskursanalysefeltet, men mange har likhetstrekk med Faircloughs tilnærminger.

Noen av kjennetegnene:

1. Sosiale og kulturelle prosesser og strukturer har en delvis lingvistisk-diskursiv karakter: Formålet med kritisk diskursanalyse er å kaste lys på den lingvistisk-diskursive dimensjonen av sosiale og kulturelle fenomener og forandringsprosesser i den postmoderne tid.
2. Diskurs er både konstituerende og konstituert: For kritiske diskursanalytikere er diskurs en viktig form for sosial praksis, som både konstituerer den sosiale verden og konstitueres av andre sosiale praksiser. Som sosial praksis står diskurs i et dialektisk forhold til andre sosiale dimensjoner. Diskurs bidrar ikke bare til å omforme sosiale strukturer og prosesser men avspeile den også.
3. Språkbruk analyseres empirisk og i den sosiale sammenheng: kritisk diskursanalyse produserer konkrete lingvistiske tekstanalyser av språkbruk i sosial interaksjon.
4. Diskurs fungerer ideologisk: Diskursive praksiser bidrar til å skape og reproducere ulike maktforhold mellom sosiale grupper. Dette sees som ideologiske effekter.
5. Kritisk forskning: kritisk diskursanalyse oppfatter ikke seg selv som politisk nøytral men som en kritisk kilde som er politisk engasjert i sosial forandring (Jørgensen & Philips, 1999, s. 67).

Innenfor kritisk diskursanalyse er det konsensus at man skal vise hvordan maktforholdene i samfunnet ser ut. Dette målet innebærer at man skal beskrive både språkbruk og samfunn så objektivt og presist som mulig. Selv om det skal presenteres så objektivt som mulig gis det også rom for at forskningen kan være motivert av sosiale problemer og maktmisbruk. Ideen bak dette prinsippet er at språk og samfunn påvirker hverandre gjensidig. (Grue, 2011, s. 118) Norman Faircloughs kritiske diskursanalyse fokuserer på to dimensjoner. Den kommunikative begivenheten som refererer til alt av språkbruk. Fairclough ser språket både skriftlig, muntlig og i form av bilder, og som en form for sosial praksis. Den andre dimensjonen er diskursordenen. Diskursordenen er summen av ulike diskurstyper, diskurser og sjangere som brukes innen institusjon eller et samfunnsområde (Jørgensen & Philips, 1999, s.79). De ulike diskursene i diskursordenen omhandler samme tema men konkurrerer om å fylle diskursen på sin måte. Det betyr at diskursordenen er et system hvor begivenheter kan påvirke men også endre diskurser gjennom kreativ språkbruk.

Jeg vil gjennom analysen legge vekt på hvordan diskursene jeg identifiserer bidrar til forandring eller til å reproducere de allerede eksisterende diskursene. Kritisk diskursanalyse fokuserer på spenningen mellom de sosialt konstituerte og de sosialt

konstituerende. Ifølge Fairclough er enhver tekst, i større eller mindre grad, med på å forme sosiale identiteter. Hovedinteressen i Faircloughs kritiske diskursanalyse ligger i undersøkelsen av forandring. Han legger vekt på å undersøke rollen, språk og tekst spiller, når det gjelder produksjon og reproduksjon av makt og dominans i samfunnet. Dette gjør at han fokuserer på intertekstualitet, altså hvordan tekst bygger på elementer og diskurser fra andre tekster. Maktbegrepet opptar Fairclough i likhet med mange andre forskere innenfor feltet. I motsetning til Foucault, hvor makt er noe produktivt og skapende og ikke minst uunngåelig, anser Fairclough diskursene som ideologiske hvis de bidrar til å opprettholde dominansrelasjoner (Fairclough, 2008, s. 13). Med ideologi mener Fairclough at språk i bruk sjelden eller aldri formidler en nøytral virkelighetsbeskrivelse, men alltid bærer med seg et bestemt perspektiv. Slike perspektiver innebærer oppfatninger om hvordan verden ser ut og hvordan den bør se ut. Kritisk diskursanalyse handler om å synliggjøre ideologiske premisser for ulike former for språkbruk (Grue, 2011, s. 112). Fairclough illustrerer en tredimensjonal modell for kritisk diskursanalyse hvor de ulike dimensjonene inngår i hverandre. På denne måten er hver dimensjon en variant av dimensjonen utenpå (Fairclough, 2008, s. 29). Fairclough benytter seg av Gramscis forståelse av hegemoni, som oppstår når en representasjon er så lite utfordret at den fremstår som fasit. Hegemoni er imidlertid ikke bare dominans men også en forhandlingsprosess hvor det skapes konsensus om mening (Fairclough, 2008, s. 52).

I dette kapitlet har jeg sett nærmere på teori som vil utgjøre rammeverket for min analyse. Målet med teorien er å kunne bruke den i gjennomføringen av analysen, og drøfte teorien sett opp imot funn jeg gjør underveis. Videre i neste kapitel skal jeg se nærmere på metodologi og metode. Her vil jeg si noe om hvordan jeg har lagt opp datainnsamling, hvordan min forforståelse har påvirkning på forskningen, hvilken rolle aktørene i undersøkelsen har, hvordan datainnsamlingen har foregått, hvilken metode for diskursanalyse jeg har valgt, samt hvilke metodiske utfordringer jeg har opplevd underveis.

4 Metodologi og metode

4.1 Et komparativ design

I denne oppgaven, som skal se på hvordan imperialismen forstås i historiefaget i den videregående skolen, gjør jeg en komparativ analyse for å kunne identifisere hvilke diskurser som er i spill. Mathisen (1997) og Fairclough (1992) hevder at analysen må foregå i en samfunnsmessig kontekst. Tekster er forbundet med andre tekster, noe som bidrar til å gi dem en felles fortolkningsramme (Bratberg, 2014, s. 46). Hvert fag vil ha sine egne forestillinger som ses på som udiskutable, og bestemte måter å snakke om hendelser og fenomener. Det er dette denne oppgaven skal forsøke å se nærmere på.

4.2 Forforståelse

I dette avsnittet vil jeg gå nærmere inn på min rolle som forsker i denne masteravhandlingen. En bevisstgjøring av forforståelse vil være av betydning for hvordan jeg leser og tolker tekstene i lærebøkene. Derfor vil det være nyttig å ha en bevisst holdning til hvordan man leser tekstene, og hvordan disse kan påvirke tolkningen i analysedelen. I arbeidet med å lese og tolke lærebøker mener jeg det er viktig å være bevisst på at det som leses er forfatterens tolkning av læreplanmålene – og deres forståelse av hva som er viktig å ha med. Forståelsen av dette vil være forskjellig mellom ulike lærebokforfattere. Ett læreverk kan velge å fokusere mye på en ting, andre prioriterer andre – det vil alltid være en kamp om hva som er viktigst å få med.

4.3 Avgrensning

I mitt arbeid med denne avhandlingen har jeg valgt å avgrense analysen i forhold til tid og antall lærebøker. Med tid mener jeg at jeg har begrenset med tid og vil derfor ikke ha mulighet til å velge enorme mengder bøker – og har dermed bitt nødt til å gjøre et utvalg. Det ville vært umulig med den tiden jeg har til rådighet å skulle gjøre en analyse av alle bøkene – derfor har jeg valgt noen av de mest populære.

Underveis i arbeidet med diskursanalysen, etter hvert som jeg fikk økt kunnskap om hvordan man gjennomfører en diskursanalyse, oppdaget jeg at innholdet i de ulike bøkene varierte veldig, og at jeg kunne gjort andre valg tidlig i arbeidet. I tillegg har jeg valgt å bruke noen nyere bøker og andre fra en tid tilbake. Grunnen til dette valget var fordi jeg ønsket å se om det var noen forskjell på nyere og eldre bøker.

4.4 Aktører

I alle diskursanalyser vil aktørene spille en viktig rolle. I denne oppgaven vil forfatterne/forlaget som står bak lærebøkene være aktører som påvirker utformingen av produktet. I analysen kommer jeg tilbake til hvilken rolle/ bakgrunn de har som kan påvirke utformingen av bøkene. I tillegg har vi Utdanningdirektoratet som sier noe om hva læreplanene, og dermed lærebøkene skal inneholde. I en diskursanalyse vil det å være oppmerksom på de ulike aktørenes rolle være viktig for å forstå bakgrunnen for valgene som blir tatt.

4.5 Datainnsamling

I en lærebokanalyse vil det som i alle forskningsarbeid vil det være problemstillingen som setter vilkår for valg av metodisk fremgangsmetode. En utfordring med å gjøre lærebokanalyser er at det ikke finnes noen spesiell fremgangsmåte for akkurat dette. Metoden i denne oppgaven vil derfor være et resultat etter inspirasjon fra flere praktiske innfallsvinkler. Kvalitativ metode er ifølge Repstad (2007, s. 16) kjennetegnet av målet om å kategorisere et fenomen. Metoden vil her bli benyttet som en forutsetning for at man ser analyse materialet som historiske kilder. I samråd med historisk forskning ønsker man å finne ut om noe fantes, eventuelt hva det var og hva det betydde i samtida (Kjelstadli, 2000, s. 183). Denne typen forskning henger tett sammen med den hermeneutiske tradisjonen, der man er opptatt av å tolke og fortolke, ikke bare den uttalte meningen i en tekst, men også det implisitte og usagte.

I denne avhandlingen har jeg forholdt meg til lærebøker i historie for den videregående skolen. Her har jeg valgt et tilfeldig utvalg av lærebøker som er tilgjengelige. Både lærebøker som brukes nå, og som har vært i bruk for noen år siden. Dette har jeg valgt å gjøre fordi jeg ønsker å se om det har vært noen endring i hvordan man fremstiller imperialismen for elevene nå, kontra det som ble fremstilt tidligere. Jeg har valgt bort andre tilleggs kilder enn lærebøker, da det vil være for ressurs- og tidkrevende å gjennomføre alene. Jeg har kun hatt tilgang til lærebøkene i papirformat.

I arbeidet med avhandlingen og hypotesetesting har jeg hatt en induktiv tilnærming. Det vil si at det er observasjon og analyse av fenomen som danner utgangspunktet for å lage problemstillinger eller teori. Man opererer med arbeidshypoteser underveis, og disse danner grunnlaget for at man utvikler teori interaksjon med empirien. Dette skaper grunnlaget for hypotesetesting og hypoteseformuleringer underveis i prosessen (Ulleberg, 2002). Grunnen til at jeg har valgt en induktiv tilnærming er at jeg har tatt utgangspunkt i opplevde problem/fenomen som jeg ønsker å se nærmere på. Det vil si at jeg satte opp hypoteser før jeg startet forskningen, og at de har endret seg i takt med arbeidet med avhandlingen.

Jeg har valgt en kvalitativ tilnærming, og vil benytte diskursanalyse for å få frem kjennetegn ved imperialismediskursen i den videregående skolen. Metoden er kvalitativ, slik de fleste diskursanalyser antas å være – uten at de trenger å være det. Man kan for eksempel se på hvor mange ganger ord/ uttrykk gjentar seg, og på denne måten få en

kvantitativ metode, men dette vil ikke være relevant for min analyse. Ved en kvalitativ analyse vil man kunne kartlegge og sammenligne sammenhengen mellom mening og samfunn for så å kunne fortolke den. En kvalitativ diskursanalyse bygger på en hermeneutisk forståelseshorisont – fordi man i arbeidet med analysen beveger seg en helhetlig forståelse, til å se på enkeltaspekter som påvirker helhetsforståelsen.

Gjennom valg av tekstmateriale definerer jeg studiet til å være diakront. Med dette menes det at studiet analyserer materiale som er produsert i ulike tidsepoker og vil kunne si noe om hvordan diskursen har utviklet seg over tid. For meg vil ikke dette ha et spesielt langt perspektiv historisk sett, men jeg anser perioden for å ha ført til store endringer rundt hvordan kunnskap presenteres i skolen. I hovedsak vil jeg benytte meg av nåværende læreverk, og læreverk fra LK06 før revisjon. Det kan argumenteres for at oppgaven ligger mellom et diakront og en synkron studie, i at den tar for seg data fra tidsepoker som er svært nær hverandre – og at det ikke har kommet noen ny læreplan i perioden, kun en revidering av den opprinnelige. I en synkron studie vil for eksempel en enkelt lærebok og alt arbeidet rundt denne være gjenstand for analysen.

I flere kilder presenteres diskursanalyse som både teori og metode i ett. Dette kan ha sitt utgangspunkt i at det ikke finnes noen metodelitteratur innenfor diskursanalyse. Diskursanalytikere er ofte kritiske til å utvikle en metodelitteratur. Dette kan spores tilbake til ønsket om å bryte ned skillet mellom metode og metodelære på den ene siden, og teori på den andre (Neumann, 2017, s. 13). Man er ikke bundet til en spesiell retning for gjennomføringen av analysen, og kan for eksempel benytte seg av elementer fra flere ulike teoretikere og metodetilnærminger. Neumann (2017, s. 21) presiserer at diskursanalytikeren bør ha et pluralistisk forhold til metodebruk, inkludert bruken av begrepet diskurs. Han henviser til Foucaults utsagn: *discourse in general and scientific discourse in particular, is so complex a reality that we not only can but should approach it at different levels with different methods* (Foucault 1973 i Neumann 2017 s. 22).

4.6 Metodiske utfordringer

Diskursanalyse er en handlingsrettet og politisk forskning der målet er å avdekke de forestillingene som tjener og støtter en bestemt diskurs (Foucault, 2000). Forskeren ønsker at analysen av fenomenet man analyserer skal være nyttig og om mulig bidra til endring. Enhver diskursanalytiker som utfører en kritisk analyse bør klargjøre for leseren hvilket sosiopolitisk standpunkt man har. Min posisjon før gjennomføringen av denne analysen er en ren nysgjerrighet på diskursene uten særlig forkunnskap om imperialism eller diskursene før arbeidet med denne oppgaven. Samtidig har jeg erfaring med lærebøker fra tidligere så noen forhåndskunnskaper har jeg om mediet jeg skal undersøke. I likhet med Børhaug (2014) er jeg interessert i å se om bøkene legger opp til en nøytral og balansert framstilling som bidrar til diskusjon. Børhaug (2014) fant i sin undersøkelse av lærebøker i samfunnsfag at det legges opp til at elevene skal trenes opp i kritisk tenking, men at enkelte politiske paradigmer eller institusjoner er hevet over diskusjon. Med andre ord gis den kritiske tenkingen en retning mot det lærebokforfatterne anser som legitimt, og elevene oppmuntres til å tenke kritisk i noen retninger, men ikke andre.

Wetherell (2001, s. 395) hevder at diskursanalytikere ender opp med konstruerte størrelser, fremfor objektive funn, på grunn av sammensmeltingen av teori og metode. Strukturene som forskeren finner, er avhengig av teorien og antagelser forskeren bringer med seg inn i arbeidet, og er ikke en nøytral øvelse. For diskursanalytikeren er derfor refleksivitet viktig, der man erkjenner at teori, verdier og politikk styrer forskeren, men at disse kan tas i betraktning når leseren evaluerer forskerens funn. Burr (1995) hevder at objektivitet som forsker er umulig. Alle mennesker ser verden fra et visst perspektiv, og spørsmålene, teoriene og hypotesene vi benytter oss av må stamme fra antagelser i vårt eget perspektiv. Det kan gjøre det vanskelig å finne mønstre og peke på sosiale implikasjoner de forskjellige diskursene kan få (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 31). Forskeren må derfor erkjenne at fullstendig objektivitet er en umulighet, og at forskningsprosessen og resultatene vil være et resultat av eget perspektiv på analysen (Burr, 1995). Funnene i oppgaven må allikevel vurderes i lys av dens subjektive natur som en følge av forskerens rolle i forskningen. Bratberg (2014, s. 54) skriver at en diskursanalyse ikke gir grunnlag for å snakke om en klar operasjonalisering eller et entydig kausalforhold, noe som gjør det vanskelig å snakke om indre validitet eller begrepsvaliditet som kriterier. Men en kan fortsatt snakke om validitet i en diskursanalyse. En av tingene som må gjøres er å tydeliggjøre hvilke dokumenter som undersøkes, og hvilke verktøy som brukes (Bratberg, 2014, s. 54).

Med enhver metode vil det oppstå utfordringer. For meg har det handlet om avgrensning av tekst, utforming av problemstilling og avgrensning av diskurs. Innledningsvis hadde jeg utfordringer med utforming av problemstilling, som har ført til at den har endret seg etter hvert som jeg har arbeidet med denne avhandlingen.

Den største utfordringen kom da jeg skulle avgrense diskurser. Diskursanalyse er fra tidligere ukjent for meg, så det har krevd mye forarbeid for å sette seg inn i hvordan dette kan gjøres. Her har andre avhandlinger vært til stor hjelp i arbeidet med å avgrense og tydeliggjøre. Det er vanskelig å vite hvor den ene diskursen slutter og en ny begynner. Neumanns (2017) oppskrift for hvordan man kan gjennomføre en diskursanalyse har vært til god hjelp.

En annen utfordring har vært det at det ikke finnes noen spesiell metodelitteratur innenfor diskursanalysefeltet. Det har gjort det litt uklart hvor man skal starte, og hvilken vei man bør ta videre. Det finnes flere grunner til denne, og ifølge Neumann (2017, s. 13) ligger noe av problemet i at Foucaults litteratur ikke egner seg som innføringslitteratur, fordi den krever forkunnskap. Mye av litteraturen innenfor diskursanalysefeltet egner seg altså dårlig som innledningslitteratur for personer uten inngående kunnskap om feltet fra tidligere, noe jeg har fått oppleve. Heldigvis finnes det bøker hvor forfatterne bryter ned teorien som finnes og forsøker å gjøre den forståelig for andre som ønsker å prøve seg på en diskursanalyse. Videre skal jeg se nærmere på hvilken modell for diskursanalyse jeg har valgt å benytte meg av i arbeidet med denne oppgaven. Her vil jeg gjøre rede for Neumann (2017) sin tre-stegsmodell for diskursanalyse, som bygger på Faircloughs teorier. Dette er bakgrunnen for gjennomgangen av Faircloughs kritiske diskursanalyse som ble tatt opp i teoridelen.

4.7 Tre-stegsmodell for diskursanalyse

I dette kapitlet skal jeg gjøre rede for Neumann (2017) sin tre-stegsmodell for gjennomføring av diskursanalyse. Modellen er et egnet utgangspunkt for en samfunnsvitenskapelig tilnærming til diskursanalyse, og bygger på flere av Faircloughs prinsipper. Å gjennomføre en diskursanalyse er en lang prosess som tar tid å gjennomføre. Arbeidet deles gjerne i tre skritt: valg og avgrensning av diskurs, identifikasjon av diskursens representasjoner og diskursens lagdeling. Som i de fleste andre forskningsmetoder forutsettes det at man har en generell kjennskap til det feltet man begir seg inn i. Å ha denne kjennskapen kalles gjerne å ha kulturell kompetanse.

Kulturell kompetanse

Kulturell kompetanse, eller bakgrunnskunnskap er en nødvendig betingelse for å kunne utføre en god diskursanalyse. At man vet noe om fenomenet fra før av, eller at man har satt seg inn i det på forhånd, er viktig for å kunne gjennomføre en god analyse. For diskursanalytikeren er det både det man leser, og det talte en handling. Disse talehandlingene er forskningsdata, uavhengig hva slags status de har. En representasjon kan gi rom for flere forskjellige handlinger, og dets bærere kan være mer eller mindre bevisst sitt forhold til denne representasjonen. Diskursanalytikeren leser altså tekster, eller han leser samfunnsprosesser som tekst. I mitt tilfelle vil disse tekstene være læreboktekster i utvalgte læreverk i den videregående skolen. Neumann (2017, s. 52) er inne på at det ofte er lurt å begynne å se i sekundærlitteraturen – for da vil man oppdage tekster som er kanoniske i den forstand at de ofte henvises til og siteres fra. Det vil si at de har en bred resepsjon, som betyr at de har en fremtredende rolle i diskursen. Det å finne hvor lærebokforfatterne henter fagstoff vil absolutt være relevant og nyttig for å forstå hva som ligger til grunn for læreboktekstene. På denne måten vil man finne sentrale personer og hovedposisjoner.

Velger man tekster hvor det ikke kan spores konflikt betyr det på ingen måte at diskursen er konfliktløs – det betyr simpelthen at man må bruke mer tid og tankearbeid på å finne ut hvorfor ting forblir som de er (Neumann, 2017, s. 53). Ut fra dette kan man tolke det til at Neumann mener at alle diskurser vil ha en eller annen form for konflikt, det vil bare variere hvor åpenlys konflikten er. I noen tilfeller vil det være mye liv og røre og høylytte uenigheter og konflikter. I andre tilfeller som nevnt over kan man ved første øyekast tenke seg at det ikke er konflikter – men de vil finnes om man leter dypere. Dette er et fenomen det blir spennende å finne ut mer om i løpet av arbeidet med masteroppgaven – da man gjerne går ut ifra at det ikke er særlig med konflikt i utvelgelsen av læreboktekster. Det ideelle vil være at man dekker flest mulig eventualiteter ved å lese så mye som mulig innen så mange skrivesjangre som mulig. Foucault insisterte på at man burde «lese alt, studere alt». (Neumann, 2017, s. 54). Dette er svært vanskelig i praksis, og risikoen for at relevante tekster blir utelatt fra betraktningen er stor. Hovedpoenget til Neumann er at det er resepsjonen som avgjør, og at det nesten uansett diskursens omfang vil være slik at et forholdsvis begrenset antall tekster utgjør hovedpunktene. Derfor vil man på et tidspunkt med god samvittighet kunne si at man har lest nok, selv om man ikke har lest alt. I tillegg til å sette begrensinger på hvor mye man kan lese, er man nødt til å ha en kunnskap om hvilke medier tekstene kommer fra. Ulike medier gir tekstene ulike valører. Hvor er

tekstene publisert, hva retter mediet seg mot, og hvem leser det. Dette er sentralt for å vite noe om hva tekstene er ment til. Når man har skaffet seg en viss kulturell kompetanse er tiden kommet for å ta det første konkrete skrittet.

Steg en – valg og avgrensing av diskurs

Det første skrittet i en diskursanalyse er som i alle andre analyser – å avgrense det man skal studere. Mennesket trenger modeller for å skille ut enkelte sanseintrykk fra andre. Mennesker har heller ikke annet enn sine tegn til å kommunisere med. Det vil derfor være slik at den sosiale virkeligheten vil være lokalisert i diskurser. Diskursene er ikke helt løsrevet fra hverandre, men avgrenses i forhold til hverandre. Hvor grensene for diskursen skal trekkes er opp til hver enkelt diskursanalyse. Dette vil alltid føre til avgrensingsproblemer, som alltid må forsvares (Neumann, s. 55). For meg vil dette bety å sette seg inn i imperialismen som felt. Dette er et stort og omfattende felt, og jeg har derfor valgt å snevre det inn til å handle om perioden fra Den industrielle revolusjon (på slutten av 1700-tallet) og frem til etter andre verdenskrig. Hovedgrunnen til at jeg har valgt å fokusere på denne perioden er fordi det er denne perioden lærebøkene har størst fokus på. Avgrensingen av diskursen kan ikke foretas analytisk, fordi avgrensingene deltakerne i diskursen forsøker å foreta er en meget viktig del av diskursen selv. Oppgaven vil være å påvise forskjellene og likhetene mellom representasjonene, å demonstrere at de tilhører samme diskurs.

Steg to – diskursens representasjoner

Steg to kan være å sette opp en liste over de representasjonene som finnes i den valgte diskursen. Diskurs bygger på en aksept av usikkerhet og konflikt mellom representasjoner og virkelighet. Det er et forskningsspørsmål, å ikke et trosspørsmål, hvor usikker en gitt representasjon er. Den valgte diskursen kan ofte inneholde en dominerende representasjon av virkeligheten og en eller flere alternative representasjoner. Dersom det bare foreligger en representasjon, er diskursen upolitisert (Neumann, 2017, s. 60). Neumann bruker begrepet representasjon som en betegnelse på de viktigste pakkene av virkelighetskrav som en diskurs består av. Dette er sosialt reproduerte fakta. Representasjoner må fremmes igjen og igjen, også benevnt som re-presentasjon. I min analyse vil det dreie seg om hvilke virkeligheter som presenteres eller re-presenteres i lik form eller med endret innhold i de ulike diskursene. Min jobb vil være å kartlegge de ulike representasjonene, og se om det finnes konflikter innad i diskursen.

Diskursanalyse er godt egnet til å studere situasjoner der det eksisterer kulturelt hegemoni, altså situasjoner der en maktkonstellasjon opprettholdes ved hjelp av kulturelle maktmidler som utfordres i liten grad. Hegemonibegrepets funksjon innenfor diskursteorien knyttes til formålet ved diskursanalysen. Det vil finnes en rekke formelle og uformelle praksiser som bærer på for å opprettholde avgrensingen av en diskurs. Blant de mest fremtredende er lovverk og sensur. Innen diskursanalyse kan det oppstå et avgrensingsproblem. På samme måte vil vi også ha et spesifikasjonsproblem hva angår representasjoner. Man kan isolere dem på forskjellige nivåer. På den ene siden er antall permutasjoner av relevante tegn uendelig, slik at spennet av meninger i

prinsipper er uendelig. På den andre siden dreier det seg om forholdsvis klart definerte posisjoner som kan finne resonans blant et stort antall bærere (Neumann, 2017, s. 62). Diskursanalysens jobb vil dermed være å finne de ulike posisjonene, og definere dem.

Steg tre – diskursens lagdeling

Det tredje og siste skrittet i Neumanns diskursanalyse handler om å spørre seg om alle trekk ved en gitt representasjon alltid er like. Om noen trekk forener og differensierer, er det rimelig å tenke seg at de trekkene som forener, vanskeligere lar seg forandre. Enkelte representasjoner i en diskurs vil være tregere å forandre enn andre; tegn som er «gode å tenke med» og representasjoner av materielle gjenstander vil ofte være blant disse. Dette steget handler om å se på inndelingen i diskursen – hvordan er makten er fordelt (Neumann, s. 62-70).

Gjennom arbeidet med analysen skal jeg komme tilbake til dominerende og underlegne representasjoner, og gå nærmere inn på hvorfor en representasjon blir dominerende. Faircloughs tredimensjonale modell er god for å vise frem diskursens lagdeling. Læreboktekstene vil være den kommunikative begivenheten, som ses oppimot den diskursive orden, som er summen av alle de ulike diskurstypene. I tillegg har vi situasjonskonteksten som sier noe om hvem som produserer materialet, i dette tilfelle lærebokforfatterne og forlagene, som også står for distribusjon til en bestemt målgruppe. I dette tilfellet vil målgruppen være skoler, lærere og elever. Videre handler det om hvordan materialet distribueres. Den sosiale praksis vil avdekke den diskursive ideologien, hvilken diskurs som er ledende og definisjonen av makt. I denne delen vil sekundærlitteraturen være meningsfull for forståelsen av den sosiale praksisen. Det er her man vil ha behov for en videre forståelse enn kun selve teksten man analyserer.

I dette kapitlet har jeg sett nærmere på hvilken metode og metodologi jeg har valgt å benytte meg av i analysen av datamaterialet. I tillegg har jeg sett nærmere på hva det vil si å gjennomføre en diskursanalyse, og hvordan jeg spesifikt vil gå frem videre i oppgaven. Her har jeg blant annet sett på hvordan min forforståelse kan ha innvirkning på hvordan jeg forstår og tolker analysematerialet, samt hvordan jeg har valgt å avgrense oppgaven. I tillegg har jeg sett nærmere på hvilken rolle aktørene i en diskursanalyse har, samt sett nærmere på noen metodiske utfordringer jeg har møtt underveis i arbeidet. Avslutningsvis har jeg gått nærmere inn på hvilken analysemetode jeg har valgt. I neste kapitel skal jeg gå nærmere inn på diskursanalysen, diskursorden samt begrunnelse for valg av analysemateriale.

5 Diskursanalysen

Som vi har sett i metodekapitlet poengterer Fairclough at de ulike dimensjonene i hans tretrinnsmodell kan vektlegges ulikt. Man kan fokusere kun på teksten eller en annen dimensjon i modellen. Problemstillingen bestemmer i stor grad hvilke verktøy som passer best til den enkelte analysen. Jeg kommer til å bevege meg innom flere av analysenivåene.

Kritisk diskursanalyse analyserer først den sosial praksis (det sosiale problemet), deretter forholdet mellom diskursen og den sosiale praksis og endelig diskursen i seg selv. Det kan være hensiktsmessig å endre rekkefølgen på disse analyseobjektene. Min rekkefølge blir som følger:

1. Få en foreløpig kontekstforståelse.
2. Beskrive teksten og tolke denne som en del av den spesifikke samhandlingssituasjon.
3. Forklare teksten som et produkt av en større sosial kontekst.

I forhold til punkt en føler jeg at gjennomgangen i innlednings- og problemsstillingskapitlet har vist en god kontekstforståelse. Punkt to vil dekkes av selve diskursanalysen, mens punkt tre vil forklares gjennom drøfting i et drøftingsdelen av oppgaven. For å forstå en diskurs må man se på to ulike nivåer: den kommunikative begivenhet og diskursordenen. Den kommunikative begivenhet er tekstene/ språkbruken i lærebøkene. Teksten er tre-stegmodellens første dimensjon. Her ser jeg på tekstens egenskaper, ordvalg, metaforer etc.

5.1 Diskursordenen

Diskursordenen betegner forskjellige diskurser som dekker samme tema og som aktørene konkurrerer om å gi innhold. Her vil jeg se på språket som er benyttet, samt andre faktorer som påvirker hvorfor diskursordenen har blitt som den er. Avsenderens språkvalg legger opp til bestemte fortolkninger. Endringer på tekster i henhold til forandringer i omstendigheter kan forekomme. Dette kalles gjerne en diskursiv praksis. Forandringen av tekstene kan være gjort av forskjellige årsaker. Eksempler på slike endringer kan være forandring i lovverk – i mitt tilfelle kan dette være snakk om endringer i læreplan.

5.2 Sosial praksis

Når jeg kommer til dimensjonen rundt den sosiale praksis vil jeg forsøke å forklare hvorfor teksten og fortolkningen er slik den er. Det betyr at jeg ser på sosiale og kulturelle forhold i det samfunnet teksten er en del av. Fairclough (2008) sine teorier sier at vår språkbruk reflekterer ideologier og innarbeidede sosiale forestillinger i kulturen. Det vil si at tekstene enten vil være med å reprodusere den sosiale strukturen, eller bryte med den. Det innebærer å se om det finnes konflikter i diskursen, og eventuelt hvordan disse kommer frem.

5.3 Begrunnelse for valg av analysemateriale

Denne analysen er bygget på fem ulike læreverker i historiefaget ved den videregående skolen. De relevante kapitlene i de ulike bøkene er på ulik lengde og tar for seg temaene på ulike måter. Bøkene består av ulike kapitler, hvor jeg har gjort et utvalg ut fra relevans for mitt prosjekt. I hovedsak har jeg valgt å fokusere på kapitlene som tar for seg; kolonialisering, imperialisme og avkolonialisering. Det er stor forskjell i hvordan de ulike bøkene velger å dele opp kapitlene, og hva de har inkludert eller utelatt. Alle de valgte læreverkene er skrevet for nåværende læreplan (LK06). Ifølge Fairclough (2008) må man ta utgangspunkt i en sosial begivenhet. Hos meg vil denne begivenheten være hvordan imperialisme som begrep blir benyttet i læreverkene.

Diskurser er ikke klart avgrensede fenomener, og må derfor «konstrueres» ut fra datamaterialet man har tilgjengelig (Jensen, 2010). En diskursanalyse, som andre analyser forutsetter at man avgrenser ut ifra tid og rom. Når det gjelder avgrensning i rom har jeg valgt å gjøre dette med å kun benytte meg av læreverker som datagrunnlag. Jensen (2010) sier et begrenset antall tekster vil kunne utgjøre hovedreferansepunktene, det sentrale i diskursen. De valgte læreverkene vil utgjøre hovedreferansepunktene, og jeg har valgt å benytte meg av kun tekster hentet fra lærebøker. I henhold til tid har jeg valgt å benytte meg av læreverker som brukes i skolen i dag og som er oppdaterte til gjeldende læreplan. I mitt tilfelle vil dette dreie seg om bøker som er skrevet i perioden 2008 – 2016. Selv om det er åtte år mellom noen av bøkene som er brukt i denne avhandlingen, så er alle skrevet etter læreplanmål i gjeldende læreplan. En annen viktig faktor er at alle de valgte læreverkene er i bruk i skolen i dag – noe som gjør oppgaven relevant.

Tekstene i analysematerialet:

Tekst	Forlag/ utgivelsesår	Sjanger	Forfattere
Perspektiver	Gyldendal, 2013	Lærebok, smartbok	Madsen, P.A., Killerud, I. H., Roaldset, H., Hansen, A. B., Sæther, E.
I ettertid	Aschehoug, 2016	Lærebok	Dørum, K., Hellerud, S.V., Knutsen, K., Njåstad, M
Portal	Det norske samlaget, 2008	Lærebok	Abrahamsen, O, A., Dyrvik, S., Nielsen, M.B.O., Aase, A.
Alle tiders historie	Cappelen Damm, 2015	Lærebok	Heum, T. Martinsen, K.D. Moum, T. Teige, O.
Historie VG3	Cappelen Damm, 2008	Lærebok	Libæk, I. Stenersen, Ø. Sveen, A. Aastad, S.A

I dette kapitlet har jeg sett nærmere på diskursanalysen, og hvilke analysenivåer som finnes. I tillegg har jeg sett på diskursorden, hvilken rolle denne har, og begrunnet hvorfor jeg har valgt det analysematerialet jeg har valgt. I det neste kapitlet skal jeg gå dypere inn i hver enkelt lærebok og se hva de ulike læreverkene sier om imperialisme.

6 Analyse av tekstene

I dette kapitlet skal jeg gå nærmere inn på hver enkelt tekst i analysematerialet. Her har jeg valgt å dele opp slik at jeg tar for meg en og en bok først, før jeg i kapitel 7 gjør en komparativ drøfting hvor jeg ser på kjennetegn i diskursen. Noe av teksten vil være av deskriptiv karakter hvor jeg går gjennom hva kapitlene i de enkelte bøkene inneholder, mens andre deler vil være mer analytisk hvor jeg trekker frem viktige elementer som jeg mener egner seg for en nærmere gjennomgang. Diskurser er ikke klart avgrensede fenomener, derfor må de konstrueres ut fra datamaterialet (Jensen, 2010).

Her har jeg valgt å i hovedsak benytte meg av kapitlene fra lærebøkene som sier noe om imperialisme og kolonialisme. Dette er egne kapitler i bøkene. I tillegg har jeg benyttet meg av stikkordslister bak i bøkene slik at jeg kan navigere til alle steder hvor man benytter ulike begreper. Ved å benytte meg av dette har jeg også sett på andre kapitler i bøkene enn hovedkapitlene. Dette har jeg gjort for å få et helhetsinntrykk, og eventuelt se om det som utelukkes i hovedkapitlet fortelles om i andre kapitler.

6.1 Perspektiver - Gyldendal

Det første læreverket jeg skal se nærmere på er Perspektiver fra Gyldendal. Denne boka er den eneste jeg har tilgjengelig digitalt, noe som gir både fordeler og ulemper. En av fordelene er muligheten til å gjøre søk på enkeltord, og på denne måten finne frem til alt som omhandler et bestemt tema. Dette gjør at boka er lett å navigere i, og å finne relevante tema går raskere enn i en fysisk bok.

I dette læreverket har vi kapitlet «Kampen om verden 1870- 1914», som i hovedsak tar for seg problematikken som er sentral i denne oppgaven. Kapitlet starter med å definere hva de mener med imperialisme: «*Imperialisme er en politikk hvor en stat utvider makta si og tar kontroll over landområder, ressurser og befolkning i en annen region*» (Madsen, Killerud, Roaldset, Hansen & Sæther, 2013, s. 264).

Definisjonen har mange likhetstrekk med den definisjonen som forekommer i teoridlen, men har også noen vesentlige forskjeller. Forskjellene ligger i at denne definisjonen ikke sier noe om at imperialisme er et forhold mellom den imperialistiske makten og kolonien. I tillegg sier den ingenting om hvordan imperialisme kan oppnås. Videre har forfatterne fokus på at imperialisme ikke var et fenomen som startet på 1800-tallet, men at det hadde eksistert siden oppdagelsesreisene på 1400- og 1500-tallet. Forskjellen lå i at det i starten i hovedsak ble etablert kolonier for import av nye varer, og man var ikke særlig interesserte i å kontrollere landområdene. Etter en introduksjon av imperialismen som fenomen beveger man seg over og ser nærmere på hvordan dette fenomenet eksisterte tidligere.

Etter gjennomgangen av imperialisme har man valgt å bytte om på begrepet og kalle den påfølgende perioden for «den nye imperialismen». Dette begrepet har man valgt å bruke for å skille mellom den typen imperialisme som foregikk fra 1400- tallet og utover og til den som kom til å dominere 1800- og 1900-tallet. Man velger så å se på forutsetninger for at en ny type imperialisme er mulig. *Bakgrunnen for denne perioden sies å være den industrielle revolusjon. «Verden ble mindre» med oppfinnelser som tog, dampbåter og opprettelsen av Suezkanalen. Dette gjorde at områder i Afrika og Asia ble lettere tilgjengelig.* (Madsen, Killerud, Roaldset, Hansen & Sæther, 2013, s. 265). Dette ses på som årsaker til at den nye imperialismen ble mulig. Gjennom nye og mer effektive oppfinnelser hadde man muligheten til å lettere kunne reise til områder som lå langt fra hjemlandet. Etter hvert som det ble lettere å reise til områdene i Afrika og Asia ble det tatt en avgjørelse om å ha kontroll over handelsplassene for å verne om tilgangen til attraktive råvarer. På denne måten fikk man bosetninger på strategisk viktige steder. 1870-årene var det liten interesse i Europa for å erobre oversjøiske områder. De fleste mente dette innebar større utgifter enn inntekter. Men i løpet av noen få år endret dette synet seg.

Den første delen av kapitlet er lagt opp som en innføring i emnet. Det vil si at man går gjennom hva imperialisme er og hvor ideen om det kommer fra. Forfatterne er her lite konsekvent i bruken av begreper. Noen steder blir imperialisme brukt, andre steder bruker man kolonialisme, uten å skille mellom de to begrepene. Knudsen (2018) peker på at kolonialisme er en del av imperialismen, og dermed kan ikke de to begrepene brukes om samme fenomen. Videre legger man mye vekt på hendelser som anses som viktige for å forklare opprinnelsen av «den nye imperialismen», og kolonimaktens hensynsløshet ovenfor kolonilandene kommer tydelig frem.

Det ble avklart at for å ha kolonier måtte man ha reell kontroll over området. Afrikanernes syn var mindre viktig, selv om det var klart at koloniseringa kom til å ha stor innvirkning på deres liv, var ingen afrikanere tilstede på Berlin-konferansen. En viss bekymring for deres levesett var det likevel. Avtalen inneholdt nemlig et punkt som handlet om å spre sivilisasjon, sørge for moralsk opprustning og avskaffe slavehandel (Madsen, Killerud, Roaldset, Hansen & Sæther, 2013, s. 268).

Dette avsnittet viser hvordan europeerne så på de innfødte i koloniene. Imperialismens ideer stammer fra Darwins sosialdarwinisme. Her ligger til grunne en tanke om at de vellykkede og mektige har en grunnleggende rett til å råde over mennesker med mindre suksess. Folkeslag i Afrika og Asia ble sett på som underlegne i forhold til folk i Europa. Mens europeerne var siviliserte og vellykkede var afrikanerne og asiatene usiviliserte, barbariske og farlige, og hadde behov for europeisk lederskap. Dette fenomenet kalles ofte «Den hvite manns byrde» - hvite mennesker i Europa var forpliktet til å opplyse og oppdra andre folkeslag. Disse tankene stemmer godt overens med elementer fra Saids orientalisme. Imperialisme begrunnet med at europeisk kultur, sivilisasjon og verdier var overlegne «de andres». Said sier at opposisjon er kritisk for europeisk selvoppfatning. På den ene siden har vi de europeiske, som er rasjonelle mennesker, mens vi på den andre siden har de koloniserte som er irrasjonelle, barbariske og late (Loomba, 2007, s. 45). Et

viktig kjennetegn vil dermed bli at man ser ned på andre kulturer og trekker frem sin egen, slik man ser i dette avsnittet hentet fra *Perspektiver; Bak lå tanken om at vestlig sivilisasjon var overlegen andre, og at europeerne var moralsk ansvarlige for å bringe kultur og sivilisasjon ut i verden. På denne måten var den hvite manns byrde å sivilisere de lavtstående folkene i verden.* (Madsen, Killerud, Roaldset, Hansen & Sæther, 2013, s. 268).

Europa er sivilisasjon med gode holdninger, etikk for hardt arbeid, mens «de andre» (i dette tilfelle afrikanske og asiatiske land) er statiske, og vil dermed være underlegne Europa som hele tiden utvikler seg videre. Denne inndelingen mellom «vi» og «dem» er typisk for europeisk historie, og vi finner det igjen innenfor flere vitenskapsgrener (Loomba, 2007, s. 45).

Forfattere har fokus på Storbritannia, Frankrike, Tyskland og Italias rolle i kolonikappløpet. De peker på følgende som de viktigste årsakene til kolonikappløpet:

- *Rivalisering mellom de europeiske statene om å være mektigst og ha størst innvirkning.*
- *Økonomisk motiv: tilgang til markeder og råvarer.*
- *Ønsket om å sivilisere folk som ble sett på som mindre utviklet.*

Fokuset ligger på disse stormaktene er fordi de var sentrale i spredningen av imperialismen. Frankrike og Storbritannia trekkes frem som vellykkede kolonimakter, mens Italia blir fremstilt som mislykket. Tyskland var i utgangspunktet ikke interessert i å være en imperiemakt, men dette synet endret seg etter hvert, da man så at det kunne ha visse fordeler. Imperialismens følger for afrikanerne blir tatt opp med eksempel fra Sør-Afrika. Her er det fokus på hvordan afrikanerne opplevde å leve i et land styrt i en imperialistisk makt, og motstanden mot imperiemakten. Kapitlet har størst fokus på kolonialisme i Afrika, men også Asia nevnes avslutningsvis, og særlig britenes rolle i India, samt kort om Japans vei til å bli en imperialistisk stat.

6.1.1 Gamle kolonier – nye stater

I dette læreverket er det viet et eget kapittel til hva som skjedd med de tidlige koloniene etter andre verdenskrig.. Dette kapitlet handler om avkolonialiseringen av Afrika og Asia. Dette kapitlet kalles «Gamle kolonier – nye stater» og tar for seg hva som skjedde med de ulike statene i etterspillet etter andre verdenskrig.

Kapitlet starter med å spørre seg: Hvilke faktorer gjorde selvstendighet mulig?

Her har forfatterne valgt å dele opp i ulike faktorer: globalt, endringer i Vest- Europa, endringer innenfor koloniene, og i forholdet mellom koloniene.

- *Globalt – andre verdenskrig gjorde at maktforholdene i verden ble endret. Storbritannia og Frankrike tapte styrke, mens USA og Sovjetunionen ble de nye supermaktene. USA ble de europeiske landenes viktigste allierte, og de var imot*

en imperialistisk tankegang. USA presset derfor på for å gi koloniene selvstendighet. D

- *Endringer i Vest-Europa* – flere av kolonimaktene hadde økonomiske problemer, som gjorde det vanskelig å styre koloniene. I tillegg var befolkningen mer kritisk til kolonistyret enn tidligere. Samarbeid mellom landene i Europa gjorde at koloniene ikke lenger var like viktige økonomisk.
- *Innenfor koloniene* – frigjøringsbevegelser som kjempet for selvstendighet spilte en stor rolle. I starten var det velutdannede i byene som begynte å stille spørsmål til kolonistyret. Soldater fra koloniene kjempet for kolonimakten under andre verdenskrig – da de kom hjem hadde de med seg nye ideer og selvstendighet.
- *Forholdet mellom koloniene* – kolonier som ble selvstendige hjalp andre kolonier med å oppnå det samme. India, som var blant de første koloniene til å bli selvstendig var med å ta initiativ til asiatisk- afrikanske organisasjoner som arbeidet for avkolonialisering. (Madsen, Killerud, Roaldset, Hansen & Sæther, 2013, s. 474).

Videre går man dypere inn i prosessen rundt avkolonialiseringen av India, opprettelsen av Pakistan og Bangladesh, Indonesia, Ghana og Kongo. En del plass er også viet til hvordan flere av koloniene fikk sin selvstendighet, og hvordan det gikk med dem i perioden etter de ble uavhengige. Høye råvarepriser og forholdsvis god økonomisk vekst ga ikke særlige utslag i levestandard. Avslutningsvis er det viet et interessant kapittel til «Hvorfor er Afrika fattige?». Her trekkes det frem at de afrikanske landene selv etter de fikk selvstendighet forblir fattige fordi de først og fremst er råvareprodusenter, og på denne måten fortsatt utnyttes av europeiske land, hvor man forvalter råvarene og selger dem til høyere pris. Den andre grunnen det pekes på er at grunnen til fattigdommen finnes innenfor de afrikanske samfunnene. Mange udugelige ledere som kun har vært opptatt av egen makt har vært en av grunnene. (Madsen, Killerud, Roaldset, Hansen & Sæther, 2013, s. 489). Avslutningsvis tar man for seg 1990-tallet – Afrikas andre frigjøring, med slutten på apartheid og folkemordet i Rwanda.

6.2 I ettertid – Aschehoug

«I ettertid» er en annerledes lærebok i historie. Den er skrevet etter kompetansemålene i læreplanen, og målet med boka er at elevene skal forstå sammenhengen mellom hvordan fortid og nåtid henger sammen, og hva historie betyr for oss. Det som i hovedsak skiller denne boka fra de andre i denne undersøkelsen er oppslagsverket bak i boka, samt størrelsen på boka. Det første som slår meg er at den er mye mindre omfattende enn de andre læreverkene.

Her er alle kapitlene delt inn i kompetansemål, slik at du enkelt finner frem til hvilke kapitler som er relevante for et gitt kompetansemål. For meg vil dette være kapittel 15 – «kampen mot imperiet».

Det første som slår meg når jeg tar en titt i boka er at denne boka har en helt annen inngangsvinkel til problematikken enn de andre læreverkene. I stedet for å ha fokus på å fortelle alt om imperialismen ligger fokus på hvordan det opplevdes å bo i en koloni og rasismen de lokale ble utsatt for. Dette skildrer denne boka gjennom en historiefortelling

om Gandhi, hans oppvekst, rasisme i koloniene, og om India som britisk koloni. Videre får man et innblikk i Sør-Afrika og forholdene der. I avsnittet om India får vi i tillegg en definisjon på en koloni: *En koloni oppstår når en stat, slik som Storbritannia, erobrer militært, gjør krav på og etablerer bosettinger i et annet land* (Dørum, Hellerud, Knutsen & Njåstad, 2016, s. 154).

Vi ser at denne definisjonen er lik den som andre bruker om imperialisme. Forfatterne skiller ikke her mellom imperialisme og kolonialisme. Knutsen (2008) peker på at kolonialisme er en del av imperialisme, og at de dermed ikke er samme ting. Her brukes kun koloni og kolonialisme som begreper. Deretter følger en innføring i hvordan kolonialisme ble begrunnet og kritisert. Her kommer det tydelig frem at det også i imperialismens tidsalder var sterk motstand mot kolonistyre, både innad i koloniene og i kolonimaktens hjemland. *Tanken om at alle folk med eget språk, historie og kultur hadde rett til å styre seg selv vokste frem i Vesten på 1800-tallet, og spredte seg til koloniene.* (Dørum, Hellerud, Knutsen & Njåstad, 2016, s. 158-159). Her er blant annet Norges opprør mot den påtvungne unionen med Sverige brukt som eksempel på tanken om at «*Ethvert land har rett til å styre seg selv*». (Dørum, Hellerud, Knutsen & Njåstad, 2016, s. 159). Dette viser at man trekker inn eksempler elevene vil være kjent med fra norsk historie, for å gjøre stoffet mer fattbart. I tillegg stilles det spørsmål for drøfting etter hvert underkapittel. Disse handler om å se sammenhengen mellom datiden og nåtiden.

Et eksempel fra avsnittet «Hvordan ble kolonialismen begrunnet og kritisert?» er dette spørsmålet: *Er det fortsatt slik at folk i Vesten mener de har bedre normer og idealer enn folk i andre deler av verden?* (Dørum, Hellerud, Knutsen & Njåstad, 2016, s. 159). Dette spørsmålet stiller krav til at man har kjennskap til forholdene på denne tiden, for så å kunne trekke paralleller til nåtiden.

Det største fokuset i denne boka ligger på India og Sør-Afrika, og imperialisme som fenomen blir ikke nevnt en eneste gang, selv om kapitlet heter «Kampen mot imperiet». Kolonialisme blir benyttet som begrep, men blir heller ikke definert underveis. Et annet sentralt begrep som ikke blir nevnt er avkolonialisering. Verken i dette kapitlet eller andre kapitler i boka står det noe om hva som skjedde med koloniene. Andre ting som ikke er nevnt er kolonier i Amerika, Asia (foruten India), og hvordan handelen mellom Europa, Afrika, Asia og Amerika utviklet seg fra handel til kolonistyre. I tillegg kommer det ikke frem hvordan levekårene for afrikanerne var i koloniene. Måten europeerne styrte koloniene på, og hvordan undertrykkelsen av de innfødte ble gjennomført har ikke fått noen plass i denne læreboka.

Boka bærer preg av å ha måttet ta valg når det kommer til hva det skal fortelles om. Forfatterne har ikke muligheten til å fortelle alt, så de har valgt å gå i dybden på enkelte områder, fremfor å fortelle litt om alt. I dette tilfellet føler jeg de har valgt å gå litt for spesifikt til verks, da de ikke forteller noe som helst om hva som kjennetegner perioden, hva imperialisme er, eller hva som skjedde med kolonilandene etter deres løsrivelse fra kolonimakten, eller hvordan det opplevdes å bo i en koloni.

6.3 Portal – det norske samlaget

6.3.1 Imperier og kolonier

Det tredje læreverket jeg skal ta for meg er *Portal – nyere historie*. Innledningsvis får man en kort innføring i bakgrunnen for imperialismen, ved tilbakeblikk på tidligere kolonialisering. Boka omtaler perioden fra 1870-årene og frem til første verdenskrig som *imperialismens tidsalder* (Abrahamsen, Dyrvik, Nielsen & Aase, 2008, s. 102). Her får vi en gjennomgang av hvordan man før 1870 så på kolonier som noe gammeldags og døende, frem til et nytt kappløp om å sikre seg de resterende landområdene begynte. Denne perioden betegnes som en ny imperialisme. Den første imperialismen betegner de som opprettelsen av kolonier i andre land, mens den nye imperiebyggingen skilte seg fra tidligere imperiebygging i at den ekspanderte raskere, og rivaliseringen mellom kolonimaktene artet seg som et kappløp. Imperialisme defineres i boka som:

«Stater og herskere skaffer seg herredømme og kontroll over andre stater. Det kan skje militært, politisk eller økonomisk (Abrahamsen, Dyrvik, Nielsen & Aase, 2008, s. 103).

Vi ser at definisjonen skiller seg noe fra definisjonen brukt i teorien, i at den ikke sier noe om bakgrunnen for å ta over andre stater. Å forme dem i eget samfunnsbilde, ideologi etc. Her har man valgt en enkel definisjon som sier noe om hva som skjedde under kolonialiseringen, men ingenting om bakgrunnen for hvorfor man følte et ansvar for å hjelpe menneskene i koloniene.

De europeiske landene hadde med den industrielle revolusjon oppnådd et stort teknologisk og militært overtak. Dette gjorde det vesentlig lettere å ta kontroll over andre områder. Medisinsk utvikling var en annen forutsetning for erobringene. Tidligere hadde man forholdt seg til kystområdene, fordi tropesykdommer utgjorde en enorm risiko. (Abrahamsen, Dyrvik, Nielsen & Aase, 2008, s. 103-105).

Her pekes det på nye forutsetninger og årsaker til at imperialismen var mulig. Gjennom den enorme teknologiske utviklingen i Europa i denne perioden ble man plutselig enda mer overlegne de afrikanske og asiatiske landene. Dette gjorde det lettere å ta landområder med makt. Videre får vi en gjennomgang av rasisme og biologi, hvor fokus ligger på at den hvite mann så på det som sin oppgave å spre sivilisasjonen til Afrika og Asia. Imperialisme ble rettfærdiggjort på denne måten:

Til alle tider har imperialister ment å ha en slags rett eller plikt til å påføre «primitive» folkeslag, samfunn og nasjoner sott «overlegne» verdssystem og sin teknologi. Forstillinger om å være moralsk og kulturelt overlegen og å ha materiell makt er grunnlaget for denne retten. Abrahamsen, Dyrvik, Nielsen & Aase, 2008, s.105).

Darwins teorier om sosialdarwinisme er sentrale i rettfærdiggjøringen av imperialisme. Det at europeerne var «bedre» og derfor hadde plikt til å spre sivilisasjon til andre, ble brukt som forutsetning for imperialismen. Jakten på markeder og profitt var en annen viktig forutsetning. Imperialismens bakside blir skissert gjennom skrekkeeksempler på overgrep og maktmisbruk fra kolonimakten. Dette kommer frem gjennom et utfyllende avsnitt om Kong Leopold 2 styre i Kongo. Dette avsnittet viser hvordan kongoleserne ble

utnyttet og mishandlet og skisserer de verste sidene ved imperialismen. Videre får man skissert at det også fantes sterk afrikansk motstand mot kolonimaktene, men fordi den militære forskjellen var så stor så hjalp det lite. Likevel nevnes det eksempler på afrikansk motstand som holdt europeerne tilbake. Spesifikt nevnes Samori Tures kamp mot franskmennene. Mange afrikanere ønsket også europeerne velkomne, frem til de forsto at europeerne var der for å erobre. Når følgene av det fremmede styre ble tydelige, økte motstanden betraktelig. Det nevnes også utfordringer kolonimaktene hadde i forbindelse med den raske ekspansjonen. Blant annet hadde kappløpet ført til større erobringer enn det man hadde råd til å administrere direkte. Dermed var man avhengig av at styret i koloniene var bygget på samarbeidspartnere. Det handlet om å bygge stater på et kontinent som var veldig forskjellig fra det man var vant til. Det første skrittet i denne statsbyggingen var å trekke opp nye grenser.

De fleste av grensene som ble delt opp av europeerne den gangen, finner vi igjen i Afrika i dag. Det pekes på utfordringer med å tegne nye grenser, fordi de kan virke samlende eller splittende. For noen stater ble resultatet katastrofalt. Man hadde ingen kjennskap til geografi, folkesammensetning eller kulturer i Afrika. I boka deler man mellom settlerkolonier og handelskolonier (Abrahamsen, Dyrvik, Nielsen & Aase, 2008, s. 110). I handelskoloniene dominerte store handelsselskaper, mens settlerkoloniene var der europeerne slo seg ned på jakt etter jord. Settlerkoloniene var i større grad preget av undertrykkelse enn det handelskoloniene var.

Afrika betegnes som primærarenaen for kolonikappløpet. I tillegg til Afrika har man fokus på Asia og USA. USA beskrives i kapitlet som en anti- imperialistisk stat, fordi de selv hadde vært kolonier – og hadde frigjort seg fra britene i 1770. Det pekes i boka riktignok på at utviklingen av USA var en sammenhengende erobringshistorie. De hadde selv tatt områdene til indianerne med makt, og de sørvestlige statene var tatt med makt fra Mexico. Det store vendepunktet i USAs imperialistiske historie kom i 1890- årene da de tok Panama som protektorat. Bakgrunnen var byggingen av Panamakanalen. Noen år senere gikk USA til krig mot Spania, og tok Puerto Rico, og gjorde Cuba til protektorat og opprettet et kolonistyre på Filippinene (Abrahamsen, Dyrvik, Nielsen & Aase, 2008, s. 111). I den påfølgende delen om imperialisme i Asia blir blant annet Kinas historie, og hvordan europeerne var interesserte i å få åpnet det kinesiske markedet viet plass. Franske og britiske tropper gikk inn i Beijing, og resultatet ble traktatsystemet, som gjorde at europeerne fikk tilgang til markedet. Europeerne fikk bygge egne kvarterer i enkelte kinesiske havner, som ikke var underlagt kinesisk lov. Avslutningsvis i kapitlet ser man nærmere på hvilke konsekvenser kolonikappløpet fikk – økt europeisk makt og innflytelse. Imperialismen ses på som det første globaliseringsprosjektet. For de afrikanske landene innebar det tvang, lidelse og nedvurdering av lokal kultur Filippinene (Abrahamsen, Dyrvik, Nielsen & Aase, 2008, s. 113).

6.3.2 Imperiene rakner

I likhet med boka «Perspektiver» som jeg har sett på tidligere, har forfatterne av «Portal» valgt å vie et eget kapitel til avkolonialisering, eller «Imperiene rakner» som de har valgt å kalle det. Her legges det vekt på at maktbalansen i verden ble endret etter andre verdenskrig. Dette i tillegg til at befolkningen i koloniene var lei undertrykkelsen

og begynte å gjøre oppgjør mot kolonimaktene. Avkolonialiseringen skjedde over tid, og frigjøringen kom i bølgebevegelser (Abrahamsen, Dyrvik, Nielsen & Aase, 2008, s. 306).

Videre velger man å ha fokus på Indias løsrivelse fra Storbritannia, samt frigjøringen av franske og nederlandske kolonier, som ikke foregikk like fredelig. Fokuset videre i kapitlet ligger særlig på avkolonialiseringen av Nord-Afrika, før man kommer over til årsaker til avkolonialiseringen. Andre verdenskrig pekes på som en av de viktigste faktorene til avkolonialiseringen, indirekte eller som en utløsende faktor. Mange av de sterke kolonimaktene ble etter andre verdenskrig degradert til andregrads stormakter (Abrahamsen, Dyrvik, Nielsen & Aase, 2008, s. 310). Å opprettholde kolonier var en stor økonomisk belastning – og mange av stormaktene hadde enorm gjeld etter andre verdenskrig. Flere av stormaktene mistet også kolonier under andre verdenskrig, både til Nazi-Tyskland og til Japan. Dette økte motstandskampen i koloniene. I etterspillet etter andre verdenskrig skjedde det mye, og FN var med å fremskynde avkolonialiseringen, ved at USAs president Roosevelt sa fra at Atlanterhavserklæringen også skulle gjelde koloniene.

Avslutningsvis tar boka for seg den vanskelige overgangen fra å være koloni til selvstendighet som mange av de afrikanske landene slet med. Militærkupp, diktaturer og vold fulgte i perioden. I tillegg levde mange i ekstrem fattigdom, mens lederne i landene gjemte unna store summer penger. Videre pekes det på dagens situasjon, og at en del av forklaringen på at Afrika har svake politiske institusjoner kan forklares som arv fra kolonitiden. De nye statsgrensene gjorde at store etniske grupper ble splittet, ulike folkeslag måtte leve innenfor unaturlige grenser, og det ble vanskelig å samles om en stat. I tillegg til å ha delt opp statene vilkårlig mellom seg, uavhengig av tidligere grenser, legges skylden på mange av dagens problemer i Afrika på kolonimaktene, ved at de ikke bygde opp statsapparater som fungerte

6.4 Alle tiders historie – Cappelen Damm

Også denne læreboka inneholder to kapitler som omhandler imperialisme. Det første tar for seg opprettelsen av koloniene, mens det andre tar for seg avkolonialisering og hvilke utfordringer det bærer med seg. Innledningsvis i kapitlet kalt «Kolonisering og nyimperialisme» fortelles det om bakgrunnen for spredningen av europeisk sivilisasjon. Man har valgt å kalle perioden for nyimperialisme, og refererer til denne som forskjellig fra tidligere tiders imperialisme. Jakt på penger, profitt og eksotiske varer sto høyt, i tillegg var spredning av kristendommen viktig. Utfordringer ved den industrielle revolusjonen, gjorde at ekspansjon ble relevant. Det ble produsert for mye varer og man var avhengige av nye markeder å selge dem på (Heum, Martinsen, Moum & Teige, 2015, s. 290). Nyimperialistisk verdenshandel skilte seg fra tidligere ved at Europa fremsto som eksportør av industrivarer, mens kolonilandene solgte råvarer tilbake. På denne måten vokste todelingen med i-land og u-land frem. I tillegg til en kamp om handelsmakt, kan konkurransen mellom europeiske stater trekkes også frem som en viktig trekkfaktor for den nye imperialismen. Økonomiske og sosiale årsaker betegnes som sentrale for utbredelsen av den nye imperialismen.

Videre pekes det på imperialismens ideologiske bakgrunn.

Nyimperialisme hadde også ideologiske forgreininger. Tidligere hadde utbredelsen av kristendommen vært en viktig drivkraft bak kolonisering. På 1800-tallet fikk misjonsarbeidet et nytt løft. I tillegg kom forestillingen om at den vestlige sivilisasjonen var overlegen alle andre. Ideene fra opplysningstida om frihet, fornuft og fremskritt var universelle, og europeerne hadde ansvar for å spre disse tankene (Heum, Martinsen, Moum & Teige, 2015, s. 292).

Her ser vi at imperialismen stammer fra et ideologisk ståsted, vi ser hvordan man rettfærdiggjør å gå inn i et annet land. Imperialisme blir begrunnet som et hjelpeprosjekt. Sosialdarwinisme pekes på som grunnleggende tanker. Man hadde et ansvar for å hjelpe andre raser som var mindre utviklet. Berlinkonferansen hvor Afrika deles opp har en sentral plass i kapitlet. Her nevnes kappløpet om Afrika, Frankrikes ambisjoner, Tysklands kolonisering, Italias drøm om et imperium og Belgisk Kongo. Storbritannias rolle i den nye imperialismen blir skildret gjennom en omfattende gjennomgang av Britisk India.

Belgisk Kongo er viet mye plass og blir beskrevet som det mest groteske koloniseringsprosjektet i Afrika. Torturen som fant sted i kolonien blir beskrevet: *pisking og avhogging av hender var vanlige straffemetoder for de som gjorde motstand eller ikke ville jobbe* (Heum, Martinsen, Moum & Teige, 2015, s. 297). Her får man skissert hvordan det kunne oppleves å bo i en av koloniene. Selv om ikke alle koloniene var like brutale, så velger man å skissere skrekkeeksemplene. Foruten eksemplet om Belgisk Kongo står det lite om hvordan det var å bo i koloniene, hvilke levekår man hadde og hvordan man ble behandlet. Avslutningsvis i kapitlet får vi en gjennomgang av imperialismen i Asia gjennom eksempler fra Vestens innblanding i Kina, og Japans vei fra isolasjon til imperiemakt. Gjennom kapitlet får vi klare indikasjoner på at problematikken er sentral for opptakten til første verdenskrig.

6.4.1 Fra avkolonisering til nye utfordringer

Etter andre verdenskrig ble de europeiske koloniimperiene avvirket. Et samspill av faktorer lå bak. Koloniene var dyre i drift, i tillegg til at de ikke lengre bare var leverandører av billige råvarer og mottakere av europeiske industriprodukter (Heum, Martinsen, Moum & Teige, 2015, s. 545).

Slik innledes kapitlet som omhandler avkolonialiseringen etter andre verdenskrig. Tanker om at alle land skulle nyte frihet og selvstendighet etter 1945 spredte seg også til koloniene. Maktbalansen i verden ble også endret etter andre verdenskrig. Storbritannia, Frankrike og Tyskland som hadde vært stormakter, fikk etter andre verdenskrig mindre makt. Dette i samspill med stor gjeld gjorde at det ikke var mulig å holde på det imperiet man tidligere hadde hatt. For å tydeliggjøre at det fantes motstand mot kolonivelde har man i dette kapitlet brukt Frankrike og Algerie som eksempel. Den franske regjeringen nektet i utgangspunktet å gi opp Algerie fordi det bodde en million europeere der. Bombing og terrorangrep ble et virkemiddel. Franskmennene åpnet deretter for samtaler om løsrivelse. Dette er et eksempel som viser motstanden innad i koloniene mot kolonimakten. Videre følger en gjennomgang av Suez- krisa som skisserer at europeerne ikke var særlig interesserte i å gi fra seg makten i de områdene de tidligere hadde regjert.

Videre følger en gjennomgang av opprettelsen av staten Israel, invasjonen av Libanon, Ayatollahstyret i Iran og den arabiske våren. Deretter tar man for seg Afrika sør for Sahara, her er Krig i Kongo og apartheid i Sør-Afrika sentrale elementer. Forholdene i Asia og Latin-Amerika følger deretter. Her får man en gjennomgang av hvordan det gikk med de tidligere koloniene. Størst fokus ligger på Argentina, Brasil, Chile og Peru. Avslutningsvis får vi en gjennomgang av angrepene på USA 11. september 2001, og følgene det fikk, med invasjonen av Irak og Afghanistan. Her spør forfatterne blant annet om suverenitetsprinsippet står for fall (Heum, Martinsen, Moum & Teige, 2015, s. 575)

6.5 Historie vg 3 – Cappelen Damm

Dette er det eldste læreverket i denne undersøkelsen, og stammer fra 2008. Kapitlet heter «kolonialisme og imperialisme» og starter med en kort introduksjon om bakgrunnen for kolonialismen, med oppdagelsesreiser på 1400-tallet. Videre følger en gjennomgang av hvilke forutsetninger og drivkrefter som lå bak ønsket om å erobre verden. Her starter man med en definisjon av imperialisme:

«Imperialisme (av latin imperare, som betyr å herske) vil si at en stat forsøker å skaffe seg politisk, økonomisk og militært herredømme utover sine egne grenser» (Libæk, Stenersen, Sveen, Aastad, 2008, s. 100).

Forutsetninger det pekes på er; industrialisering, muligheter for å produsere store mengder våpen, dampskip, jernbane, og trekking av telegrafkabler gjorde kommunikasjon enklere. Nasjonalisme, tanker om egen nasjons storhet bringes frem som en av de viktigste politiske årsakene til å drive frem imperialisme. Nye stater som Italia og Tyskland ønsket å bli stormakter. Kristen misjon og ekstrem nasjonalisme forankret i sosialdarwinismen sto sentralt. Videre kommer en gjennomgang av kolonikappløpet i Afrika, hvor Berlinkonferansen har en sentral rolle. Det pekes også på at Sverige deltok på konferansen, men ikke fikk tildelt noe område. Afrikanernes holdning til imperialisme blir beskrevet, og motstand mot kolonimaktene blir skissert. Motstanden ble brutalt slått ned på. Etter gjennomgangen av inndelingen av Afrika følger en gjennomgang av ulike måter å styre koloniene på. Her nevnes blant annet Sør-Afrika hvor selskaper fikk konsesjoner til å lete etter mineraler. I handelskolonier produserte afrikanerne råvarer for europeiske handelsselskaper. Andre styreformers som blir trukket frem er tvangsmakt, hvor Belgisk Kongo blir trukket frem som eksempel. Videre følger en gjennomgang av direkte og indirekte styre. Forholdet mellom kolonimaktene gis også rom, og det pekes på hvor nær Frankrike og Storbritannia var å havne i krig med hverandre.

Etter gjennomgangen av Afrika følger imperialisme i Asia. India og britenes rolle der blir beskrevet grundig. Videre følger en gjennomgang av Kina, og kampen for de enorme markedene i Kina. Europeiske makter fikk støttepunkter langs kysten. Deretter følger en gjennomgang av Japan. Landet utviklet seg voldsomt i perioden, og ønsket ikke at det samme skulle skje med dem som det som hadde skjedd i Kina. Japan sendte delegasjoner til vestlige land for å studere samfunnsforholdene der, og myndighetene ansatte utenlandske eksperter. Rask utvikling og modernisering gjorde at Japan ble en imperiemakt.

Videre følger en kort gjennomgang av Russland og deres ekspansjon sørover. USAs rolle i imperialismen er også viet plass. Videre følger en gjennomgang av situasjonen i Latin-Amerika. Avslutningsvis får man en gjennomgang av imperialismes virkninger. Millioner av mennesker flyttet fra verdensdel til verdensdel, det gikk hardt utover urbefolkningene. Britiske selskaper investerte i Latin- Amerika, Australia og Sør-Afrika, mens amerikanske investerte i Latin-Amerika. På denne måten fikk vi en verdenshandel, med et mønster som har holdt seg frem til i dag. Der imperialistene var ute etter jord, edle metaller og billige råvarer, var virkningene negative for folk flest. Rasisme var utbredt. Befolkningen i koloniserte områder fikk også nytte av skoler og utdanning. Europeiske politiske ideer og rettssystemer slo dermed rot i andre verdensdeler (Libæk, Stenersen, Sveen, Aastad, 2008, s. 125).

Også denne læreboka har et eget dedikert kapittel til avkolonisering og utvikling. Her ligger fokus på perioden etter andre verdenskrig. Man tar for seg hver enkelt verdensdel, og forteller historien om frigjøringen av koloniene. Det største fokuset ligger på koloniene i Afrika og hvordan de fikk sin selvstendighet – og hvordan situasjonen i landene var etter løsrivelsen. Her trekkes det blant annet frem at Afrika har gode forutsetninger for utvikling gjennom at de har store forekomster av gull, diamanter og platina, samt at det finnes fruktbar jord som egner seg til produksjon av kaffe, sukker, kakao, tobakk og bomull. Selv om landene produserte mye varer var prisene lave, og mange land skaffet seg enorm utenlandsgjeld. Dette gjorde at man ble hindret i å investere i skole og helsevesen (Libæk, Stenersen, Sveen, Aastad, 2008, s. 459). Videre følger en gjennomgang av situasjonen i Asia – utenom Kina, Japan og India. Her pekes det på at de asiatiske landene opplevde stor økonomisk vekst i perioden etter løsrivelsene. Landene i Latin-Amerika nevnes også. Her ligger fokus på at USA etter løsrivelsen fikk stor innflytelse i området. Videre i kapitlet ligger fokuset på utvikling og miljø, og avslutningsvis trekkes det paralleller til globalisering – som for alvor skjøt fart etter den kalde krigen.

I dette kapitlet har jeg gått nærmere inn å sett på hva de ulike bøkene som utgjør analys materialet i denne avhandlingen sier om imperialismen som fenomen. Her har jeg gått igjennom hver av de ulike bøkene og vist hva som kjennetegner dem. Underveis i analysen har jeg prøvd å få med hva de ulike bøkene sier om imperialismen, og hva de ikke sier noe om. Underveis har jeg trukket frem og analysert nærmere de interessante momentene jeg fant underveis. I det påfølgende kapitlet skal jeg drøfte og diskutere de elementer jeg har funnet, og se hvilken rolle de har i diskursen.

7 Drøfting/ diskusjon

7.1 Innledning

I Faircloughs kritiske diskursanalyse hetes det at tekster formes ut fra den sosiale praksis via diskursiv praksis. Det vil si at teksten formes ut ifra hva den produseres for. Tekster sies å være momenter i sosiale begivenheter. Den tekstanalytiske prosedyre kaller Fairclough beskrivende, mens analyse av den diskursive praksis og den sosiale praksis kalles fortolkning. Analysene gir oss anledning til å diskutere måten vi snakker sammen på, er sammen på og lever på. Jensen (2010) sier blant annet at det mellom diskurser foregår et spill om å få strukturere meningsdannelsen i samfunnet. Et viktig spørsmål blir hvilke sosiale konsekvenser de ulike diskursive framstillinger av virkeligheten gir. Språkbruk reflekterer ideologier og sosiale forestillinger i kulturen, og tekster kan bidra til å reprodusere eller å bryte med den sosiale strukturen.

I dette kapitlet skal jeg gjøre en tolkning av den diskursive praksis. Faircloughs tredje dimensjon – den sosiale praksis vil være overordnet. Jeg vil forsøke å forklare hvorfor teksten og fortolkningen er som den er. Jeg har i denne sammenheng valgt å dele opp kapitlet i fem deler, som jeg har mener er med å definere det viktigste innholdet i diskursen. Her har jeg valgt å dele opp i; begrepet imperialisme, og bakenforliggende faktorer som muliggjorde ekspansjon. Dette er de to første diskursene jeg har funnet. Den tredje vil ha fokus på hvordan imperialisme påvirket de som ble berørte – hva sier bøkene om forholdene i koloniene, og positive eller negative ringvirkninger. Den siste diskursen jeg har funnet omhandler avkolonisering. Her vil jeg se hva bøkene sier om avkoloniseringsperioden og eventuelle nye utfordringer de nye statene opplever. Dette kapitlet er inndelt slik at hver av de fem diskursene blir grundig gjennomgått, samtidig som likheter og ulikheter med de andre diskursene blir belyst underveis. Diskursene plasserer problem og løsning på ulike skalaer, og det henger sammen med diskursenes perspektiv på om det er aktør eller struktur som blir styrende for handling.

7.2 Hva er imperialisme?

I likhet med andre diskurser vil også lærebokdiskursen endres over tid. I Norge fikk vi store endringer i historiefaget på 1960- tallet. Samordningsnemnda for skoleverket kom i sin rapport frem til at skolen måtte fremme det moderne demokrati, og at dette ikke var mulig innenfor den sjuårige skolen. Følgene av dette ble niårig skolegang, og på denne måten ble ungdomsskolen skapt. Ettersom skolen og skolepolitikken endret seg utover 1960- tallet endret også innholdet i lærebøkene seg. Reistad (2014) har undersøkt hvordan historien om imperialisme har blitt fortalt i lærebøker fra 1920- 1990. Her finner vi spennende funn som forteller historien vi forteller om imperialisme har endret seg drastisk siden 1930. Fra en problematiseringsperiode på 1960-tallet og frem til et oppgjør med den nye imperialismen mellom 1970- 1990. Mye av kjerneinnholdet ligger i tittelen på oppgaven, som heter «*Fra rettferdiggjøring til fremmedgjøring?*». Dette har relevans for min oppgave fordi denne oppgaven tar for seg hvordan fortellingen fortelles

etter 1990. Dette er relevant fordi det sier noe om hvordan historien omkring imperialisme har fulgt endringer i samfunnsstrukturer og gjør det lettere å si noe om hvem som har makt til å påvirke hvordan historien fortelles. I dette kapitlet skal jeg se nærmere på hvilket innhold som er det dominerende i diskursen. For å kunne si noe om innholdet i lærebøkene føler jeg det er hensiktsmessig å si noe om hva læreplanen sier elevene skal lære om temaet.

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne presentere sentrale trekk ved kolonialismen og situasjonen i et ikke-europeisk område på 1800-tallet, sett fra ulike perspektiver (Utdanningdirektoratet, 2009). Læreplanen sier altså ikke spesifikt noe om imperialisme som begrep, men uansett har mange av lærebøkene valgt å benytte seg av begrepet. Selv om begrepet er brukt i flere av læreverkene, er det også utelatt fra flere av dem. Kolonialisme er det begrepet man har valgt å benytte seg av i læreplanen, fordi dette er noe man forbinder med perioden på 1800-tallet. I tillegg er begrepet mindre omfattende, men som nevnt tidligere, kolonialisme er en del av imperialisme. Tre av lærebøkene jeg har valgt å analysere har definert hva de mener med imperialisme: «*Imperialisme er en politikk hvor en stat utvider makta si og tar kontroll over landområder, ressurser og befolkning i en annen region*» (Madsen, Killerud, Roaldset, Hansen & Sæther, 2013, s. 264). Vi ser av denne definisjonen at man har valgt å fokusere på at imperialismen handler om å overta landområder, ressurser og befolkningen i en annen region. Det man mangler er å si noe om hvorfor dette blir gjort. Hovedmålet for imperialismen var økonomisk; man trengte nye markeder for å selge varene man selv produserte. Dette førte til den imperialismen man kjenner.

En annen definisjon er denne:

«*Imperialisme (av latin imperare, som betyr å herske) vil si at en stat forsøker å skaffe seg politisk, økonomisk og militært herredømme utover sine egne grenser*» (Libæk, Stenersen, Sveen, Aastad, 2008, s. 100).

Her ser vi en mer omfattende definisjon som sier noe om målet for imperialismen, samtidig som man får med at det handler om å utvide imperiet sitt.

Den siste definisjonen man finner i lærebøkene er:

«*Stater og herskere skaffer seg herredømme og kontroll over andre stater. Det kan skje militært, politisk eller økonomisk* (Abrahamsen, Dyrvik, Nielsen & Aase, 2008, s. 103). Også her er fokus på økonomisk, militær og politisk makt gjennom erobring, noe som kjennetegner perioden. Disse tre definisjonene er hentet fra tre ulike lærebøker, og det vi ser ut ifra disse definisjonene er at det er stor enighet om hva imperialisme er, og hva som kjennetegner den. De aller fleste bøkene har en eller annen form for gjennomgang av hva som kjennetegner perioden på 1800-tallet, men det varierer veldig hvor mye fokus man har på de ulike temaene.

Hvis vi ser nærmere på «*I ettertid*» som er det læreverket som skiller seg fra de andre i denne undersøkelsen, så ser vi at det er stor forskjell på hva de legger i imperialisme og kolonialisme kontra de andre læreverkene. I denne boka sier man ingenting om hva imperialisme er, eller hvordan det oppsto – men fokuset ligger på motstandskampen mot kolonimaktene. Det som er interessant her er hvordan tematikken ikke blir framstilt. Den prioriteringen som er gjort har konsekvenser for hvordan man opplever læreboka. Det at

man bevisst velger å ikke skrive om et tema har konsekvenser for hvordan historien fremstilles. Det kan finnes ulike begrunnelser for hvorfor man velger å ikke skrive om enkelte ting. Dette kan blant annet ha med diskursens oppfatning av et emne å gjøre, eller for å unngå konflikt. Mens flere lærebøker er rent orienterende, velger denne boka å gå nærmere inn på enkelthendelser og sentrale personer fremfor å orientere hva som kjennetegner perioden og hva som utløste den. Det er i stor grad opp til forfatterne av lærebøkene å velge hva de ønsker å ha med, og hva de vil utelukke. På denne måten kan man si at lærebøkene fremstiller kontroversielle spørsmål som forfatterens sannheter uten motforestillinger. Dette gir lærebokforfattere stor makt til å påvirke hva elevene skal lære. Ut fra dette vil lærebokforfattere ha stor innflytelse på hvordan elevene opplever de ulike emnene i skolefagene. Dette bidrar blant annet til at innholdet i de ulike bøkene er svært forskjellig.

For læreboka «*i ettertid*» vil jeg si samtidskonteksten har påvirket hvordan lærestoffet i boka fremstilles. Det har vært fokus på at lærebøkene tar for seg mye irrelevant fagstoff man ikke har bruk for i tillegg til at lærebøkene er utdaterte. Dette har man forsøkt å løse ved å lage en lærebok som skal benyttes som en «trigger» for å vekke interessen hos elevene. Gjennom å lese boka skal man få interesse for å finne ut mer om emnet. Dette gjør at det i større grad er opp til læreren som underviser å velge hva han eller hun ønsker å ha fokus på i undervisningen, da man står friere til å selv velge hva man ønsker å fordype seg i. Dette passer godt overens med den kommende læreplanen som har fokus på dybdelæring. Dybdelæring ses på som det å gradvis utvikle kunnskap og varig forståelse av begreper, metoder og sammenhenger i fag og mellom fagområder. Det innebærer at vi reflekterer over egen læring og bruker det vi har lært på ulike måter i kjente og ukjente situasjoner, alene eller sammen med andre (Utdanningdirektoratet, 2019). Vi ser altså at lærebøkene påvirkes av endringer i samtidskonteksten. Synet på hvilken kunnskap som er viktig endres, og dermed endres også måten vi lærer på. Dette ser igjen blant annet i utviklingen av begrepet imperialisme. Også begrepet har endret karakter og bruksområde etter hvert som samfunnets syn på fenomenet har endret seg. Vi kan her snakke om at det finnes dominerende og underlegne representasjoner. I dette tilfellet vil representasjonen om ikke å si noe om imperialisme som periode være underlegen, i og med at alle minus en av lærebøkene sier noe om perioden. Begrunnelsen for den påstanden er at forfatterne er uenige om hva det skal fortelles om når det kommer til kolonialisme på 1800-tallet. Enkelte læreverk mener altså at det er viktig å fortelle historiene om personer i koloniene, mens andre har fokus på å fortelle objektivt om perioden. Hvis vi ser på formålet med de ulike bøkene ser vi også at «*I ettertid*» har en annen tilnærming til historiefaget enn de andre bøkene. Hvert kapittel i boka dekker et kompetansemål, og er bygd rundt historiske personer og hendelser. Man har altså valgt å gå i dybden på enkeltpersoner eller enkelte hendelser. Denne måten å legge opp læreboka på skiller seg vesentlig fra de andre bøkene jeg har analysert i denne oppgaven. Hvor denne boka krever at man arbeider seg til kunnskap, er de andre bøkene i større grad fokusert rundt at lærebokteksten skal være kunnskapen man trenger. Gjennom å lese teksten skal man tilegne seg kunnskapen læreplanen sier man skal ha. Dette gjør at tekstene blir vesentlig lengre og mer utfyllende, men det trenger ikke bety at de gir mer lærdom. I min problemstilling ønsker jeg å se nærmere på begrepet imperialisme, som det vil være vanskelig å si noe om ut ifra eksemplet «*I ettertid*» fordi boka ikke sier noe om begrepet.

Perspektiver, Portal, Historie VG3 og Alle tiders historie sier alle noe om imperialismen – og det er konsensus om hva begrepet inneholder og hva som kjennetegner perioden. Bøkene sier alle noe om hva imperialismen er og noe om bakgrunnen for erobringen av kolonier. Historien blir i stor grad fremstilt lik i alle læreverkene, og fokus ligger på de samme landene. Storbritannia, Frankrike og Tyskland har alle fått betydelige roller i fremstillingen av perioden fordi de var av landene som hadde størst innflytelse på perioden. Selv om alle bøkene sier noe om imperialismen, velger de å bruke ulike begreper om fenomenet. I *Alle tiders historie* snakker man om perioden som «den nye imperialismen», dette handler om bruken av begreper, og det kommer tydelig frem gjennom lærebokteksten hvorfor man har valgt å benytte seg av dette begrepet. I diskursen finner vi ingen toneangivende aktører som argumenterer for det positive med imperialismen, og det positive den bragte med seg. Vi finner derimot flere eksempler på negative synspunkter, og hvordan de strukturene som fantes på den tiden ikke kan forsvares i dagens samfunn. Eksempler på dette finner vi i alle læreverkene jeg har analysert. Vi ser at historien om imperialismen blir fortalt som noe negativt. Et eksempel hentet fra *Portal; Europeiske stater innledet nå en hysterisk konkurranse om å få fatt i de siste «ledige» landområdene på kloden som kunne utnyttes.* (Abrahamsen, Dyrvik, Nielsen & Aase, 2008, s. 102).

Her ser vi at man har brukt negativt ladede ord som *hysterisk konkurranse* og *utnytte* for å beskrive europeernes kappløp om å få fatt i landområder. Ved å bruke negativt ladde ord vil man bevisst eller ikke fremstille temaet man snakker om som noe negativt. I dette tilfellet vil jeg tro man bevisst omtaler imperialismen som noe negativt fordi det er den forståelsen som er den dominerende i samfunnet i dag. Begrepet spiller i dag fortsatt en sentral rolle i internasjonal politikk, og det foregår stadig en kamp om å retten til å definere begrepet. Det sentrale spørsmålet i denne konflikten er om vi befinner oss i en verden som uten videre kan deles opp i innside der «vi» deler oss som vi vil, og en utside der anarkiet råder, eller om vi er i ferd med å komme over i en ny orden der nettverkene er så tette statsgrensene så relative at å skille mellom innside og utside og innenriks og utenriks ikke lenger fungerer som et utgangspunkt. I en vestlig forstand dreier det seg om et forsøk fra den politiske høyresiden på å frata venstrekraftene deres neste monopol på å definere begrepet imperialismen (Jordheim, 2008, s. 57). I nåtiden betegner begrepet fenomenene knyttet til europeisk ekspansjon, både med positivt og negativt fortegn. I tilfellet med lærebøkene som i denne avhandlingen så snakker man om imperialismen med negativt fortegn.

Lærebøkene reflekterer holdninger og verdier som finnes i samfunnet i den perioden de blir skrevet – noe som kan sies å være tilfelle i denne sammenhengen. Som Jordheim (2008) er inne på så er begrepet en sammenslåing av begreper med forskjellig innhold. Det dreier seg om stormaktens politiske økonomi eller deres hegemonikamp. Alt dette sammenslått skal dekket av et begrep som skal betegne en hel epoke. Forståelsen av imperialismen kan sies å være hegemonisk. Et hegemoni er en form for makt, men det vil aldri bli permanent (Jørgensen & Phillips, 1999). Med andre ord er hegemoni et begrep for den herskende konsensus i samfunnet som tilslører folks virkelige interesser og stabiliserer maktforhold (Gramsci ref. i Jørgensen & Phillips, 1999, s. 43). At den aldri er permanent vil si at det finnes konkurrerende forståelser som på hver sin måte kjemper om å fremme sin representasjon av hvordan imperialismen skal

fremstå. Dette har vi sett i eksemplene jeg har nevnt, hvor høyre- og venstresiden konkurrerer om å kunne definere hva imperialism er, og hvordan begrepet brukes. I en vestlig forstand dreier det seg om et forsøk fra den politiske høyresiden på å frata venstrekreftene deres neste monopol på å definere begrepet imperialism (Jordheim, 2008, s. 30). Kampen handler om hvem som har makt til å definere begrepet. I dette tilfellet er en forståelse om at imperialism er negativt, som dominerer. I lærebøkene fremstår all form for imperialism som noe negativt, og man bygger på prinsipper som anses som viktige i dagens samfunn. Blant annet er suverenitetsprinsippet i folkeretten et prinsipp som står sterkt. Dette er et internasjonalt system for å regulere forholdene mellom stater. Svakheten er at det er frivillig om man ønsker å følge reglene i folkeretten. Suverenitetsprinsippet er noe av grunnen til dette; fordi det sier at alle stater er suverene, og på den måten kan de fritt bestemme over seg selv, og ikke bli styrt av andre mot sin vilje. Prinsippet er det grunnleggende utgangspunktet for folkeretten. Det forklarer hvorfor folkeretten ble skapt og håndhevet av stater, og hvorfor statene står fritt til å slutte seg til folkerettslige avtaler og frivillig innskrenke sin suverenitet. Det eneste organet som kan gjøre unntak fra suverenitetsprinsippet er FNs sikkerhetsråd (FN, 2019). Som vi ser er prinsippet blant annet på plass for å hindre at en ny imperialism skal være mulig. Prinsippet står sterkt i særlig den vestlige verden – og vi ønsker å spre verdiene og holdningene til resten av verden, på lik linje med måten vi rettfærdiggjorde imperialism på 1800-tallet. Siden folkeretten og suverenitetsprinsippet har en så viktig rolle i europeisk tankegang ser vi ofte at vestlige stater er raskt ute med å intervensere dersom man ser brudd på folkeretten andre steder i verden. Ut fra det kan man si at man fortsatt føler et ansvar for å «sivilisere» resten av verden. I Vesten står prinsippene støtt, mens de andre steder i verden har en mer usikker rolle. Vi kan altså snakke om en hegemonisk diskurs om imperialism hvor man ser på sine prinsipper og verdier som overlegne. Dette får en status som naturlig kunnskap, og det vil det ta tid å intervensere og dekonstruere denne. Dette er en prosess som tar tid, og som ofte kommer som følge av samfunnsendringer. Endringen i synet på imperialism har blant annet vært medvirkende til at også diskursen har endret seg. Hvem som har definisjonsmakt påvirket også hvordan diskursen utvikler seg.

Hvordan imperialism fremstilles vil også påvirkes av situasjonskonteksten, altså hvem som produserer materialet. I tilfelle for dette analyse materialet vil dette være lærebokforfatterne og forlagene som utgir verkene. Disse ulike aktørene kan ha ulike hensikter med hva de ønsker. Andre viktige betraktninger er at læreverkene produseres for en bestemt målgruppe; i dette tilfelle lærere og elever ved den videregående skolen. Dette gjør at læreverkene ikke kan være like omfattende og fylte med tunge begrepsforklaringer som de kan være dersom målgruppen har større innsikt i temaet det skal læres om. Dette gjør igjen at forlagene og forfatterne får stor makt til å definere hvilken kunnskap som er den viktige i diskursen. De kan legge til og trekke fra det de føler for, noe som gir dem stor makt. Lærebøkene har blitt likere hverandre enn de noensinne har vært. Elevaktiviteten gjennom oppgavene i bøkene har økt betraktelig, og læreverkene er ikke like orienterende, og konflikter er blitt sentrale og blir behandlet grundigere i oppgavene som gis står også konflikter sentralt, elevene må mer enn tidligere sette seg inn i dem, vurdere dem, gjøre seg opp en mening om dem, og ofte også velge side (Universitetet i Sørøst-Norge, 2011). Ut fra dette kan vi si at det innholdsmessig finnes en diskurs som er dominerende, hvor de andre lærebøkene plasserer seg, mens *I ettertid* velger en annen inngang, hvor de ønsker å vise frem flere

sider av en sak. De ønsker at elevene selv skal ha mulighet til å utforske hva diskursen inneholder, uten at læreboka skal legge føringer for hva som er riktig og galt.

I dette kapitlet har jeg sett nærmere på diskursen imperialisme. I det påfølgende delkapitlet skal jeg se nærmere på diskursen omkring bakgrunnen for imperialisme og hvilke faktorer som lå til grunn for erobring på andre kontinenter.

7.3 Hva muliggjorde imperialisme?

Den andre diskursen jeg skal se nærmere på er faktorene som muliggjorde imperialisme. Her skal jeg se nærmere på hvilke fortolkninger som er de dominerende og hvilken historie som blir fortalt i lærebøkene. I tillegg skal prøve å få frem forklaringer som kanskje ikke har fått plass i bøkene – altså en motsetning, eller en konflikt med forklaringen som blir brukt i bøkene.

De fleste av lærebøkene lister opp årsaker som bidro til å gjøre imperialismen mulig. Den industrielle revolusjon blir nevnt som hovedårsaken til at imperialisme ble mulig. Gjennom den industrielle revolusjon fra slutten av 1700-tallet og utover 1800-tallet muliggjorde erobring av andre kontinenter. Gjennom nye oppfinnelser og ny teknologi ble de lokale markedene oversvømt av varer og man var nødt til å finne andre markeder å bytte varer i. Etter forbudet om slavehandel tok andre handelsvarer over. Bomull, gull og elfenben var blant de viktigste varene. I den tidlige handelen var ikke imperialisme ansett som lønnsomt fordi det ville bety enorme kostnader til administrasjon av områder så langt fra hjemlandet. For å skape tryggere forhold for handelen valgte man å ta kontroll over fremtidige handelsområder. Dette førte til et kappløp om landområdene i Afrika. Europeere var teknologisk overlegne sine motstandere og hadde ingen problemer med å ta landområder i Afrika og Asia. For å unngå konflikt mellom de europeiske landene innkalte den tyske rikskansleren til konferanse i Berlin, hvor man delte Afrika mellom seg. Det var i en rekke land aktiv motstand mot koloniseringen.

Vi ser her at den nye teknologien som ble utviklet gjennom den industrielle revolusjon skapte forutsetninger for å erobre landområder langt Europa. Utvikling av våpen, dampskip og kommunikasjon blir pekt på som avgjørende for beslutningen om å ta områder. I tillegg til en teknologisk overlegenhet var europeerne motiverte av datidens rasepolitikk. Den europeiske sivilisasjon var velutviklet og overlegen andre sivilisasjoner. Europeerne så der derfor på som sin plikt å reise rundt i verden og spre sivilisasjon. Dette gikk spesielt hardt utover landene i Afrika, hvor man så på befolkningen som underlegne fordi de manglet kristen tro. Sosialdarwinistiske tanker ble brukt for å rettferdiggjøre imperialisme – det var til deres eget beste. Selv om flere afrikanske land i utgangspunktet var positive til å lære av europeisk teknologi i begynnelsen, endret dette synet seg da man innså at europeerne var der for å erobre. De momentene som trekkes frem som viktige årsaker til å muliggjøre imperialisme er; *økonomi, utvikling, overskudd av handelsvarer, teknologi, militærmakt og konkurranse mellom de europeiske stormaktene.*

Disse momentene sier noe om forhold i de europeiske statene som gjorde det mulig å legge under seg store landområder på andre kontinenter. Ved hjelp av teknologien man hadde tilgjengelig hadde man et stort forsprang på kolonilandene. Alle tegn innenfor en diskurs er momenter i et system der tegnenes betydning er bestemt av relasjonen til hverandre (Laclau & Mouffe, 2001). I diskursen er det fokus på at den industrielle revolusjon er en viktig årsak til imperialismen, men det sies ikke noe om den økonomiske utviklingen i perioden. Dette er viktig for å kunne si noe om samfunnsforholdene. I den andre halvdel av 1800-tallet økte verdens samlede produksjon av varer og tjenester med 2- 2,5% i året, mens gjennomsnittet i tidsrommet 1500- 1875 hadde vært på noen få promiller. Utenrikshandelen økte raskere enn produksjonen, og dette ble et symbol på en mer sammenvevd verden. Transportutgiftene over Atlanterhavet sank med 75% mellom 1860 og 1890. Den økte handelen ga bedre transportforbindelser som ga dem med et økonomisk og teknologisk forsprang en fordel. Det var i denne perioden vi fikk en spesialisering. Mens en del av verden spesialiserte seg på industri, teknologisk utvikling, transportmidler og bankvirksomhet, leverte den andre delen, med ulik grad av tvang, råvarer og billig arbeidskraft (Eriksen, 2014, s. 189-190).

I lærebøkene sier man at bakgrunnen for imperialismen var et ønske om å sikre markeder å selge og kjøpe varer fra. En av forutsetningen for å se etter nye markeder var at det ble produsert for mye varer i hjemlandet, slik at markedene ble oversvømt av varer. For å motvirke dette var man dermed nødt til å se seg om etter andre markeder. I Europa var man på utkikk etter råvarer fremfor ferdige produkter – og på denne måten ble markedene i Afrika og Asia interessante. Disse landene var i stor grad råvareprodusenter – og var interessert i å bytte ferdige produkter mot råvarer. Ut fra dette kan man si at økonomisk utvikling ses på som et sentralt tema i diskursen. For å fortsette den økonomiske utviklingen så man seg nødt til å ta nye markeder.

Ved å ha tilgang på markedet hadde man enerett til å handle eller bytte til seg varer derfra. Fra dette kan man si at de rike landene har opplevd vekst på grunn av ressursutnyttelse. Dette har gitt de rike landene global makt og god tilgang på materielle goder, som igjen legger føringer på hvordan fattigdom oppleves og bør løses for at den økonomiske veksten ikke skal avta. Disse momentene er gode eksempler på artikulering, der tegnenes mening endres ved å etablere en relasjon mellom tegnene på en sånn måte at identiteten forandres (Laclau & Mouffe, 2001, s. 105). Ut fra dette kan vi altså si at den historien som kommer frem i bøkene er historien om europeiske stormakters økonomiske interesser i Afrika og Asia. I lærebøkene fremmes et kritisk syn på perioden. Vi kan altså si at det er drivkreftene i den globale kapitalismen og kolonimaktens territoriale ekspansjon som ligger til grunn for imperialismen. Rundt temaet; *forutsetninger som ligger bak muliggjøringen av imperialismen* er lærebøkene i stor grad enige om hva som la til rette for europeisk ekspansjon.

Både *Perspektiver*, *Portal*, *Alle tiders historie* og *Historie VG3* lister opp de samme bakenforliggende årsakene – mens *I ettertid*, som er det nyeste læreverket ikke har valgt å gå inn på emnet i heletatt. Dette er et bevisst valg gjort av forfatterne av bøkene – og det kan være med å fortelle oss at lærebokdiskursen er i ferd med å forandre seg. Fra at man tidligere var opptatt av at læreverkene skulle si noe om alt, til at man heller

går dypere inn i færre tema. Dette er i tråd med ny læreplan som kommer i 2020. Elevene skal få mer tid til dybdelæring. Det vil si at man får færre tema på læreplanen, men gå mer i dybden i de temaene som blir berørt (UDIR, 2018). Dette viser at man med tiden har innsett at læreplanen er for omfattende og at det i stor grad har vært opp til hver enkelt å tolke målene som står der. Slik har det også vært for lærebokforfatterne. Man har i stor grad stått fritt til å velge hva man ønsker å skrive om – innenfor rammene som er gitt i læreplanen. Likevel ser vi at de fleste lærebøkene er bygd opp på en lik måte, med de samme temaene – og mye av det samme fagstoffet. Dette viser at det er en fortelling som dominerer diskursen, og at det er denne som blir fortalt, uten at man åpner for mye diskusjon rundt problematikken. Man forteller stort sett historien fra et europeisk perspektiv, hvor man ser på det som «oss» og «dem». Historien blir fortalt ut fra et postkolonialt perspektiv (Ashcroft, 2006). Det blir som å se tilbake på fortiden mens vi holder fasiten. Vi får høre historien fortalt fra «vår» side av temaet, og historien til de koloniserte blir i dette tilfellet fortalt fra vår side.

Det fortelles kort om forholdene i koloniene, men historien forteller ikke noe om hvordan afrikanerne opplevde å være kolonier – det fortelles ut fra hvordan vi tror det var å leve i en koloni. Ut fra dette kan vi si at europeernes perspektiv er det dominerende i diskursen – da det er denne som kommer frem i tekstene. Selv om vi ser perioden fra et europeisk standpunkt fremstilles historien på en kritisk måte. Man forsøker ikke å glorifisere historien – forfatterne er kritiske til hvordan man rettferdiggjorde kolonialismen. Dette ser vi blant annet når det er snakk om hvordan Darwins teorier ble brukt som utgangspunkt. Dette skiller seg veldig fra menneskesynet som er dominerende i dagens samfunn. Denne måten å tenke på refereres ofte til som orientalisme. Det hierarkiske forholdet basert på rekke dikotomier (motsetninger), mellom imperialister og kolonier. Denne måten å tenke på finner vi igjen mange steder i dagens samfunn, også i lærebøkene man finner eksempler på «vi» og «dem». Diskursen har i dette tilfellet en stor innflytelse av orientalsk tankegang. Det vil si at man historien fortelles ut ifra et eurosentrisk perspektiv, der andre ikke får mulighet til å forklare hva som skjer, men beskrives ut ifra en europeisk virkelighetsforståelse. Dette kan ha negativ påvirkning på hvordan historien fremstilles, i og med at bare en side av en sak blir belyst – og denne kan skille seg fra hvordan andre grupper opplever historien. Det vil riktignok være vanskelig å fortelle historien fra mange ulike perspektiver i en lærebok, da man har begrenset med plass. Lærebokforfatterens politiske standpunkt, deres fagbakgrunn eller forlagets syn kan være med å påvirke hvilke historier som fortelles. I tilfelle med lærebøkene får man ingen informasjon om hvilket syn forfatterne har. Det vil dermed være opp til lærerne å vise at det også finnes andre innfallsvinkler og andre sider av historien som ikke blir fortalt i lærebøkene. Dette vil være med å utvikle elevenes evne til kritisk tenkning. En debatt om avkolonisering av akademia har foregått de seneste årene. Denne debatten har i hovedsak handlet om at vitenskapen har underkjent ikke-vestlige samfunn og minoritetenes kunnskap, som en konsekvens av kolonitiden. Pensum i flere fag ved universitetet preges av litteratur skrevet av hvite menn (Dahlback, 2018). Vi finner igjen dette også i lærebøkene i den videregående skolen – og vi ser nå at det er debatt rundt temaet. Dette kan føre til endringer i hvilke perspektiver som blir dominerende i diskursen. Dersom en avkolonisering av akademia skulle finne sted vil det åpne for flere perspektiver også innenfor lærebøkene i den videregående skolen. Denne debatten kan altså være med å endre hvilken oppfatning som er dominerende innenfor diskursen, og gradvis føre til en endring av hvilken kunnskap som ses på som naturlig.

Det lærebøkene utelukker å snakke spesifikt om er hvilken rolle imperialismen fikk for verdenshandelen videre. Det kan trekkes frem flere sider ved imperialismen som bidro til økonomisk vekst og teknologisk fremgang i verden. Det utelates blant annet å snakke om hvordan man på slutten av 1800-tallet kunne snakke om et globalt system for penger og finanstjenester. Dette sammen med bedre kommunikasjon- og informasjonsteknologi førte til en mer effektiv verden. På denne måten kan vi si at imperialisme var det første globaliseringsprosjektet i stor skala. Imperialisme og globalisering henger ganske tett sammen. Globalisering blir ofte sett på som noe positivt, mens imperialisme er noe negativt. Globaliseringsbegrepet har på mange måter tatt over en del av rollen til imperialismebegrepet. De positive sidene med imperialisme har blitt overført til globaliseringsbegrepet, slik at når man i dag snakker om at verden knyttes sammen gjennom handel og tettere økonomi blir dette sett på som noe positivt. Eriksen (2004) har blant annet skrevet om globalisering, og hvordan dette bare er kapitalismens imperialisme. Han skriver videre at det er et begrep som trekker i trådene i denne perioden og som kan bidra til å klargjøre hva som er systemets drivkrefter – nemlig imperialisme. Det Eriksen her sier er altså at det er imperialisme som ligger bak globalisering, og at det fortsatt er imperialistiske tanker som ligger til grunne. Vi ser at de skillene mellom råvare- og vareprodusenter som ble til på 1800-tallet i stor grad også er de samme i dag. Landene i Afrika er i dag stort sett råvareprodusenter, mens land i Vesten og også i Asia i større grad produserer ferdigvarer.

Flere av lærebøkene har lite fokus på å trekke linjer mellom det som det fortelles om; og nåtiden. *I ettertid* er her et godt eksempel på en bok som gjør dette. Her forsøker man å skape koblinger mellom fortid og nåtid, og se hvordan tidligere hendelser har påvirket oss frem til i dag. Andre bøker har et annet fokus og er ikke fullt så opptatt av å trekke sammenligninger. Dette gjør at man ikke har særlig fokus på å se sider ved imperialismen vi finner igjen i dag. Dette er noe alle bøker egentlig skal si noe om. Formålsdelen i læreplan i historie sier: *Historiefaget skal bidra til økt forståelse av sammenhenger mellom fortid, nåtid og framtid og gi innsikt i menneskers tanker, liv og handlinger i ulike tidsepoker og kulturer. Historiebevissthet gir grunnlag for refleksjon over egne verdivalg* (Udir, 2009, s. 2). Vi ser altså at lærebøkene og undervisningen i faget skal skape sammenhenger mellom fortid, nåtid og framtid. Det er lite fokus på dette i diskursen. Hovedvekten av tekstene har fokus på å fortelle historien, og mindre fokus på å trekke sammenligninger til nåtiden. I alle bøkene sies det noe om hvordan forholdene i de afrikanske landene er i dag, men det trekkes ikke paralleller tilbake til imperialismen for å forklare hvorfor forholdene er som de er. Dette kunne vært viktige for å skape en forståelse for hvorfor det også finnes fattige land og rike land i dag. Det at man skaper en sammenheng mellom nåtid og fortid bidrar til økt forståelse.

7.4 Hvilke konsekvenser fikk imperialisme for de berørte?

Den tredje diskursen jeg har funnet innenfor temaet er hvordan imperialismen påvirker de lokale. Her finner vi viktige momenter som; *ressurser, demokrati, konsekvenser, motstandskamp og fattigdom*. Diskursens hovedtrekk er at imperialismen har hatt negativ innvirkning på levekårene for de involverte. Afrika fremstilles som et kontinent med mye ressurser og et mangelfullt demokrati med dysfunksjonelle, statlige

institusjoner som styrer landene ut fra et fåtall personers ønsker. Konsekvensene er fattigdom, sykdom, krig, kriminalitet, død og terrorisme. De få naturressursene som finnes eksporteres på bakgrunn av internasjonale handelsavtaler og fører til utnyttning, noe som ikke er rettferdig i et globalt perspektiv. Diskursen har tro på at ekstern hjelp fra de rike landene skal hjelpe dem ut av fattigdommen. Spesielt FN og menneskerettighetene skal bidra til mindre fattigdom og at flere får fylt sine grunnleggende behov. Diskursen har et strukturperspektiv på hvordan bærekraftig utvikling skal bidra til å redusere fattigdommen i verden. Strukturene bestemmes i stor grad av internasjonale aktører som FN og de rike landene. Løsningen på problemet ligger i stor grad der, og ikke hos de fattige landene selv.

En diskurs har en egentynge og innebygget treghet som gjør det vanskelig å tenke annerledes (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 50). Hegemoniet er et historisk resultat av politiske prosesser, det er avleiret makt, der maktsporene har blitt visket ut, og det blir glemt at omverden er politisk konstruert (Laclau & Mouffe, 2001, s. 104). På denne måten får vi en inndeling hvor fattige land er først og fremst afrikanske land, og det er en dikotomi mellom rike og fattige land. At flere land sør for Sahara har hatt økonomisk vekst det siste tiåret blir ikke nevnt. Slik fremstår diskursen på et overordnet plan som veldig stereotypisk og utdatert. Hvis en hegemonisk diskurs om fattigdom får status som naturlig kunnskap, vil det ta tid å intervenere og dekonstruere denne. Derfor vil det være en viktig jobb for historielærere å nyansere verdensbildet ved å trekke inn og også vise til eksempler på mellominntektsland, slik at det ikke fremstår som om det kun finnes rike eller fattige land, og å trekke frem eksempler på land som har gått fra fattigdom til rikdom. Eksempler på dette finnes det flere av i Asia. Selv om læreboktekstene har en negativ vinkling på imperialismen, så velger man å trekke frem positive ringvirkninger for de innfødte. Eksempler på dette er; *I mange av koloniene fikk elitene utdanning og ble etter hvert viktige krefter i kampen for nasjonal selvstendighet.* (Libæk, Stenersen, Sveen, Aastad, 2008, s. 108).

(..) befolkningen i koloniserte områder fikk nytte av skoler og utdanning. (..) politiske ideer og rettssystemer slo rot i andre verdensdeler. I tillegg bygde europeerne veier, jernbaner og havner (Libæk, Stenersen, Sveen, Aastad, 2008, s. 125). Her ser vi at utdanning elitene i de koloniserte landene fikk bidro til frigjøringskampen. Dette er momenter som er viktige å trekke frem for å vise at det også fantes positive virkninger. Det ser vi i det andre eksempler, hvor politiske ideer og demokrati spredte seg til andre verdensdeler. I tillegg til ideer og verdier bygde man altså ut infrastrukturen slik at transport innad i landene ble lettere. Denne forestillingen har ingen fremtredende posisjon i diskursen å må sies å ha en svak posisjon. Dette nevnes kort i den siste delen som omhandler imperialismens ringvirkninger. Vi kan her snakke om en ulikhetsdiskurs, hvor man snakker om to ulike verdener, om «vi» og «dem». Denne diskursen er tett koblet opp mot sosiale forhold og tar for seg ulikhetene mellom den fattige delen og den rike delen av verden. Mens landene i Afrika fremstilles som fattige land hvor demokrati, dysfunksjonelle statsinstitusjoner og dårlig fungerende stater, blir europeiske stater fremstilt som vellykkede, velfungerende og som gode eksempler.

Videre trekkes det frem hvordan afrikanerne opplevde kolonistyre;

(..) afrikanerne i koloniene mistet muligheten til å styre over sin egen hverdag og kunne bli utsatt for tvangsmakt, politisk undertrykkelse, diskriminering og økonomisk utnyttning.

Afrikansk kultur kom under press, og europeiske forbruksvarer som redskaper, klær, sko og luksusartikler som sigaretter og parfyme ble etterspurt. Mange opplevde også koloniseringen som en befrielse fra indre strid, slaveri, vilkårlig rettsbehandling og utrygghet. (Libæk, Stenersen, Sveen, Aastad, 2008, s. 108).

Gjennom eksemplet ser vi at selv om man i den første delen trekker frem negative sider ved imperialismen, har man i den andre delen fokus på at det også ble sett på som noe positivt i begynnelsen. Indre forhold i Afrika gjorde at mange opplevde koloniseringen som noe positivt i starten, frem til de virkelige følgene ble tydelige. Det trekkes frem at for de fleste av konsekvensene var negative. Folk flest måtte finne seg i økonomisk utbytting og rasistiske holdninger fra koloniherrne. Diskursens lagdeling har flere forenende trekk. Dette vil si at de vanskeligere lar seg forandre (Neumann, 2017, s.62). Med det mener jeg at representasjonen av at de fleste opplevde negative ringvirkninger av imperialismen er det synet som er dominerende i diskursen. Man er samstemte om at europeisk kolonisering i Afrika har hatt negativ innvirkning på regionens utvikling i det lange løp – men man kan også se at nye tanker, ideer og teknologi ble tatt i bruk som følge av imperialismeprosjektet. Det er først når man ser tilbake på historien man innser hvor stor innvirkning europeisk kolonialisme har hatt for utviklingen i Afrika frem til i dag.

7.5 Avkolonialisering – nye utfordringer

I dette kapitlet skal jeg se hvordan diskursen omkring avkolonisering fremstilles. Dette er et omfattende tema som blir viet mye plass i lærebøkene. Temaet handler om hva som har skjedd med koloniene etter løsrivelsen fra kolonimaktene og hvordan imperialismen har påvirket deres utvikling.

De senere årene har debatten omkring avkolonisering av academia rast. Siden studenter i Cape Town i 2015 fikk fjernet statuen av koloniherrn Cecil Rhodes har en internasjonal debatt foregått. Gjennom debatten har tre ønsker kommet frem;

1. en mer balansert presentasjon av verdens vitenskapshistorie – der man ikke kun har et eurosentrisk eller katolsk/ protestantisk narrativ som ligger til grunn.
2. En mindre orientalsk fremstilling av verden utenfor Europa og Nord-Amerika, og en beskrivelse av det europeiske der kompleksitet ikke systematisk neglisjeres.
3. En mer fagkritisk gjennomgang av kanoniserte personer, der europeiske menn ikke kvoterer inn fordi de er fra Europa.

Avkolonisering kan forstås som avideologisering. I perioden etter den kalde krigen fikk vi et ønske om et mer balansert og ikke- ideologisk fellespensum. En utvidelse av det eurosentrisk fokus, som utviklet seg under den kalde krigen. En mindre mytologisk fremstilling enn narrativet om den vestlige kultur (Herbjørnsrud, 2018). Denne debatten er viktig også for skolefaget historie, da den ser på hva pensum bør inneholde. Med dette som utgangspunkt skal jeg se nærmere på hvordan diskursen fremstiller avkoloniseringen i Afrika og Asia.

Bakgrunnen for avviklingen av koloniene blir begrunnet med at koloniene var dyre i drift, og at tilgangen på billige råvarer og mottakere av europeiske industriprodukter ble mindre (Heum, Martinsen, Moum & Teige, 2015, s. 545). Bakgrunnen for avkolonisering blir her forklart å være økonomisk. Da det ikke lenger var lønnsomt for de europeiske stormaktene å ha kolonier i andre verdensdeler, var man villige til å gi opp noen av dem. Dette i tillegg til at mange europeiske land slet med stor gjeld, og store ødeleggelse etter andre verdenskrig gjorde at man var nødt til å bruke tilgjengelige ressurser til å bygge opp eget land. Det vi ser kommer frem her er at de europeiske stormaktene var interesserte i kolonier så lenge det var økonomisk forsvarlig, så raskt dette ikke var tilfelle overlot man ansvaret til koloniene selv å rydde opp. Dette brakte med seg en masse nye utfordringer i særlig de afrikanske landene. Fortellingen om avkolonialiseringen har et helt klart eurosentrisk fokus. Med dette vil det si at man setter Europa i sentrum, eller som en målestokk for andre kulturer. Dette begrepet er sentralt i historien om kolonitid og imperialism. Innholdet i diskursen tar utgangspunkt i historien fortalt ut ifra et europeisk standpunkt, men kommer også med drypp om hvilken motstand som fantes mot koloniherrerne. Ser vi på Indias løsrivelse får vi blant annet fortalt historien om indisk motstandskamp som førte til at britene frivillig ga opp makten i landet. Her fremstår det som om britene ut av godhet bestemte seg for å gi opp kolonien og gi dem selvstyre, mens det i virkeligheten var press gjennom opprør som gjorde at man ble nødt til å gi fra seg makten. Innad i diskursen er det store individuelle forskjeller mellom hva de ulike bøkene velger å ha fokus på historien om avkolonialisering og veien videre for Asia. Spennet strekker seg fra *I ettertid* ikke forteller noe som helst om avkolonialiseringen og til andre bøker som går omfattende til verks. Hvilke land som blir brukt som eksempler varierer mellom de ulike bøkene, og det er i stor grad opp til forfatterne selv å velge hva de skal fokusere på.

Avkolonialiseringshistorien som blir fortalt i lærebøkene bærer preg av begrep som; *motstandskamp, misnøye, fattigdom, borgerkrig, rasisme, og diktatur*. Dette er sentrale momenter som brukes for å fortelle historien. Misnøye og protester mot kolonimaktene nevnes hyppig som avgjørende årsaker til den store avkolonialiseringbølgen etter andre verdenskrig. Videre fokuserer historien på det som skjedde etter man oppnådde sin selvstendighet. Denne perioden blir beskrevet som konfliktfylt og mange stater, særlig i Afrika sto uten et velfungerende statsapparat, som åpnet mulighetene for opprettelsen av diktaturer. Det nevnes her flere eksempler, blant annet Mugabes Zimbabwe – fordi Norge hadde en rolle i bistandsarbeidet. Et sentralt moment innenfor diskursen er Afrikas forutsetninger. Her nevnes det at Afrika fra naturens side har gode forutsetninger for utvikling fordi de er rike på verdifulle ressurser som gull, diamanter og platina. Årsaker til at man ikke har opplevd en stor økonomisk utvikling knyttes til at landene i Afrika fortsatt blir utnyttet av andre, rike land. Dette ser vi også eksempler på i dag, hvor Kina kjøper opp store forekomster av mineraler i Afrika i bytte mot andre tjenester, som for eksempel utbygging av infrastruktur (Alden, 2005). Vi kan se likhetstrekk mellom imperialism og det mer moderne begrepet globalisering. Det dominerende synet i diskursen er at selv om den nye imperialismen offisielt tok slutt med avkolonialiseringen i Afrika i perioden etter andre verdenskrig, så finnes det fortsatt en skjevdeling i verden. De rike landene utnytter fortsatt de fattige – forskjellen ligger i at man ikke formelt har kontroll over landet. Man trekker frem at den ulikheten som ble til gjennom 1800-tallet fortsatt finnes i dag – og opprettholdes gjennom den skjeve handelsbalansen. De rike landene er hele tiden på utkikk etter billige råvarer – på denne måten forblir de fattige landene fattige og de rike, enda rikere. Ved at mesteparten av handelen er avgrenset til

råvarer blir man sårbare for svingninger i priser, og man får en usikker økonomisk situasjon. Tendensen har vært at råvareprisene går ned mens ferdigvareprisene går opp, noe som bidrar til å opprettholde forskjellen mellom de rike og de fattige landene. Her trekkes det blant annet frem eksempler fra 1974 da en samling av u-land gikk sammen med krav om en ny økonomisk verdensorden. Man ønsket høyere råvarepriser, sterkere kontroll over flernasjonale selskaper og større innflytelse i Verdensbanken og det internasjonale pengefondet. Denne avtalen ble det ingenting av, fordi utviklingen gikk i en kapitalistisk retning, med mindre nasjonal styring. De rike landene i Vesten var redde for konkurranse fra billige varer (Libæk, Stenersen, Sveen, Aastad, 2008, s. 472-473). Her ser vi nok en gang eksempel hvor vestlige interesser blir fremmet. Her blir blant annet jordbruk trukket frem som eksempel. Importvern ble innført og på denne måten ble man kvitt konkurranse fra utenforstående aktører.

Vi ser at fremstillingen her viser at de rike, vestlige landene fortsatt har stor innflytelse på avgjørelser som blir tatt. Dersom avgjørelsene gagnar dem er de for, og omvendt hvis avgjørelsene går mot dem. Det diskursen viser er at de vestlige landene fortsatt har stor innflytelse i de tidligere koloniområdene, selv lenge etter imperialismen var over. I tillegg pekes det på flere mislykkede forsøk på å hjelpe særlig afrikansk økonomi. Her pekes det på u-hjelpsprogrammene og hvordan disse var en feilslått måte å løse problemet på. Her har vi en konflikt mellom i-landene på den ene siden og u-landene på den andre. Ut fra dette kan vi si at det finnes en konflikt i diskursen omkring hvilken side av konflikten som skal belyses – og hvem som får makt til å fortelle historien videre. I dette tilfellet har de vestlige statene hatt makt over historien som fortelles ved at deres syn blir trukket frem, mens den andre siden av konflikten ikke blir like godt belyst, fordi den krasjer med allerede etablerte sannheter i diskursen. I tillegg er det slik i bøkene at tekstene om frigjøringen fra kolonimaktene er relativt korte sammenlignet med avsnittene som forteller om europeisk kolonialisme. Vi finner også tegn på dobbeltkommunikasjon i flere av lærebøkene. På den ene siden viser lærebokforfatteren solidaritet med de tidligere koloniserte statene. Et eksempel finner vi når vi ser hvordan grensene mellom de nye statene i Afrika ble trukket opp uten å tenke gjennom hvordan dette påvirket de som bodde der, med splittelse av folkegrupper. Samtidig er det en dobbeltmoral i kommunikasjonen; på den ene siden legges skylden på europeerne, mens det på den andre sider er innbyggerne i de tidligere kolonistatene som er usiviliserte, bor i diktaturer, som kriger seg mellom som ikke greier å komme seg ut av fattigdommen. Bøkene er nødt til å snakke om undertrykkelsen og vold som de koloniserte opplevde, men det virker som de er mer orientert mot å se på de negative sidene ved kolonistatenes overgang til nye nasjoner, fremfor positive fortellinger om suksess – særlig når vi ser på de afrikanske landene. I fortellingen om asiatiske og latinamerikanske land trekkes det frem hvilken suksess noen av de har hatt etter de ble selvstendige, mens fokus for de afrikanske landene ligger mer på å fortelle hvordan indre forhold har gjort at de har opplevd lav vekst og fortsatt lever i fattigdom. På denne måten kan man si at lærebøkene fremmer en kolonial mentalitet. Mens kolonilandene var under kontroll av europeiske stormakter trekkes det blant annet frem at de opplevde vekst og gode tider. Ut fra dette kan man si at lærebøkene viser en kolonialistisk mentalitet hvor de afrikanske landene er avhengige av europeisk innblanding for å kunne utvikle seg. Det er vanskelig å si noe om hvorfor bøkene er skrevet som de er, men jeg tviler på at man bevisst forsøker å fremme et slikt perspektiv. Det kan være at læreverkene er skrevet for å fremme diskusjon og ettertanke, eller det har lett for å bli

en del gjentakelse fra tidligere læreverk, og dermed fortsetter historien på samme måte som den har blitt fortalt tidligere.

Det man kan si noe om er at man er nødt til å være bevisst på hvordan det som skrives vil ha påvirkning på de som leser det, og er bevisst hvordan det kan påvirke holdninger hos kommende generasjoner. Dette gjør at lærebokforfatterne også er nødt til å tenke over hvordan de legger frem det de skriver om, og at lærerne ikke kan låse seg til en kilde for informasjon fordi den er skrevet av en fagperson.

7.6 Hva sies det ikke noe om i lærebøkene?

I de foregående kapitlene har jeg sett nærmere på hva de ulike læreverkene sier om emnet imperialisme. I denne sammenhengen har jeg funnet ut at det også kan være interessant å se på hva lærebøkene ikke sier noe om. Her ønsker jeg særlig å trekke frem Danmarks og Norges rolle som imperiemakter. I tiden etter oppdagelsesreisene på 1400-tallet begynte en rekke europeiske stater å utforske verden, med mål om å erobre nye landområder, kontrollere handelsruter og få tilgang til råstoffer. Danmark har gjennom mye av sin historie hatt besittelser i landområder utenfor sitt territorium. Eksempler er være handelskolonier i Afrika. På 1600-tallet hadde Danmark-Norge kontroll over handelskolonien Trankebar i nåværende India, som senere ble solgt til Storbritannia. Man hadde også kontroll over områder i det nåværende Ghana. Det dansk-norske riket bidro til trekanthandelen hvor man eksporterte varer som våpen, brennevin og jern til Afrika hvor man så byttet varene i slaver som ble fraktet videre til plantasjer i Amerika (Jensen, 2015).

Vi ser her at Danmark-Norge spilte en rolle som kolonimakt i Afrika og Asia. Selv om nordmenn deltok i koloniale prosesser gjennom misjonering, sjøfart, handel og oppdagelsesreiser, var ikke den norske stat nødvendigvis involvert. I tillegg til norsk kolonial deltakelse i andre verdensdeler, har Norge også en lang historie med intern kolonialisering av samer (Bangstad 2017). Denne delen er relevant, fordi den nevnes i lærebøkene, og fordi det er et betent tema selv i dag. I en global kontekst kan Norge verken sies å ha utgjort noe imperialistisk 'sentrum', ei heller plasseres i den kolonialiserte 'marginen'. Keskinen mfl. (2009) definerer denne tvetydige rollen Norge har hatt i historisk sammenheng, som kolonial delaktighet. Som begrepet impliserer, handler kolonial delaktighet om deltakelse i den europeiske kolonialiseringen av landområder og omveltning av samfunn utenfor Europa. Jensen (2009) mener Danmark-Norges utenrikspolitiske og oversjøiske historie har blitt sparsomt omtalt, fordi historien ikke passer inn med det bildet man har på seg selv som nasjon. For Norges del peker han på at vi tradisjonelt sett har tatt på oss en offerrolle når det har vært snakk om slike saker, fordi det ikke passer overens med hvordan vi ønsker å fremstå. Kolonihandelen og alle dens ringvirkninger hadde stor oppslutning i Norge så vel som i Danmark. Borgerne importerte, eksporterte og investerte i koloniene (Jensen, 2009). Vi kan dermed si at historien om norsk og dansk kolonial delaktighet har en svak oppslutning i diskursen. Med dette mener jeg at det i diskursen er oppslutning rundt at vår rolle i det hele var så liten at vi ikke føler vi har behov for å trekke frem denne perioden av vår historie. Å endre en oppfatning som har fått

Etter Norge ble en selvstendig nasjon, har vår selektive historieforståelse endret syn. Fra at vi hadde et tradisjonelt syn på dansketiden, til at vi i dag er preget av konsepter som «fredsnasjon» og «humanitær stormakt». Disse konseptene passer dårlig overens med vår dansk-norske fortid som kolonimakt. På denne måten kan vi altså si at man unnlater å fortelle denne delen av historien fordi den ikke passer med det selvbilde vi har som nasjon. Vi ser på oss selv som en forkjemper for menneskerettigheter, en fri verden og likhet for alle – ved å knyttes til imperialismen vil dette selvbildet trues. I tillegg kan det sies at vi har hatt en politisk nytte av å glemme vår koloniale fortid. Tidligere utenriksminister Bjørn Tore Godal formulerte det på denne måten «*fraværet av kolonihistorie gjør det ofte lettere for konfliktpartene å akseptere vårt engasjement (som fredsmekler)*». (Jensen, 2009). Med dette sitatet som utgangspunkt ser vi at vi forandrer på historiefortellingen slik at den skal passe overens med det vi ønsker. På denne måten opptrer vi som et land som skiller seg fra de andre europeiske statene og deres imperialismen. Vi ønsker altså ikke at denne perioden skal være en del av vår identitet. Istedenfor å ha fokus på Danmark-Norges rolle som imperialistisk makt velger man heller å trekke frem historier hvor vi gjør noe positivt for regionen. Her trekkes blant annet u-hjelp frem, og hvordan norske midler har bidratt sterkt til utvikling i de afrikanske landene. Her kan vi se eksempler på at det finnes sterke, dominerende historier, og svake historier, og at det hele tiden vil finnes en kamp om hvilken historie som skal fortelles. I dette tilfellet har vi i perioden etter andre verdenskrig stort sett hatt en sosialdemokratisk politikk, hvor Arbeiderpartiet har vært det dominerende partiet. Sukkerplantasjer, slavefort og kolonikriger (Jensen, 2009) er begreper som ikke passer godt overens med sosialdemokratiske politikk, hvor; solidaritet, individuell frihet og en lik fordeling av goder og byrder er sentrale verdier (Thorsen, 2018). Her kan vi altså se at et eksempel på hvordan politikk har innvirkning på historiefortelling. Ved å ha hegemonisk makt har man mulighet til å påvirke hvordan historien fortelles, og kan skape oppslutning rundt sin historieforståelse. Når en forståelse får status som naturlig kunnskap vil det ta tid å dekonstruere denne. Her er det opp til lærerne selv å fordype seg i feltet og lære elevene at også Danmark-Norges historie inneholder momenter man vanligvis ikke hører noe om, fordi den har en svak oppslutning i diskursen. Det er når man evner å se historien fra ulike perspektiver at man vil kunne se hvilke historier som er dominerende, og hvilke som er svake – og man kan på deretter forsøke å endre hva som oppfattes som naturlig kunnskap. Å endre hvilke kunnskaper som er naturlige i en diskurs ofte noe som foregår over lang tid. Enkelte representasjoner i en diskurs vil være tregere å forandre enn andre; tegn som er «gode å tenke med» og representasjoner av materielle gjenstander vil ofte være blant disse. Dette steget handler om å se på inndelingen i diskursen – hvordan er makten er fordelt (Neumann, s. 62-70). I dette tilfellet ligger makten hos de som ikke ønsker at denne delen av historien skal trekkes frem. Grunner til dette kan for eksempel være politisk tilhørighet.

7.6.1 Innvandring og rasisme

Andre perspektiver det sies lite eller ingenting om i lærebøkene er at det står slående lite om flyktninger og innvandrere som en konsekvens av imperialismen. Som en del av avkolonialiseringen oppsto det nye utfordringer i de tidligere koloniene. Lærebøkene sier ingenting om hvordan avkolonialiseringen bidro til økt utvandring og fattigdom i de tidligere kolonilandene. Det nevnes kort at rasisme og biologi var forutsetninger for imperialismen, men ikke at man kan trekke linjer og se sammenhenger med dette i dag.

Her tar man også et etnosentrisk perspektiv hvor man unnlater å snakke om hvordan imperialismen har påvirket menneskesynet frem til i dag. Universitetet i Sørøst-Norge (2011) gjennomførte en undersøkelse av læreverker ved 8.- og 9.trinn og kom frem til at «det er slående hvor lite det står om flyktninger og innvandrere». I mitt tilfelle sier lærebøkene ingenting om hvordan rasisme og utvandring er et problem med tilknytning til imperialismen. Rasisme trekkes frem som et fenomen som forekom i koloniene, blant annet gjennom den hvite manns byrde, og hvordan man så på de innfødte i koloniene. Hvordan disse holdningene har forholdt seg videre i historien blir det ikke fortalt om. «Her er vi, tre hvite menn i hjertet av Afrika, med 20 negersoldater og 50 negerpoliti (...)» (Abrahamsen, Dyrvik, Nielsen & Aase, 2008, s. 102). I denne historien har vi eksempler på hvordan europeerne blir stilt i en maktposisjon, mens de koloniserte blir anonymisert. Den hvite mann blir her trukket frem som en person med stor makt, som har kontroll over lokale soldater og politi. Han blir gitt en maktposisjon ut fra at tre hvite menn har kontroll på en større andel lokale. Andre eksempler på slike maktposisjoner finner vi når det er snakk om hvordan kristen misjon blir fremstilt som noe positivt. Misjonærene bidro med utdanning, og helsehjelp. Her kan vi snakke om at det eksisterer et kulturelt hegemoni i diskursen, hvor en maktkonstellasjon opprettholdes ved hjelp av maktmidler som utfordres i liten grad. Det at europeerne fremstilles på denne måten bidrar til at holdningene til imperialismen forblir de samme. Hadde man i større grad hatt fokus på å fortelle historien til de koloniserte ville man fått frem andre perspektiver som ville kunne bidratt til holdningsendringer, istedenfor å opprettholde de gjeldende holdningene. På denne emnet kan man si at lærebøkene skiller seg fra samtidskonteksten ved at man i dag er opptatt av likhet, og at alle mennesker skal behandles likt, uavhengig av rase, kjønn og fødested. Dette er riktignok en betent todelt konflikt. På den ene siden har vi de som ønsker å åpne for økt innvandring, mens vi på den andre har de som ikke ønsker innvandring i hele tatt. Vi har altså en veldig todelt konflikt – hvor det åpenbart er konflikt i diskursen. Her kjempes det om hvem som skal ha definisjonsmakt og en kamp om hva som skal få status som naturlig kunnskap. Her kan vi snakke om trekk som forener og differensierer. Siden innvandring er et typisk trekk som differensierer, vil det være vanskeligere å forandre. Det at man velger å ikke si noe om temaet bidrar ikke til å tydeliggjøre noen av sidene i debatten, og holdningene vil forbli de samme. Ved å trekke frem hvordan rasisme påvirker mennesker også i dag, ville man hatt muligheter til å vise hvilke negative konsekvenser imperialismen har fått for de tidligere koloniserte landene – samtidig som man viser hvordan maktstrukturene opprettholdes selv i dag. Språket som brukes har altså stor betydning for hvordan budskapet forstås. Språket har innvirkning på hvilke holdninger som videreføres til den neste generasjon – derfor er det viktig å tenke gjennom hvor man henter fagstoffet man skal bruke fra, hvem som står bak, og hvilke perspektiver som fremmes.

I dette kapitlet har jeg drøftet hvilke momenter jeg mener utgjør diskursen i denne oppgaven. Her har jeg sett hva de ulike bøkene sier om imperialismen og kolonialisme, og drøftet hvordan språket som er brukt gir støtte for mitt teorivalg. Her har jeg sett på hvordan tematikken er framstilt og hvorfor. Jeg har drøftet begreene som brukes og hvordan samtidskonteksten har preget framstillingen i bøkene. Avslutningsvis har jeg sett på hvordan lærebøkene er tilpasset målgruppen de er skrevet for. I neste kapittel skal jeg oppsummere mine funn og komme med en avslutning og konklusjon av mine funn.

8 Konklusjon

Historiefaget bør gi opplæring om imperialismen, for å vise hvordan europeisk innflytelse har påvirket utviklingen i andre verdensdeler. Historiefaget er en av de fagene i skolen som åpner mest for diskusjon og drøfting av dagsaktuelle spørsmål. Faget bør være grunnleggende kritisk og reflekterende, og kan ses på som en måte å utdanne kritiske og dannede medborgere. På den andre siden kan man se faget i et nytteperspektiv, hvor man legitimerer politiske, sosiale eller økonomiske strukturer. Det man trenger er en undervisningsform som er åpen og utforskende, der elevene kan brukes som aktive deltakere som gis mulighet til å gjøre seg opp sine egne meninger og ta stilling til ulike problemstillinger. Wals (2011) argumenterer for at det å utvikle kritisk tenkning er viktig for at elevene skal se hva som må gjøres, og at et fokus på kritisk tenkning vil kunne føre til mer innovative måter å møte nye utfordringer på. Historiefaget er det faget som har ansvar for å vise sammenhenger mellom fortid, nåtid og framtid, og skal gi innsikt i tanker fra ulike tidsepoker og kulturer. Det er altså historiefagets mandat å fortelle hva som har skjedd i fortiden, slik at vi kan forstå hvorfor verden er som den er i dag.

Gjennom denne oppgaven har jeg utledet fem sentrale diskurser, hvor jeg har analysert begrepet imperialismen som diskursiv praksis. En diskurs forstås av Neumann (2011) som; *et system for frembringelse av et sett utsagn og praksiser som, ved å innskrive seg i institusjoner og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonsisterende for sine bærere og har en viss grad av regularitet i et sett sosiale relasjoner*. Dette kan kort forklares som en fastsatt måte å snakke om bestemte ting på innenfor et bestemt tema. Diskursanalysen forener teori og metode, fordi den gir konkrete teknikker for analyse og fordi den bygger på teoretiske antagelser om språk. Ved å bruke en diskursanalytisk tilnærming har jeg vist hvordan forestillingene om imperialismen er sosialt konstruert. Begrepet imperialismen er analysert ut fra en sosialkonstruktivistisk virkelighetsforståelse, hvor man hevder at vårt samfunn, vår kulturelle og vitenskapelige verden er et menneskeskapt produkt. Objektiv observasjon anses som urealistisk og forskerens oppgave er å forstå hvordan aktører forstår seg selv og sin rolle (Bratberg, 2014).

Det empiriske materialet i denne undersøkelsen var fem ulike læreverker hvor jeg har analysert et utvalg kapitler, hvor alle tar for seg imperialismen, kolonialisme og avkolonialisering. *Perspektiver, I ettertid, Portal, Alle tiders historie, og Historie VG3* er de utvalgte læreverkene. Problemstillingen oppgaven tok sikte på å svare på var; *Hvordan fremstilles imperialismen i lærebøker i den videregående skolen?*

Her var målet å finne hvilke dominerende diskurser som kunne identifiseres i lærebøkene. De fem diskursene jeg identifiserte gjør at man kan se hvordan problemer og løsninger på imperialismen fikk systematisk ulikt innhold. Imperialismediskursen trekker frem hva imperialismen er, hvordan det forekom, og konsekvensene av det. Her trekkes det frem rike og fattige land, og forskjellen på dem. Her har jeg sett på hvordan lærebøkene fremstiller fenomenet, og hvilke holdninger man fremmer. Særlig har jeg funnet at det er en dominerende forståelse at imperialismen ikke er noe positivt. Perioden

fremstilles som noe negativt, og bruken av begrepet reflekterer samtidskonteksten. Hvordan begrepet forstås vil preges av situasjonskonteksten, altså hvem som produserer materialet man leser. Med det menes det at forfattere vil ha makt til å påvirke hvordan begrepet forstås av kommende generasjon. Ulike aktører vil ha ulike hensikter – og innholdet i bøkene preges av at de er skrevet for en bestemt målgruppe.

Den andre diskursen jeg har identifisert fokuserer på forhold i verden som gjorde imperialismen mulig. Her har man et stort fokus på europeisk framgang, utvikling og superioritet ovenfor de andre områdene i verden. Her trekkes det frem at Europa opplevde en enorm vekst og teknologisk utvikling, mens andre områder hang etter. Dette samt holdninger om at man var bedre enn alle andre gjorde at man følte det var sin oppgave å spre sivilisasjon til andre områder i verden. Diskursen preges av et eurosentrisk og postkolonialt perspektiv hvor man ser historien ut ifra et europeisk perspektiv. Denne måten å tenke på refereres ofte til som orientalisme. Det hierarkiske forholdet basert på rekke dikotomier (motsetninger), mellom imperialister og kolonier. Det vil si at man historien fortelles ut ifra et eurosentrisk perspektiv, der andre ikke får mulighet til å forklare hva som skjer, men beskrives ut ifra en europeisk virkelighetsforståelse. Som nevnt i drøftingsdelen kan dette føre til en ensidig fremstilling av historien, hvor bare en side av saken fremstilles. I denne diskursen finnes det åpenbare konflikter, som kan føre til endringer i hvilke perspektiver som blir dominerende i diskursen i framtiden. Dersom en avkolonialisering av academia skulle finne sted vil det åpne for flere perspektiver også innenfor lærebøkene i den videregående skolen. Dette vil ha store innvirkninger på hvordan historiefortelling i framtiden vil fortelles.

Den tredje diskursen jeg har identifisert er konsekvensene av imperialismen for de berørte. Hovedrepresentasjonen i denne diskursen er dikotomien om rike og fattige land. De afrikanske landene er sentrum i denne diskursen. Fokuset ligger på at selv om de afrikanske landene har tilgang på ressurser så er de fortsatt fattige fordi de blir utnyttet av andre land, selv i dag. Diskursen har et strukturperspektiv på hvordan bærekraftig utvikling skal bidra til å redusere fattigdommen i verden. Strukturene bestemmes i stor grad av internasjonale aktører som FN og de rike landene. Løsningen på problemet ligger i stor grad der, og ikke hos de fattige landene selv. I diskursen får vi en inndeling hvor fattige land først og fremst er afrikanske land. Slik fremstår diskursen på et overordnet plan som veldig stereotypisk og utdatert. Hvis en hegemonisk diskurs om fattigdom får status som naturlig kunnskap, vil det ta tid å intervenere og dekonstruere denne. Derfor vil det være en viktig jobb for historielærere å nyansere verdensbildet ved å trekke inn og også vise til eksempler på mellominntektsland, slik at det ikke fremstår som om det kun finnes rike eller fattige land, og å trekke frem eksempler på land som har gått fra fattigdom til rikdom. Måten lærebøkene fremstiller et fenomen vil altså ha innvirkning på hvordan man ser på disse landene.

Den fjerde diskursen jeg har identifisert er avkolonialisering, og utfordringene som oppsto etter løsrivelsen fra kolonimaktene. Utnyttelse er et sentralt element i denne diskursen, hvor fokuset ligger på at maktfordelingen fortsatt, etter avkolonialiseringen ligger hos de rike landene, og at de fortsatt finner måter å utnytte de tidligere

kolonilandene på. Her får vi blant annet presentert en kolonial mentalitet, hvor man viser til at noen av kolonilandene opplevde vekst og gode tider men de var kolonier, og det fremstår som om man er avhengige av europeisk innblanding for å kunne utvikle seg. Det er vanskelig å si noe om hvorfor bøkene er skrevet som de er, men jeg tviler på at man bevisst forsøker å fremme et slikt perspektiv. Det kan være at læreverkene er skrevet for å fremme diskusjon og ettertanke – eller at det har lett for å bli gjentakelse fra tidligere læreverk, og dermed fortsetter historien på samme måte som den har blitt fortalt tidligere (Universitetet i Sørøst-Norge, 2011). Hvis dette er tilfelle kan man vanskelig si at læreverkene er påvirket av samtidskonteksten. Da kan man si at læreverkene lever sitt eget liv, og at historiene som blir fortalt stort sett er de samme, og at perspektivene forblir uendret. Dette gjør at man får et lite nyansert blikk på historien.

Den femte og kanskje mest interessante diskursen jeg har identifisert er den som forteller hva lærebøkene ikke sier noe om. Her har jeg gjort funn som jeg mener er vel så interessante som de lærebøkene sier noe om. Her ser vi hvordan særlig Danmark-Norge rolle i imperialismen blir fjernet fra historieundervisningen. Ingen av lærebøkene i utvalget sier noe om hvilken rolle Danmark-Norge hadde som imperialistisk makt. Årsakene til at dette ikke nevnes har jeg brutt ned til hvilken selvoppfatning vi har som nasjon. Denne delen av historien passer dårlig overens med hvordan vi ønsker å fremstå som nasjon. I tillegg til Danmark-Norges rolle i imperialismen nevnes heller ikke rasisme og innvandring som følger av imperialismen. Dette er sentrale elementer som det bevisst ikke blir sagt noe om, og som er sentrale i dagens samfunn. Nok en gang viser dette at lærebøkene i liten grad påvirkes samtidskonteksten. Rasisme og innvandring er to saker som er mye oppe i media, og som det ville vært naturlig å nevne i en historisk sammenheng, for å forstå bakgrunnen for fenomenet.

8.1.1 Konklusjoner

Denne oppgaven har vist at imperialisme er et komplisert begrep som er gjenstand for debatt. Formålet med oppgaven var å se hvordan begrepet blir brukt i et utvalg lærebøker i historiefaget i den videregående skolen. Imperialisme er et forholdsvis nytt begrep med røtter tilbake til 1800-tallet. Gjennom arbeidet med denne oppgaven har jeg funnet ut at det er store forskjeller mellom hvordan de ulike læreverkene bruker begrepet, og hva de legger i det. Dette fører til at vi får store motsetninger, og særlig når det kommer til hvordan historien skal fortelles. Skal man ha fokus på de europeiske landene, eller kolonilandene? Dette er utfordringer som lærebokforfatterne hele tiden er nødt til å ta hensyn til når det lager bøkene. Gjennom analysen har jeg kommet frem til at lærebøkene ofte tar et eurosentrisk perspektiv, hvor histories ses ut ifra europeernes perspektiv. Hovedfokuset i tekstene ligger på hvordan europeerne opplevde imperialisme, og hvordan utvikling i Europa muliggjorde kolonisering i andre verdensdeler. De kolonisertes perspektiver blir viet mindre plass og er gjerne kort beskrevet. På denne måten får man sett hvordan maktfordelingen er. Vi ser at det europeiske perspektivet er det dominerende, mens de kolonisertes perspektiver er undertrykt. Dette omtales gjerne som orientalisme, og kjennetegner den europeiske fremstillingen av imperialismen. Dette betyr i praksis at vi får et hierarkisk forhold mellom imperialister og kolonier. Vi får en todeling, bestående av Europa og Vesten på den ene siden, og «de andre» på den andre siden. Dette er en fremstilling som

dominerer i lærebøkene. Man velger å skille mellom rike og fattige land, og det pekes på hvorfor noen land er rike og andre er fattige. Innholdet i de ulike lærebøkene er stort sett det samme, og inndelingen av kapitlene har likhetstrekk. *I ettertid* er det læreverket jeg har benyttet meg av i denne undersøkelsen som skiller seg fra mengden. Dette læreverket har en helt annen inngang til fagstoffet, og presenterer det på en måte som gjør at det blir opp til leseren å fordype seg i fagstoffet, og på denne måten åpner man opp for at elevene får fordype seg i ulike perspektiver. Selv om læreverkene tar et eurosentrisk perspektiv på historien, forsøker man ikke å bagatellisere de negative konsekvensene imperialismen hadde. De negative sidene blir trukket frem, men de koloniserte får ikke mulighet til å si noe om hvordan de opplevde perioden – da historien fortelles ut fra et europeisk perspektiv. Ulike aktører vil ha fokus på ulike sider av historien. Politisk bakgrunn, interesser og agenda vil påvirke hvordan historien fortelles. Dette ser vi blant annet et tydelig eksempel på når jeg ser nærmere på hva lærebøkene ikke forteller om. Historien om Danmark-Norges rolle som kolonimakt fortelles det ikke noe om – fordi historien ikke passer overens med det synet vi har på oss selv som nasjon. Her kan politiske interesser være bakgrunnen for at denne delen av historien ikke fortelles. Norge som nasjon ønsker å fremstå som en forkjemper for menneskerettigheter og like rettigheter for alle. Historien om oss som en imperialistisk makt passer derfor dårlig inn i det selvbildet vi har. Ved å unngå å fortelle om denne delen av historien vil vi kunne opprettholde det selvbilde vi har. Selv om den norske staten ikke var delaktig som imperialistisk makt var mange nordmenn det, og det vil ha negative konsekvenser for Norge om denne historien er den dominerende, derfor har man valgt å ikke si noe om det i lærebøkene.

Gjennom denne oppgaven har jeg blant annet vært inne på makt, og maktkonstellasjoner. Læreboktekstene er i stor grad med på å opprettholde maktfordelingen slik den var under den imperialistiske perioden på 1800-tallet. Vi kan trekke linjer fra 1800-tallet frem til i dag, hvor vi ser at maktstrukturene i verden i stor grad er uendret. Dette formidles gjennom læreboktekstene, og det pekes på at dårlig vekst, problemer i landene etter løsrivelsen fra kolonimakten, og dårlig økonomisk sans er grunner til dette. Her kan vi altså eksemplere på dobbeltkommunikasjon hvor det på den ene siden er arven fra imperialismen som er årsaken til den svake økonomiske veksten, mens det på den andre er deres egen skyld i og med at de har lite fungerende diktaturer hvor en eller få sitter igjen med hele rikdommen. Denne dobbeltkommunikasjonen finner vi igjen flere steder i tekstene. Det pekes først på at det er de europeiske imperialistenes skyld, før man trekker frem at det også er de lokales skyld. Her velger man altså å trekke frem alle de negative sidene ved kolonistatenes overgang til nye nasjoner, på bekostning av de positive fortellingene, og utvikling. På denne måten kan man si at lærebøkene fremmer en kolonial mentalitet.

Det første forskningsspørsmålet jeg stilte var hvordan imperialismebegrepet brukes i lærebøkene. Her konkluderer jeg med at begrepet benyttes, men at historien fremstilles skjevt – i og med at all historie fremstilles fra et vestlig post-kolonialistisk perspektiv. I historiefaget vil det være viktig å vise at det finnes flere historiefortellinger som tar andre perspektiver, og at det alltid har vært en konflikt til stede før noe får status som naturlig kunnskap. Man forsøker å fremstille de kolonialisertes perspektiv, men det gjøres fra et europeisk standpunkt – altså vi forteller deres historie, noe som gjør at den vil oppfattes

annerledes enn den ville dersom vi hadde fått hørt deres opplevelse. For vestlige lærebokforfattere vil det være vanskelig å ta de kolonialisertes perspektiv, fordi den dominerende litteraturen på området i stor grad er europeisk, og har en eurosentrisk post-kolonialt perspektiv. Hadde man hatt mulighet til å fortelle andres perspektiver ville man kunnet få en helt annen fremstilling av historien, dette hadde ført til at man ville fått et nyansert bilde på konflikten, og man hadde fått en større forståelse for hvordan de koloniserte opplevde imperialismen. På denne måten ville man fått større innsikt hvilke ulike representasjoner av historien som finnes – dette kunne gitt en bredere forståelse for at det finnes flere sider av en historie, og at det er den dominerende vi får fortalt fordi den fremstår som naturlig kunnskap

Det andre forskningsspørsmålet omhandlet avkolonialiseringens rolle i utviklingen av imperialismebegrepet. Her vil jeg konkludere med at avkolonialiseringprosessen har hatt innvirkning på begrepet ved at det i perioden etter avkolonialiseringen har blitt et negativt ladd begrep. Det som riktignok har skjedd er at begrepet har fått en annen betydning. Begrepets negative sider, som; *kolonier, okkupasjon, utnyttelse* blir fortsatt forbundet med begrepet – mens de positive sidene, som; *handel på tvers av landegrensene, en globalisert verden* har blitt overført til andre begreper. Globalisering er blant annet et begrep som har tatt over flere av rollene som imperialismen tradisjonelt har hatt. Vi ser at maktforholdet mellom Vesten og særlig Afrika opprettholdes i dag, på lik linje som under imperialismen, det er bare en større aksept for det fordi man ikke har kolonier. Dikotomien om at vi er forskjellig fra «de» har vært sentral i utviklingen av europeisk kultur og opprettholdelsen av europeisk hegemoni over andre land (Lomba, 2007, s. 43). Denne finner vi igjen i lærebøkene også.

Det tredje forskningsspørsmålet jeg stilte meg var hvilken rolle Danmark-Norge har i imperialismediskursen. Her har jeg tidligere i konklusjonen vist at Danmark-Norges rolle blir utelukket fra lærebøkene. Her konkluderer jeg med at vi har en rolle i imperialismediskursen, men at politiske aktører ikke ønsker at denne historien skal fremmes fordi det kan skade vårt renommé i internasjonale forhandlinger. Det å være en tidligere imperialistisk makt vil altså kunne ha negative konsekvenser for nasjonen i internasjonal politikk, selv i vår tid.

Avslutningsvis vil jeg si at undervisningen i historiefaget bør bære preg ulike metoder og innfallsvinkler, samtidig som man vektlegger den kritiske delen. Som lærer er man også nødt til å være kritisk til det fagstoffet man har tilgjengelig, og bør tenke gjennom hvilke perspektiver forfatterne ønsker å fremme, hvorfor og hvilke følger dette får for hvordan historien fortelles. En problemorientert undervisningsmetode kan være et eksempel på en innfallsvinkel til dette temaet. Det vil si at læreren bør foreta en vurdering av læreverkene han/ hun tar i bruk og se på hvilke forestillinger verkene fremstiller. Etter dette kan man gjøre seg opp en formening om hvorvidt dette er forenelig med det man ønsker å fremstille, og hva som eventuelt må tilføyes eller utdypes. Læreren vil altså ha en viktig rolle i å tilpasse lærebøkene. Med dette mener jeg at man ikke kan forvente at lærebøkene skal kunne presentere alle perspektiver og sider av en sak, men at det er opp til læreren å utdype der hvor lærebøkene er dårlige. Dette krever med andre ord at lærerne har en god faglig kunnskap i faget det skal undervises i. Det vil være lettere å

utdype i emner hvor man har dypere kunnskap og tilsvarende utfordrende i emner man har lite innsikt. Med god kunnskap i ulike tektanalyseformer vil man være rustet til å belyse emnet fra flere sider ved å kunne stille spørsmål til allerede etablerte sannheter. Imperialisme preges av ulike dimensjoner og er et sammensatt fenomen. Dette gjør at undervisningen vil bære preg av dette. Hva læreboka sier om emnet er en ting, men der opp til lærerne å bygge videre, og trekke linjer mellom fortid og nåtid. Da har man mulighet til å trekke inn utfordringer knyttet til for eksempel rasisme og innvandring.

9 Litteraturliste

- Aakvaag, G. C. (2008). *Michael Foucault: Opplysning og innesperring*. I *Moderne sosiologisk teori*. (s.296-329). Otta: Abstrakt forlag.
- Alden, C. (2005). *China in Africa*, *Survival*, 47:3, 147-164. Hentet 21. Mai 2019 fra: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00396330500248086>
- Anghie, A. (2007). *Imperialism. Sovereignty and the Making of International Law*. Cambridge University press. Hentet 22. Mai 2019 fra: <https://bit.ly/2HQdRVM>
- Ashcroft, B., Griffiths, G., Tiffin, H. (2006) *The Post-Colonial Studies Reader*. 2. utg. London: Routledge.
- Balsvik, R,R. (2004). *Afrika i eit historiografisk perspektiv*. Oslo: Samlaget
- Bangstad, S. (2017) *Rasebegrepets fortid og nåtid*. *Norsk sosiologisk tidsskrift* (3), s. 233–251. Hentet 23.mai 2019 fra: https://www.idunn.no/norsk_sosiologisk_tidsskrift/2017/03/rasebegrepets_fortid_og_naetid
- Bratberg, Ø. (2014). *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Oslo: Cappelen Damm.
- Burr, V. (1995). *An Introduction to Social Constructionism*. London: Routledge.
- Bøe, J.B. (2006). *Å lese fortiden: historiebruk og historiedidaktikk*. Kristiansand: Historieforlaget.
- Børhaug, K. (2014). *Selective Critical Thinking: a textbook analysis of education for critical thinking in Norwegian social studies*. *Policy Futures in Education*, 12(3), 431- 443
- Curtin. P, D. (2002). *The World and the West: The European Challenge and the Overseas Response in the Age of Empire*. New York: Cambridge University Press.
- Dahlback. M,L. (2018). *Hvem er redd for avkolonialisering?* Hentet 24.mai 2019 fra: <https://www.adressa.no/meninger/kommentarer/2018/09/26/Hvem-er-redd-for-avkolonisering-17581802.ece>
- Eilertsen, T.S. (2017). *Kolonitiden – en komparativ analyse av norske og danske lærebøker om kolonialisering og kolonitiden*. Hentet 18. mars 2019 fra: <https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/11575/thesis.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Eriksen, T, L. (2004). *Globalisering, kapitalisme eller imperialisme*. Hentet 5. april 2019 fra: <http://www.rorg.no/Artikler/696.html>
- Eriksen, T, L. (2014). *Globalhistorie – 1750-1900*. Oslo: Cappelen Damm.
- Fairclough, Norman (1992). *Discourse and Social change*. Cambridge: Polity Press
- Fairclough, N. (2008). *Kritisk diskursanalyse: en tekstsamling*. Redigert og oversatt til dansk av Jensen E. H. København: Hans Reitzels Forlag

- FN. (2019). *Folkerett*. Hentet 10.mai 2019 fra: <https://www.fn.no/Tema/Konflikt-og-fred/Folkerett>
- Foucault, M. (2000). *Seksualitetens historie 1. Viljen til viten*. Valdres: Pax forlag
- Fuchs, E., Otto, M. (2013) Introduction: Education Media, Textbooks, and Postcolonial Relocations of Memory Politics in Europe. *Journal of Educational Media, Memory and Society*. Hentet 11. April 2019 fra: <https://www.jstor.org/stable/43049651>
- Grue, J. (2011). *Hva er diskursanalyse?* I Hitching, T, R, Nilsen, A.B., Veum, A. (red): *Diskursanalyse i praksis. Metode og analyse*. Kristiansand: Høyskoleforlaget
- Grue, J. (2011). *Maktbegrepet I kritisk diskursanalyse: mellom medisinske og sosiale forståelser av funksjonshemming*. I Hitching, T, R; Nilsen, A, B.; Veum, A. (red) (2011). *Diskursanalyse i praksis. Metode og analyse*. Kristiansand: Høyskoleforlaget
- Grue, J. (2018, 2.mai). *Diskurs*. I Store norske leksikon. Hentet 9. april 2019 fra: <https://snl.no/diskurs>
- Grue, J. (2018). *Diskursanalyse*. Hentet 29. oktober 2018 fra: <https://snl.no/diskursanalyse>
- Herbjørnsrud, D. (2018). *Slik kan naturvitenskapene avkoloniseres*. Hentet 15. mai 2019 fra: <https://forskning.no/matematikk-om-forskning-historie/slik-kan-naturvitenskapene-avkoloniseres/1221147>
- Hovdenakk, S. (2019). *Frisk kritikk av dårlige lærebøker*. Hentet 22. mai 2019 fra: <http://prosa.no/leder/frisk-kritikk-av-darlige-laereboker/>
- Howe, S. (2002). *Empire: A very short introduction*. Oxford, England: Oxford University Press.
- Jensen, L, C. (2010): *Norsk oljeboring for å hjelpe miljøet: Diskurskooptering som nytt analytisk begrep*. *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*, Vol 26, Nr. 3. Hentet 2. mai 2019 fra: <https://www.idunn.no/nst/2010/03/art04>
- Jensen, J. (2015). *Den danske kolonisering og slavehandel*. Hentet 19.mai 2019 fra: <https://faktalink.dk/titelliste/den-danske-kolonisering-og-slavehandel>
- Jordheim, H. (2008). *Imperium. Imperialisme*. (Begreper i historien). Oslo: Unipub.
- Jørgensen, M. Winther & Phillips, L. (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Gylling: Roskilde Universitetsforlag.
- Keskinen, S., Tuori, S., Irni, S., Mulinari, D. (2009) *Complying with Colonialism: Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Farnham, England: Ashgate.
- Knudsen, O, F. (2018, 3. mai). *Imperialisme*. I Store norske leksikon. Hentet 26. mars 2019 fra: <https://snl.no/imperialisme>
- Kjelstadli, Knut. (2000). *Fortida er ikke hva den en gang var – En innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget
- Laclau, E & Mouffe, C. (2001). *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- Loomba, A. (2007). *Colonialism. Postcolonialism*. London: Routledge. Hentet 23. Mai 2019 fra: <http://cachescan.bcub.ro/13-07-2016P/558145.pdf>

- Mathisen, W. C. (1997). *Diskursanalyse for statsvitere: hva, hvorfor og hvordan*. Forskningsnotat 1/1997. Oslo: Institutt for statsvitenskap, UiO.
- Neumann, I. K (2017). *Mening, materialitet, makt – en innføring i diskursanalyse* (4. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Repstad, P. (2007). *Mellom nærhet og distanse – Kvalitative metoder i samfunnsfag*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Reistad, H. (2014). *Fra rettferdiggjøring til fremmedgjøring?*. Hentet 1. mai 2019 fra: [https://hvlopen.brage.unit.no/hvlopen-xmlui/bitstream/handle/11250/2481608/Reistad - Master.pdf?sequence=2&isAllowed=y](https://hvlopen.brage.unit.no/hvlopen-xmlui/bitstream/handle/11250/2481608/Reistad-Master.pdf?sequence=2&isAllowed=y)
- Thorsen, D.E. (2018). *Sosialdemokrati*. Hentet 21. mai 2019 fra: <https://snl.no/sosialdemokrati>
- Torjussen, S, A.A (2018). *Fremstillingen av kolonialisme i norske lærebøker*. Hentet 20. mars 2019 fra: <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/65797/Masteroppgave-Sahra-Torjussen-ferdig.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Ulleberg, H.P. (2002). *Vitenskapsteori*. Hentet 25. februar 2019 fra: <http://www.sv.ntnu.no/ped/hans.petter.ulleberg/VITEORI.htm>
- Universitetet i Sørøst-Norge. (2011). *Lærebøkene lever sitt eget liv*. Hentet 23. mai 2019 fra: <https://forskning.no/universitetet-i-sorost-norge-samfunnskunnskap-partner/laerebokene-lever-sitt-egyet-liv/775835>
- Universitetet i Sørøst-Norge. (2011). *Kolonialisme i nye lærebøker*. Hentet 25.mai 2019 fra: <https://forskning.no/universitetet-i-sorost-norge-skole-og-utdanning-innvandring/kolonialisme-i-nye-laereboker/770527>
- Utdanningdirektoratet. (2009). *Læreplan i historie – fellesfag i studieforberedende utdanningsprogram (HIS1-02)*. Hentet 6. mai 2019 fra: <http://data.udir.no/kl06/HIS1-02.pdf>
- Utdanningdirektoratet. (2018). *Hva er fagfornyelsen?* Hentet 7.mai 2019 fra: <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/fagfornyelsen/nye-lareplaner-i-skolen/>
- Utdanningdirektoratet. (2019). *Dybdelæring*. Hentet 23.mai 2019 fra: <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/dybdelaring/>
- Wals, A. E. J. (2011). Learning Our Way to Sustainability. *Journal of Education for Sustainable Development*, 2011 (2), s. 177-186.
- Wetherell, M. (2001). *Debates in Discourse Research*. I Wetherell, M., Taylor, S. & Yates, S. J. (Red.), *Discourse Theory and Practice. A reader*. (s. 380-400). London: Sage Publication.

9.1 Lærebøker

Abrahamsen, O. A., Dyrvik, S., Nielsen, M.B.O., Aase, A. (2008). *Portal – nyere historie*. Oslo: Det Norske Samlaget.

Dørum, K., Hellerud, S.V., Knutsen, K., Njåstad, M. (2016). *I ettertid*. Skien: Aschehoug.

Heum, T. Martinsen, K.D. Moum, T. Teige, O. (2015). *Alle tiders historie – fra eldste tider til våre dager*. Oslo: Cappelen damm.

Libæk, I. Stenersen, Ø. Sveen, A. Aastad, S.A (2008). *Historie VG3 – fra 1700-tallet til i dag*. Oslo: Cappelen Damm.

Madsen, P.A., Killerud, I. H., Roaldset, H., Hansen, A. B., Sæther, E. (2013). *Perspektiver*. Oslo: Gyldendal.

